

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ

SELÇUKLU DEVRİ SAVAŞLARINDA STRATEJİ VE TAKTİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Naime ALYANAK

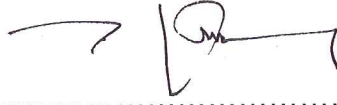
Danışman
Prof. Dr. Salim KOCA

Ankara 2011

ONAY

Naime Alyanak tarafından hazırlanan “**Selçuklu Devri Savaşlarında Strateji ve Taktik**” başlıklı bu çalışma, 11/10/2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz **Tarih/Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı’nda** Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

[İmza]

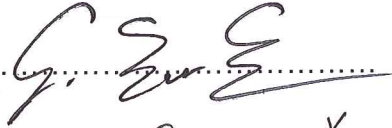

Başkan.....

Prof. Dr. Salim KOCA

[İmza]

Üye.....

Doç. Dr. Güray KIRPIK

[İmza]

Üye.....

Yrd. Doç. Hatice OKUS

ÖNSÖZ

Türk tarihinin önemli bir bölümünü teşkil eden Selçuklu Devleti kapsamında incelediğimiz askeri teşkilat içerisinde bizim dikkat çektiğimiz nokta daha çok yaşanan savaşlar ve burada uygulanan strateji ve taktikler olmuştur. Strateji ve taktik bir savaşın zaferle sonuçlanmasında en önemli etkenlerdir. Biz de bu tezimizde, Selçuklu Devrinin sadece askeri durumu üzerinde durmaya, savaşlardaki başarılarını uygulamış oldukları strateji ve taktiklere bağlamaya çalıştık.

Selçuklu tarihi ile ilgili henüz aydınlanması gereken birçok konu olmasına rağmen, ülkemizde ilk defa Fuat Köprülü ile başlayan Selçuklu Tarihi Araştırmaları, Osman Turan, M. Altay Köymen, İbrahim Kafesoğlu ve Mükrimin Halil Yinanç gibi değerli hocalarımız sayesinde bir hayli ilerlemiştir. Çalışmamızı hazırlarken bu saydığımız değerli hocalarımızın eserlerinden büyük ölçüde faydalandık. Ayrıca tezimizin tasnifinde ve oluşmasında Prof. Dr. Salim Koca hocamızın “ Selçuklular’da Ordu ve Askeri Kültür” isimli eseri örnek alınmıştır.

“Selçuklu Devri Savaşlarında Strateji ve Taktik” isimli tezimiz üç bölümden oluşmaktadır. Savaşlarda gösterilen faaliyetler; savaştan önce, savaş esnasında ve savaştan sonra olmak üzere üç bölüm halinde tasnif edilerek tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın giriş kısmında Mete Han’dan başlayarak Türk ordusunun gelişimine özet olarak değindik. Ayrıca, “*strateji ve taktik*” terimlerinin kelime anlamlarını vermeye çalıştık. Birinci bölümümüzde, Selçukluların savaşlardan önce uyguladıkları strateji ve taktikleri örneklerle dayanarak, ikinci bölümümüzde Selçuklu hükümdarlarının üstün yetenekleri ve kabiliyetleri sayesinde geliştirdikleri stratejileri mükemmel bir ustalıkla nasıl taktiğe dönüştürdüklerini yine örnekler vererek anlatmaya çalıştık.

Üçüncü ve son bölümümüzde ise savaşlardan sonra Selçuklu sultanlarının adet haline getirdikleri faaliyetlere değinerek tezimizi oluşturduk.

Yüksek lisans tezimizin oluşmasında ve yapmış olduğum çalışmalarda desteğini ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen tez danışmanım, çok kıymetli hocam Prof. Dr. Salim Koca'ya teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca maddi ve manevi desteklerinden dolayı aileme, özellikle amcam Mahmut Alyanak'a ve bu çalışmamda beni yalnız bırakmayan sevgili Alper Türközmen'e minnetlerimi sunarım.

Naime ALYANAK

Ankara 2011

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

SAVAŞTAN ÖNCE UYGULANAN STRATEJİ VE TAKTİKLER

A) YILDIRMA VE YIPRATMA FAALİYETLERİ

1) Psikolojik Baskı Uygulama.....	16
2) Rakip Kuvvetler Hakkında Keşif Yapmak ve Bilgi Toplamak.....	20
3) Sürpriz Baskınlar.....	25
4) Korku ve Panik Yaratma.....	27
5) Yiyecek ve İçecek Maddelerini İmha Etme (Ekonomik Tahrip).....	33

B) MEYDAN SAVAŞLARI İÇİN ORDUYU HAZIRLAMA

1) Savaş Meclisi Toplamak.....	38
2) Barış Teklifi Yapmak.....	43
3) Savaşa ve Sefere Davet.....	46
4) Orduyu Savaş Düzenine Sokma.....	48
5) Orduya Nutuk İrad Etmek.....	52
6) Zafer İçin Dua Etmek	54
7) Vasiyette Bulunmak(Veliaht Tayin Etme).....	56
8) Geçit Tören Yapmak.....	58
9) Stratejik Yerleri Tutma	60

II. BÖLÜM

SAVAŞ SIRASINDA İZLENEN STRATEJİ VE TAKTİKLER

1) Gruplar Halinde ve Uzaktan Savaş.....	66
2) Sahte Geri Çekilme ve Pusu.....	68
3) Aldatma ve Hile (Kandırma ve Yanıltma).....	75
4) Kuşatma ve İmha	81

III. BÖLÜM

SAVAŞTAN SONRA GÖSTERİLEN FAALİYETLER

1) Barış Antlaşması Yapmak.....	84
2) Kurtuluş Akçesi Almak.....	87
3) Fetihname ve Zafername Göndermek.....	91
4) Zaferi Kutlamak.....	94
5) Unvan Almak.....	95

SONUÇ.....	99
------------	----

KAYNAKÇA.....	101
---------------	-----

EKLER.....	111
------------	-----

ÖZET.....	123
-----------	-----

ABSTRACT.....	124
---------------	-----

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
AÜ	Ankara Üniversitesi
ASAM	Avrasya Strateji Araştırma Merkezi
ATASE	Genelkurmay Askeri Tarih Stratejik Etüt Başkanlığı
AÜDTCF	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
AÜSBF	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
AYKM	Atatürk Yüksek Kurumu Kùltür Merkezi
Bk	Bakınız
Bas.	Basımevi
BKM	Başbakanlık Kùltür Müsteşarlığı
Çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Fak.	Fakùltesi
Gnkur.	Genelkurmay
Haz.	Hazırlayan
İA	İslâm Ansiklopedisi
İÜEF	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakùltesi
MEB.	Milli Eğitim Bakanlığı
s.	Sayfa
TAED	Tarih Araştırma Enstitüsü Dergisi
TDK	Türk Dil Kurumu

TKAE	Türk Kùltürünü Araştırma Enstitüsü
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TTK	Türk Tarih Kurumu
v.d.	Ve de
v.s.	Vesaire
YAY	Yayınlayan

GİRİŞ

*“Türkler savaşa düğüne
çağırılmış gibi giderler”*

TRACTATUS

Türkler İslamiyet’i kabul etmeden önce hayatlarını göçebe olarak, acımasız bozkırın ortasında önlerine çıkan fırsatları anında değerlendirmekle sürdürebilmişlerdir. Yaşayabilmek ve kendilerini koruyabilmek için sürekli uyanık olmak zorundadırlar. Çünkü kaçan her fırsat onlar için bir yenilgi demektir. Bundan doğan tedirginlik ve kuşku ileride onları korkusuz, yenilmez birer savaşçı haline dönüştürecektir. Bu yüzden de at, ok ve yay onlar için hayatlarının vazgeçilmezi olmuş, adeta yaşam tarzları ile bütünleşmiştir. At onları düşmana uzaklaştırıp, yaklaştıran bir hareket unsuru, ok ve yay ise onların varlıklarını koruyan birer silah olarak hayatlarında yer almıştır¹.

Göçebe Türklerin hayat şartları ve kendilerini koruma çabaları, zamanla yerini sınırsız bir hürriyet isteğine bırakacaktır. Çünkü bu insanlar artık göçebelikten kurtulup kendilerine yeni ve yerleşik topraklar bulmaya çalışacak; artık savaşlarını, bağımsızlıklarını kazanmak ve topraklarını korumak adına vereceklerdir. Aslında göçebeliğin kendilerine kazandırdığı meziyetlerin belki ilk zamanlarda kendileri de farkında olamadılar. Ancak zaman içerisinde kendileri de bu meziyetlerinin farkına varacak ve bunları mükemmel bir şekilde kullanıp, savaş meydanlarında eşi görülmeyen taktiklere dönüştüreceklerdir. Bu sayede de büyük devletler kuracaklardır.

Başta da belirttiğimiz gibi Türkler, kendilerini korumak, bağımsızlıklarını kazanıp bunu sürdürebilmek için tüm yolları denemekten çekinmiyorlardı. Savaş ise onlar için son çıkar yoldu. Sorunlarını barış yoluyla çözemiyorlarsa savaşmaktan çekinmiyorlardı. Zaten savaş da rakip kuvvetlerin aralarındaki anlaşmazlığı barışçıl bir yöntemle çözmemesi

¹ Ünsal Yücel, **Türk Okçuluğu**, Ankara, AYKM Yay., 1999, s.5.

durumunda karşılıklı fiziksel güç ve çeşitli silah kullanımına dayalı mücadelen başka bir şey değildi².

Savaşta, birbirine karşı olan iki iradenin çarpışması gerçekleşir. Bu çarpışmayı, kendi iradesini düşmanına kabul ettiren taraf kazanır. Savaştaki irade, liderlerin, askerlerin ve tüm birliğin, kısacası savaşta başarıyı sağlayan insanın iradesidir.

Ünlü Alman askeri düşünürü olan ve XIX. Yüzyılda stratejik düşünceleri önemli ölçüde etkileyen Clausewitz'in "Harp Üzerine" adlı eserinde savaşı, düşmanı irademizi kabule zorlamak için bir kuvvet kullanma eylemi olarak tanımlamıştır³.

Savaş için karşılıklı fiziksel hareketlerdir demiştik ancak şu da bir gerçek ki, savaşı yöneten akıldır. İşte burada ise bizim esas konumuz olan "Strateji ve Taktik" devreye girer. Zaten savaşın iki esas unsurundan birini "strateji", diğerini ise "taktik" oluşturur. Strateji ile stratejinin alt kısmını oluşturan taktik, askeri harekâtın kapsamını ve boyutlarını anlatan iki terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Strateji, taktikle gerçekleşir ve taktiksel her adım stratejiye uyum sağlamak zorundadır.⁴ Clausewitz'e göre; stratejik başarı taktikle elde edilen zaferin hazırlığıdır.⁵

Strateji ve Taktik terimlerinin tanımlamasına gelince:

Dilimize eski Yunancadan girmiş olan ve anlamı Yunancada, "stratos=ordu", "agos=kullanma"⁶ manasına gelen Stratejinin (Yun. *Stragios*, Ar. *Sevku'l-ceyş*, Fr. *Strategie*, Lat. *Strategia*, İng. *Strategy*) birçok tanımı olmakla beraber sözlük anlamı; "siyasi iktidarın belirlediği amaca varmak için

² Ömer Demir, Mustafa Acar, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ankara, Vadi Yay., 2002, s. 357.

³ C.V. Clausewitz, **Harp Üzerine**, I. cilt, Ankara, GNKUR Bas. 1984, s. 21.

⁴ Baykal, strateji ve taktiğe bir de uygulamayı eklemektedir. Hatta uygulamanın stratejiden de taktikten de daha önemli olduğunu savunmaktadır. Bunu da strateji ve taktiğin düşünüldüğü gibi ancak uygulanırsa başarılı olduğunu söylemektedir. Bk. Adnan Nur Baykal, **Türklerin Strateji Serüveni**, İstanbul, Sistem Yay., 2008, s.23.

⁵ Clausewitz, **a.g.e.**, II. cilt, s. 99.

⁶ Muzaffer Erendil, **Sun-Tzu'nun "Harp Sanatı" Adlı Eseri ve Çıkarılan Dersler**, Ankara, GNKUR Bas., 1991, s. 2; Oğuz Turan, **Türklerde Stratejik ve Taktik Düşünceler**, İstanbul, Belge Yay., 1986, s. 13.

askeri kuvvetleri kullanma sanatıdır". Taktik ise dilimize Fransızcadan girmiş bir terimdir. (*Fr. Tactique, Yun. Taktike, İng. Tactical*) Kelime anlamı; Kesin sonuç almak amacıyla çeşitli savaş araçlarının gücünü manevra ile birleştirerek kara, deniz veya hava savaşını yönetme sanatıdır⁷. Ansiklopedilerde ise strateji: Devletler ve ülkeler arası askeri tutum ve politika, askeri kuvvetleri topyekûn zafere ulaştırabilmek için takip edilen metotların ve askeri siyasetin toplamı; taktik : Savaş sanatı, kumandanın belirli bir muharebede birliklerini ve silahlarını zafere ulaşmak üzere kullanma tarzı⁸. Tanımları verilmektedir. Askeri terimler sözlüğünde ise strateji: Zafer imkânlarını ve bundan doğacak faydaları çoğaltmak ve mağlubiyet ihtimallerini azaltmak gayesiyle, milli siyaset ve prensipleri azami derecede desteklemek için bir milletin siyasi, iktisadi, psikolojik ve silahlı kuvvetlerini barışta ve seferde geliştirme, kullanma ilim ve sanatı; taktik: Muharebe harekâtına veya birliklerin muharebede kullanılmasına ait plânlar ile ilgili⁹. Denilmektedir.

Strateji ve taktik alanında önemli araştırmaları olan ünlü yazar J.E.Whitman'a göre strateji, en münasip zaman ve yerde, taarruzun yöneltildiği noktaya üstün kuvvet yığmak suretiyle, düşmanı muharebeye icbar etmekle vazifelendirilen orduları idare sanatıdır¹⁰. Clausewitz'e göre, harbin amacına ulaşmak için muharebenin kullanılmasıdır¹¹. Almanyalı ünlü bir asker ve strateji uzmanı olan ve otuz yıl Almanya'da genelkurmay başkanlığı yapmış olan Helmuth von Moltke, stratejinin bilginin hayata uygulanması; orijinal bir fikrin sürekli değişen olaylara uygun biçimde geliştirilmesi ve en zor şartların baskısı altında faaliyet sanatı olduğunu savunmaktadır¹². İngiliz askeri yazarı ve "Dolaylı Tutum" stratejisinin

⁷ Ferit Devellioğlu, Neval Kılıçkını, **Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul, 1975, s., 1090-1138.

⁸ Yeni Türk Ansiklopedisi, **Strateji-Taktik**, X. Cilt, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1985, s., 3726-3933.

⁹ Askeri Terimler Sözlüğü (İngilizce-Türkçe), Erkânıharbiye Umumiye Riyaseti Özel Talimatname ve Özel Talimatları, Ankara, Erkan Umumiye Bas., 1956, s., 421-435.

¹⁰ J.E.Whitman, **Tarih Boyunca Strateji ve Tabiye**, çev. Feridun Ergin, Ankara, GNKUR Bas., 1945, s. 1.

¹¹ Clausewitz, **a.g.e.**, I. Cilt, s. 145.

¹² Edward Mead Earle, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, çev. Demirhan Erdem, Çiğdem Erdem, Gülçin Ülgezen, Ankara, ASAM Yay., 2003, s. 159-160.

öncülüğünü yapan Liddell Hart ise stratejiyi siyasal amaçlara ulaşmak için, askeri imkânların dağıtımı ve uygulanması¹³ olarak tanımlamıştır.

Stratejinin en önemli unsurları güç, zaman ve mekândır. Güç, geliştirilen stratejinin başarıya ulaşması açısından önemlidir. Mevcut güç ile geliştirilen strateji arasında mutlaka bir denge olmalıdır. Elde bulunan güce göre stratejinin riskleri artar veya azalır. Bir savaşta başarıyı elde etmek için en uygun zaman beklenilmelidir burada da zaman kavramının önemi ortaya çıkar. Bir başka açıdan ise savaştan en az zararla çıkmak için stratejinin en kısa zamanda uygulanması gerekmektedir. Mekân stratejinin uygulandığı yerdir. Gücün yeterli olmadığı yerde mekânı iyi kullanmak başarıyı etkileyen önemli bir unsurdur¹⁴.

Strateji çoğu kimseler tarafından sadece askeri ve savaşla ilgili bir terim olarak bilinmektedir. Günümüzde strateji, artık yalnız askerlikte veya savaşta kullanılan bir sanat olmaktan çıkıp, hedeflere ulaşmak için amaçlanan uzun vadeli planları ifade eden bir kavram haline dönüşmüştür¹⁵. Aynı zamanda devlet adamlarının politik-diplomatik çıkarları, ticari kuruluşların ekonomik çıkarları ve daha birçok kurumların kendi çıkarları için geliştirdiği bir teori olmuştur¹⁶. Ancak bizim burada ele alacağımız konu stratejinin askeri yönü olacaktır.

Stratejinin genel olarak tanımı için son olarak diyebiliriz ki; bir savaş veya durum karşısında kazanımı sağlayabilecek fikirleri ayarlamak, düzenlemek ve bu fikirleri çıkarları korumak için mükemmel bir plan haline getirmektir.

Taktik, diğer bir deyişle tabiye, savaş alanında stratejinin öngördüğü hedefleri uygulayarak düşmana kayıplar verdirmek düşmanın saldırısından en az zarar görecektir şekilde orduların savaş araç ve gereçlerini düşman

¹³B.H. Liddell Hart, **Strateji Dolaylı Tutum**, çev. Cemal Enginsoy, Ankara, ASAM Yay. 2002, s. 249.

¹⁴Nejat Eslen, **Tarih Boyu Savaş ve Strateji**, İstanbul, Matris Yay., 2003, s. 143-144-145

¹⁵ Mert Bayat, **“Strateji-Tarih-Coğrafya İlişkileri”**, Birinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler I, ATASE Yay., Ankara, 1983, s. 67.

¹⁶ Eslen, **a.g.e.**, s. 61-63.

karşısında en iyi şekilde kullanma, sevk ve idare sanatıdır. Askeri Terimler sözlüğünde Taktik şu bölümlere ayrılmıştır:

Taktik Yaklaşma Yürüyüşü (*Tactical Column*): Düşmana yaklaşımda henüz temasın muhtemel olmadığı safhadır. Bu safhada kıtalar, muharebe düzenlerine intibak edebilmek için taktik esaslar dahilinde gruplanırlar.

Taktik Kontrol ve İdare (*Tactical Control*): Disiplin, eğitim, ikmal v.s. gibi idari işler haricinde kalan muharebe faaliyetlerinin kontrol ve idaresidir.

Taktik Gruplanma (*Tactical Grouping*): Bir taktik görevi yapmak için, bir komuta altında bulunan muharebe birlik ve vasıtalarının dengeli surette tertibidir.

Taktik Arazi Bölgesi (*Tactical Locality*): Mevkii ve şekli itibariyle muayyen bir zamanda, muayyen şartlar altında, taktik önem arz eden arazi bölgesidir.¹⁷

Hart; askeri imkânların kullanılması, eylem olarak bir savaşıma dönüşüyorsa, böyle bir tutumun düzenlenmesi ve yönetilmesinin taktik terimi ile tanımlandığını, taktiğin, stratejinin aşağı seviyedeki bir uygulaması olduğunu savunmuştur.¹⁸ Strateji ve taktiğin değişmeyen mantığını gözler önüne seren, önce Fransız ordusunda ve daha sonra Rusya ordusunda orgeneral olarak görev alan Jomini “Savaş Sanatı” isimli eserinde taktik için ordunun muharebe meydanındaki manevraları veya muharebe manevraları ve birliklerin taarruza yöneltilebileceği düzen, tanımlamasını yapmıştır.¹⁹ Whitman’a göre ise taktik (tabiye), bütün ordu ve ordu birliklerini, düşman karşısında ve temasında, tanzim sevk ve idare ilmidir. Diğer bir deyişle; strateji, yapılacak hareketlerin esaslarını tanzim eder, taktik; strateji planlarının tatbiki gerektiği zaman, hareketlerin nasıl cereyan edeceğini ve teferruatını tertipler²⁰.

¹⁷ Askeri Terimler Sözlüğü, **a.g.e.**, s. 435-436.

¹⁸ Hart; **a.g.e.** s. 249.

¹⁹ Earle, **a.g.e.**, s. 81.

²⁰ Whitman, **a.g.e.** s. 1.

Taktik stratejiye oranla daha dar kapsamlıdır. Çünkü taktik stratejinin hazırladığı kuvvetlerin savaş alanında ve düşman karşısında almış olduğu düzendir²¹. Ancak ikisi birbirinden ayrı olarak da düşünülemez. Strateji, düşmanla karşılaşılana kadar yapılan planlar, hareketler; taktik ise düşmanla karşılaşıldığı an uygulanan hareketlerdir. Fransız generali Bonnal; “Strateji idrak ilmi, taktik ise, icra etmek ilmidir”²² diyerek strateji ve taktiği karşılaştırmıştır. Taktik, stratejinin amaçlarına göre hareket eder ve stratejini öngördüğü kuvvetleri kullanır. Ancak yanlış geliştirilen bir stratejiyi yanlış uygulanan taktikler izler, yani stratejinin yanlışını taktik düzeltemez²³. Kısacası strateji taktiğe yön verir; taktik uygular²⁴.

Mustafa Kemal Atatürk de strateji ve taktiğin önemini çok iyi bilen ve bunları savaşlarda en mükemmel şekilde uygulayan bir komutandı. Sakarya Meydan Muharebesinin kazanılmasında strateji ve taktiğin önemine şu sözlerle dikkat çekmiştir: *“Düşmanın sevkulceyş harekâtını iptal ettik. Düşmanı tabiye dairesinde mecbur etmek suretiyle, evvela sevkulceyşle mağlup ettik. Muharebeyi cephe muharebesine kalb ettik. Yirmi bir gün, gecesiyle beraber, devam etmek üzere Sakarya Meydan Muharebesi kahraman ordumuz tarafından kazanıldı”*²⁵.

Stratejinin önemli unsurlarından olan zaman ve mekândan söz etmiştik. Geliştirilen strateji ve buna bağlı olarak uygulanacak olan taktikler zamana ve mekâna göre değişiklik gösterebilir. Bir yere ve zamana uygun olarak geliştirilen strateji ve uygulanan taktik, başka bir mekâna ve zamana uygun olmayabilir.

Strateji, *kısa ve uzun vadeli strateji* olarak iki eksen üzerinde geliştirilebilir. Kısa vadeli stratejiler, var olmaya ve varlığını sürdürmeye yarayan unsurların sürdürülmesi yönünde geliştirilen stratejilerdir ve uzun

²¹ Necati Ulunay Ucuzsatar, **Türklerde Harp Sanatı Taktik ve Strateji**, İstanbul, Derin Yay., 2007, s. 2-3.

²² Erkuş, **a.g.m.**, s. 31.

²³ Suat İlhan; **Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişimi**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1999, s. 44.

²⁴ Cemal Enginsoy, **Çağdaş Stratejinin Yeni Boyutları**, Ankara, GNKUR Bas., 1980, s. 13.

²⁵ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, I. cilt, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 1989, s. 196-197.

vadeli stratejinin öncüsü niteliğindedir çünkü uzun vadeli strateji, zaman aralıklarına bölünmüş kısa vadeli strateji ile planlanır. Uzun vadeli stratejide amaçlar artık daha da yükseklerle taşınmaktadır.²⁶ Bu konuya verilecek en güzel örnek, Tuğrul Bey ve kardeşi Çağrı Bey'in öncelikle sadece kendilerine bir yurt edinmek için geldikleri Anadolu'yu, idare ettikleri Oğuz kitesiyle birlikte bir Türk yurdu haline getirmeleri ve kurdukları devletin sınırlarını Bizans İmparatorluğuna kadar götürmeleridir²⁷.

Türklerin tarih boyunca yapmış oldukları savaflara baktığımızda bunun tek sebebinin tabiat şartları olmadığını anlayabiliriz. Türklerin bağımsızlıklarına olan düşkünlükleri de onları daima savaşa hazır bir millet haline getirmiştir. Türklerin savaşçı bir millet olması onların hayat tarzı ile bağlantılıdır. Türkler arasında her fert kendini birer savaşçı asker olarak yetiştirmiş ve kendilerine göre savaş teknikleri geliştirmişlerdir. Bu da onların en belirgin özellikleri olmuştur²⁸. Hatta Türk devletleri toplumsal hayatlarını da kendilerinin belirlemiş olduğu askeri şartlara göre düzenlemişlerdir. Türkler askerliğin öngördüğü şartlara mutlak bağlı olduklarından tarih boyunca Türklerin tüm dünyada ün yapmış olmaları, bu şartları her zaman ve her yerde yerine getirmelerinden kaynaklanmaktadır²⁹. Geliştirdikleri stratejileri savaşlarda o kadar muazzam taktiklere dönüştürmüşlerdir ki işte bu yüzden Türk ordusu geçmişten günümüze kadar tüm dünya ülkelerinin örnek aldığı bir ordu olarak hafızalara yerleşmiştir.

Geçmişten bu yana mükemmel bir askeri teşkilata sahip olan Türklerde, ilk orduyu Hun hükümdarı Mete'nin kurduğu bilinmektedir. Bu ordunun temeli ise 10'lu sisteme dayanmaktadır (M.Ö.209-174)³⁰. Bu onlu sistemin önemi devlet güçlerinin ırk ayrımı gözetmeksizin 10'lu sisteme göre

²⁶ Beril Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul, YeniYüzyıl Yay., 2008, s. 69.

²⁷ Faruk Sümer, **Oğuzlar**, Ankara, AÜ Bas., 1967, s. 98.

²⁸ Hatice Palaz Erdemir, "Yabancı Yazarlara Göre Türklerde Savaş ve Taktik", **Türkler**, II. cilt, Editör, Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 938.

²⁹ Said Arif Terzioğlu, **Türk Ordusu**, 1965, s. 11.

³⁰ Bu sistem 10'luk, 100'lük 1000'lik, 10.000'lik bölümlere ayrılmıştır ve en büyük askeri birlik 10.000 kişilik kuvvettir. Bu birliklere Asya ve Avrupa Hun devletlerinde, Göktürklerde, Uygurlarda *Tümen* adı verilmiştir, tümenlerin başına ise ayrı ayrı kumandanlar tayin edilmiştir. İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul, Ötüken Yay., 2003, s. 282.

bölünerek merkezden tayin edilen kumandanlar ile tek bir sevk ve idareye bağlanmasıdır. Bu şekilde herkesin birbirine yardımcı olduğu bir millet oluşmuştur. Ayrıca bütün idari görevliler kendi görevleri dışında birde *asker* sayıldıklarından tüm devlet işleri askeri disiplin içinde yürütülmekte; bu durum ise Türkler için *ordu-millet* teriminin kullanılmasını en iyi biçimde açıklamaktadır.

İlk çağlardan itibaren kullanılmaya başlanan süvari birlikleri³¹ Türk ordularının da temelini oluşturmaktadır. Atlı kuvvetlerin yanında yer alan piyade kuvvetler yok denecek kadar azdır³². Çin ve Orta Asya kültür tarihi üzerinde birçok araştırma yapan Sinoloji ve kültür tarihinin ünlü isimlerinden Laufer'in Türklerin atlı birlikleri ilgili görüşleri dikkat çekicidir. Laufer, atlı birliklerin başarılarını hızlarına, çevikliklerine, baskın yapabilme güçlerine ve yeteneklerine bağlı olduğunu, bu atlı ordu taktiğinin, ne zaman ve kim tarafından bulunup, uygulandığının iyice bilinmediğini belirtmiştir. Ancak atlı orduların İranlılardan çıkıp batıya yayılmış olduğunun kabul edildiğinden söz etmiştir. Ayrıca Laufer, eski Çin'de atlı birliklerin bulunmadığını, Çinlilerin savaşlarını yaya olarak ya da savaş arabaları ile yaptıklarını; okçuları savaşlarda kullanma taktiğini de Türklerden öğrendiklerini kaydetmiştir (M.Ö. 325-299)³³. Askeri teşkilatı tamamen piyadeye dayanan Çin ise, süvari birliklerinin önemini ve süvari taktiklerini Hunlardan öğrenmişlerdir³⁴.

Hun Devletinin bilinen ilk imparatoru Teoman, Çin sülalesinin yıkılmasıyla Orta Asya'da güç birliğini sağlamıştır. Ancak Teoman, Çin'in bu süreci atlatarak yeniden istikrarını kuracağını düşündüğü için, bu değerlendirmeden yola çıkarak Çin'in yeniden kuvvetlenmesine fırsat vermeden küçük kuvvetlerle buranın hayati bölgelerine yıldırma ve yıpratma hareketlerine başlamıştı. Bu şekilde Çin'in yeniden güçlenmesini oldukça

³¹ Savaş tarihinde önemli bir dönüm noktası olan ve tarihte ilk defa M.Ö. 216 yılında Kartacalı komutan Hannibal ile Varro komutasındaki Roma ordusu arasında yaşanan "*Cannea (Kan) Meydan Muharebesi*"nde Hannibal süvari birliklerini piyade kuvvetlerinden bağımsız müstakil bir şekilde kuşatıcı olarak kullanmıştır. Bunun sonucunda ise Batı dünyası süvari birliklerinin önemini kavramıştır. Turan, 1986: 51.

³² Kafesoğlu, 2003: 281.

³³ Bahaeddin Ögel, **Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi**, Ankara, 1981, s. 233-234-235.

³⁴ Turan, **a.g.e.**, 1986, s. 51.; Laszlo Rasonyi, **Tarihte Türklük**, Ankara, TKAE Yay., 1971, s. 66.

geciktiren Teoman Türk ulusunun geleceğine iki sağlam temel hazırlamış oluyordu. Bunlardan birincisi güç birliği, ikincisi de strateji ve taktiktir. (Zayıf olduğu zaman sessizlik stratejisi, güçlenince de saldırı taktiği). Öyle ki Teoman'ın bu strateji ve taktikleri oğlu Mete'ye intikal edecek, Mete sağlam bir yapıyla babasından devraldığı devletini daha da ileriye götürecekti³⁵. Mete, kendi askeri metodu ile katı ve kesin *saf düzeni* de geliştirmiş, onun bu yenileştirme hareketinin reformcu özelliği, kendi halkı içinde de bir şaşkınlık ve heyecan yaratmıştı. Onun askerlik dehası, köklü bir şekilde uygulanan yeni askerlik taktiklerine, özellikle atak planlara akıl erdirebilmesinde görülmüştür. Mete'nin düzenli ve toplu bir halde hareket edebilen kendi atlı birlikleri, babasının düzensiz birliklerini alt edebilmişti³⁶. O, amatör savaşçıların uyguladıkları "savaş sanatı" stratejisinden kendini kurtarabilmiş; bir prensibe dayanmayan ve sürü halinde akın yapan, atlı birliklerde görülen metotlara da karşı gelmiştir. Böylece Mete, bu yeni askeri taktik ilminin ilk uygulayıcısı olmuştur³⁷.

Türkler küçük yaştan itibaren kullanmayı öğrendikleri ok ve yayı mükemmel bir savaş aracı haline getirmiş ve kendi savaş taktikleri için en iyi şekilde kullanmışlardır. Büyük çoğunluğu okçu atlılardan oluşan Türk orduları atın sağladığı faydalardan da yararlanmayı bilmişler; at üstündeki hızları ile ağır kütle muharebesi yapan yabancı ordular karşısında üstünlük kazanmışlardır. Bizanslı bir tarihçi olan Ammianus Marcellinus Hunlar hakkında araştırma yaparken onların meziyetleriyle ilgili hayranlığını şu sözlerle ifade etmiştir: *"Hunlar, diğer bütün milletlere, hayatlarındaki vahşilik dolayısıyla üstün gelmiştir. Hunların hepsi, kuvvetli, sağlam kollu ve güzel boyunludur. Bununla beraber, çirkinlikleri hilekârlıkla desteklenmiştir. Sırtları çok çıkıntılı için, onları iki ayaklı hayvanlara benzetmek mümkündür. Çoğunlukla göçebedirler. Çocuklarını daha küçükten, soğuğa, açlığa ve susuzluğa dayanacak şekilde yetiştirirlerdi. Bu milletin bütün fertleri, gece*

³⁵ Ucuzsatar, **a.g.e.** s. 31.

³⁶ Mete babası Tuman (Teoman)'ı bir av sırasında kendisinin geliştirdiği *ıslıklı ok* ile olaysızca ortadan kaldırmıştır. Bk. Bahaeddin Ögel, **a.g.e.**, 1981, s. 216

³⁷ Ögel, 1981: 239-240.

gündüz at sırtında yaşırdı. At sırtında yer, içer ve gece olunca da atlarının ince boynuna doğru eğilerek derin bir uykuya dalarlardı. Taarruza uğradıkları zaman, nadiren muntazam bir muharebeye angaje olurlardı. Muharebeye kol düzeninde girerlerdi. Çoğu zaman muntazam bir muharebe düzeninde olmadan muharebe etmekte, fakat çok hızlı ve ani hareketlerle dağılmakta ve sonra gevşek bir düzenle toplanmaktaydılar. Hunların inanılmaz hareketliliği ve devamlı harp halinde olmaları, kendilerine üstünlük sağlamıştır. Hunlar, atlarını dörtnala koşturarak yirmi mil hiç durmaksızın ve yüz mil (160 km.) bir günde kat ediyorlardı”³⁸. Diyerek onlarla ilgili şaşkınlığını bu şekilde dile getirmiştir.

Orduda düzen ve tertibi ön planda tutan Türkler, savaş meydanlarında atların rengine göre belirli kanatlarda mevkii almışlardır. Doğudaki süvarilerin atları baklakırı (*Tüyleri üzerinde koyu renkli, gri üzerine benekler bulunan atlar için kullanılır*), batıdakilerin kır, kuzeydeki kuvvetlerinki ise yağız idi³⁹. Arap edebiyatının önemli yazarlarından el-Cahiz, Türklerin at üstündeki mahariyetlerini, ok ve yay kullanmalarındaki ustalıklarını şu sözlerle ifade etmiştir: “*Türk, hayvanını hızlı sürdüğü halde, öne, arkaya, sağa, sola, yukarıya ve aşağıya ok atar. Hücum anında onlardan bin süvari, bin düşman atlısına ok atsalar onların hepsini yere sererler. Bir dağdan inerken veya çukur bir vadinin içine girerken atını haricinin düz yerde sürdüğünden daha hızlı sürer. Türk’ün ikisi yüzünde, ikisi kafasının arkasında olmak üzere dört gözü vardır*”⁴⁰. Diyerek, Türklerin meziyetlerini dile getirmiştir.

Tarihte Türkler kimilerine göre yenilmez bir ordu ve ordudaki her asker eşsiz birer savaşçı, kimilerine göre ise acımasız barbarlar olarak nitelendirilmişlerdir. Bazı önemli tarih yazarları ise Türkleri şöyle tasvir etmişlerdir:

³⁸ Turan, 1986: 65

³⁹ İhsan Ilgar, **Tarih Boyunca Türk Ordusu**, İstanbul, Maarif Bas., 1957, s. 3; Kafesoğlu, 2003: 285.

⁴⁰ El-Cahiz, **Hilafet Ordusunun Menkabeleri ve Türklerin Faziletleri**, Ankara, TKAE Yay. 1967, s.66-67.

Süryani Mihail'e göre Türkler, vahşi hayvanları bile itaat altına almak hususunda hayret edilecek maharete haizdirler⁴¹.

Urfalı Mateos ünlü eserinde Türkleri *“acaib şekilli, yaylı ve kadın gibi uzun saçlı”*⁴² diye tabir ederek Ermeni askerlerinin Türklerle girmiş oldukları savaşta Ermenilerin Türk askerlerine karşı olan korkularını bu şekilde dile getirmiştir.

Ayrıca Cahiliye devrinde, Arapların Türklerden ne kadar çekindiğini ve korktuklarını, hatta onlarla iyi geçinmelerini tavsiye eden hadisler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları:

“Türkler size dokunmadıkça onlara dokunmayınız, onlarla dost geçininiz.”

“Yüzleri deriden kalkana, gözleri nazar boncuğuna benzeyen milletlerden çekinin.”

“Türkleri yerlerinden kaldırmayınız.”

*“Arar ordularının kalplerini, Türkler gibi, hiçbir kimse titretmemiştir.”*⁴³

İbn Hassul ise Türkler için yazdığı bir eserinde Türklerin şu vasıflarını dile getirmiştir:

“Bütün milletler içinde cesaret ve şecaate onlardan daha ileride olan büyük maksatları elde etmek uğrunda onlardan daha ileri gidebilen bir millet yoktur. Allah u Tealâ aslan suretinde yaratmıştır. Asker içinde bunlardan başka diğer cemaatlerden herhangi bir ferdin te'dip edilmesi o ferdin mensup

⁴¹Süryani Patrik Mihail, **Süryani Patrik Mihail'in Vakainamesi; İkinci Kısım(1042-1195)**, çev. Hrant D. Andreasyon, 1944, s. 6.

⁴² Urfalı Mateos, **Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)**, çev. Hrant D. Andreasyon, Ankara, TTK Bas. 2000, s. 48; Kafesoğlu, **Doğu Anadolu'ya İlk Selçuklu Akını ve Tarihi Ehemmiyeti**, s. 267-268, Mustafa Temur, **Selçuklu-Ermeni İlişkileri (1016-1092)**, Ortaçağ Tarihi Kürsüsü Bitirme Tezi, Ankara, 1983, s. 18.

⁴³ Ramazan Şeşen, Eski Araplara Göre Türkler, **Türkiyat Mecmuası**, XV. cilt, 1968, s. 15-18-21.

olduğu cemaate gözdağı olur ve onların hepsini sindirir. Türk ancak asker kumandanlığına razı olur”⁴⁴.

Edessa’lı (Urfa) bir piskopos olan Efraim Hunlar için şu sözleri sarf etmiştir:

“Yecüc Mecüc’ün süvarileridir bunlar, atlarının üstünde fırtına gibi uçarlar, onlara hiçbir kimse karşı koyamaz”⁴⁵.

Öyle ki onların bu savaşçı özellikleri sadece Arapları değil, tüm komşularını rahatsız etmiştir. Bu nedendir ki Çinliler kendilerini Türklerin saldırılarından korumak için ünlü Çin Seddini yapmışlardır. Bu da, o zamanın en güçlü ordusunun Hunlara ait olduğunu, Çinlilerin Türklerden ne kadar korktuklarını ve böylesi bir savunmaya ihtiyaç duyduklarını göstermektedir⁴⁶.

Selçuklu devrine baktığımızda ise, başta anlattığımız Hunların kurmuş olduğu orduyu ve askeri teşkilatı başarıyla devraldıklarını ve bu teşkilatı değişen çağa göre geliştirdiklerini görebiliriz. Büyük Selçuklu Devletinin kurucuları olan Tuğrul ve Çağrı Beylerin almış oldukları istikrarlı kararlar ve attıkları cesur adımlar neticesinde, onların yolundan giden ve onlara güvenen halklarını göçebelikten kurtarıp onlara büyük bir devlet hediye etmişlerdir. Selçukluların bu başarılarında, yapmış oldukları mücadeleler ve izledikleri yol çalışmamızın başlıca konusunu oluşturduğu için, Selçuklu Sultanlarının ve komutanlarının üstün zekâları sayesinde geliştirdikleri stratejilerini ustalıkla adım adım nasıl hayata geçirdiklerini kısaca açıklayalım.

Güvenilir bir coğrafya aramak için 3000 kişilik bir kuvvetle keşif seferine çıkan Çağrı Bey, Gazneli topraklarını geçerek Van Gölü çevresine gelmiş ve buradan Ani’ye çıkarak geri dönmüştür. Gazne kuvvetlerine rağmen yapılan bu keşif Türk tarihini etkileyen en önemli olaylardan biri olan Anadolu’nun keşfi olarak tarihe geçecekti. Öte yandan Doğu İran’a hâkim

⁴⁴ Abbas Azzavi, *İbn Hassul’ün Türkler Hakkında Bir Eseri*, IV. cilt., Yıl. 1940, S. 13, s. 259.

⁴⁵ Rasonyi, **a.g.e.** s. 68.

⁴⁶ Koca, “Hunlar”, **Türkler**, I. cilt, Ed. Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 689; Mevlüt Bozdemir, **Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları**, Ankara, AÜSBF Yay. 1982, s. 8; Turan, 1986: 56.

olma mücadelesi Karahanlılarla Gaznelileri karşı karşıya getirmiş; ancak kuzeyde beliren Selçuklu gücünü hafife almışlardır. Bu mücadele ise Selçukluların işine yaramış, Karahanlı ve Gazneli rekabetini, büyük strateji ve taktik ustaları olan Tuğrul ve Çağrı Beyler kendi lehlerine çevirmeyi bilmişlerdir.

Selçukluların İran'ı istilaya başlaması, Gazneli Mahmut öldükten sonra yerine geçen oğlu Mes'ud'un Selçuklu tehlikesinin farkına varmasına neden oldu. Gücünü yavaş yavaş kabul ettirmeye başlayan Selçuklular 1035'de Gaznelilere karşı ilk zaferlerini kazandılar ve bu sayede Horasan'ı yurt edinebileceklerini gördüler. 1038'de ise Gaznelileri ikinci defa yenilgiye uğrattılar. Bu cesaretle Tuğrul Bey Nişapur'a girdi ve burayı aldı. Bu sayede Selçuklular bağımsızlıklarını ilan ettiler. Selçukluların Gaznelilere karşı kazandıkları bu zaferler tarihin akışını değiştirecek olan Dandanakan savaşı (1040) ile son bulacak, Gazneliler bu yenilgi ile yıkılış sürecine girecek ve böylece Türk İslâm tarihinde büyük roller üstlenen ve önemli hizmetler gerçekleştiren Selçuklu Devleti, Çağrı Bey'in bu savaştaki gayretleri, üstün zekâsı ile geliştirdiği stratejiler ve süvarilerin başarılı taktikleri sayesinde kurulacaktı. Selçukluların stratejik değeri yüksek olan Horasan'a yerleşmeleri onların milli menfaatleri açısından önemli bir yere sahipti. Horasan yalnızca Selçuklular için değil, Ortaçağdaki dünya ticaretinin belli başlı noktalarından biri olduğu için de büyük önem taşımaktadır. Önemli ticaret yollarının buradan geçiyor olması, özellikle başkent Nişapur doğu ve batı ülkelerinin ürünlerinin taşındığı kalabalık kervan yollarının konakladığı bir üs durumundaydı. Selçuklular için de bu bölgenin bir ticaret merkezi olması, ekonomik açıdan bir rahatlık ve asker sevkıyatı için bu yolları elverişli olması sebebiyle burası stratejik değere sahiptir.

Dandanakan savaşı, 30-40 bin Selçuklu Türkü'nün, 100 bin Gazneli Türk'e Hindistan'a 17 başarılı sefer yapmış olan Gazneli Mahmud'un oğlu Sultan Mes'ud gibi bir komutan olmasına rağmen kazanılan zafer olarak

büyük önem taşımaktadır⁴⁷. İkisi de birer Türk devleti olmalarına rağmen Gazneli ordusu ile Selçuklu ordusu arasında yapı ve taktik açısından büyük farklar vardı. Selçuklular Mete'nin temellerini attığı savaş tekniğini ve taktiklerini, ordu yapısını muhafaza etmiş, uygulamış ve geliştirmiştir. Gazneliler alışılmış meydan muharebesi taktikleriyle riskli savaş alanlarına giriyor; Selçuklular ise asla buna olanak vermiyorlardı. Selçukluların başarılarının arkasındaki sebeplerden biri de hareketli ve süratli olmaya dayanıyordu. Hareket muharebesinin ruhunu iyi kavramış olan Selçuklular, ordunun manevra yeteneğini de en üst seviyeye çıkarmışlardır.

Selçuklular süratli manevralara dayanan muharebe taktikleri benimsemişlerdir. Selçuklu süvarileri hücumlarını dalgalar halinde yapıyor ve düşmanı yoğun bir ok ateşine maruz bırakıyorlardı. Düşmanla savaşmaya başlamadan önce kitle taarruzları yapıyor, küçük gruplar halinde ve hareket muharebesiyle hareketsiz düşman hatlarına ve şiddet uyguluyorlardı. Küçük savaş timleri görünümüne giren bu gruplar, daha sonra düşmanın büyük birliklerini üzerlerine çekerler ve diğer süvari gruplarına düşmanın yan ve gerilerine taarruz edecek bir ortam hazırlarlardı. Yaratılan bu durum Selçuklu ordusuyla karşı karşıya gelen düşmanın tamamen yıpratılmasına ve savaş düzenlerinin bozulmasına kadar devam ettirilirdi⁴⁸. Selçukluların meydan muharebelerinde uyguladıkları bu başarılı taktikleri aşağıdaki bölümlerimizde daha ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğiz.

Tuğrul Bey ise Büveyhîlerin işgalindeki halifelik merkezi olan Bağdat'ı kurtarmak için, Abbasî halifesi El-Kaim bi-Emrillah'ın davetiyle Bağdat'a girdi. Halifenin, âlimlerin ve sünnî Müslümanların büyük memnuniyetle karşıladığı Tuğrul Bey, Büveyhî Hükümdarlığını yıkarak, Abbasî halifeliğini yeniden ihya etti, Halifeliğe karşı yapılan Fatımî saldırılarını bertaraf etti⁴⁹. Tuğrul Bey'in Bağdad'a gelip, Büveyhilere son vermesini ve Fatımîler üzerine yürümesini

⁴⁷ İlhan; **a.g.e.**, s.111-112.

⁴⁸ Ucuzsatar, **a.g.e.**, s. 213.

⁴⁹ Ali Sevim, **Sıbt İbnü'l Cevzi'nin "Mi'ratu'z-Zaman fi Tarihi'l-Ayan" Adlı Eserindeki Selçuklular ile ilgili Bilgiler I. Sultan Tuğrul Bey Dönemi**, Belgeler, XVIII. cilt, S. 22, 1997, TTK Yay., Ankara, 1998, s. 27-28, Osman Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, Ankara, TKAE Yay., 1965, s. 85-86.

ileride kendisine sorun çıkartacak unsurları temizlemeye yönelik bir plan olarak yorumlayabiliriz. Ayrıca Tuğrul Bey kargaşa içinde olan Orta Doğu'ya, yağmacı olarak değil de düzeni sağlama amaçlı geldiğini göstermeyi bilmiş; Halife'nin ne kadar büyük bir gücü temsil ettiğini bildiği için uyguladığı bu politika sayesinde hem İslam ülkelerinde dinin savunucusu olarak tanınmış, hem de Halife'nin güvenini kazanmıştır. Bunu yaparken de Selçuklu Devleti'nin çıkarlarını her şeyin üzerinde tuttuğunu fazlasıyla ispatlayarak zeki bir devlet adamı ve usta bir siyasetçi olduğunu da göstermiştir. Böylece Selçuklular huzur ve emniyeti sağladıktan sonra asıl düşman olan Bizans'la mücadeleye girmiştir. Öncelikle Bizans'a karşı bir keşif savaşı niteliğinde olan Pasinler savaşı (1048) yaşanmış ve bu savaş, Bizans'la yapılan ve başarıyla sonuçlanan ilk savaş olarak tarihe geçmiştir. Daha sonra tam bir strateji ve taktik uzmanı olan Alparslan tarafından Bizans ülkesine İmparatorluğu zayıflatmak, yıldırmaq ve yıpratmaq için askeri harekât düzenlemiş daha sonra da bu askeri gücü Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesinde çok önemli bir dönüm noktası olan Malazgirt Meydan Muharebesinde (1071) kullanmıştır⁵⁰. Bu savaşlar sayesinde ve küçük bir Türk ordusunun büyük bir Bizans ordusunu yenmesi, Ortadoğu'da yeni doğan bu Türk Devletinin, giderek bütün Avrupa'yı tehdit etmeye başlaması Avrupalıları önemli ölçüde etkilemiş ve süre giden politikalarında değişiklik yapmalarına neden olmuştu. Bunu da tüm Hristiyan dünyasının Türklere karşı birleşip Haçlı Seferlerini başlatmaları izlemiştir. Bizans'a dost, Türklere ise düşman olarak gelen Haçlılar, Türklerden esaret zamanlarında bile merhamet görmeyi hiç ummamışlardı.

⁵⁰ Ucuşsatar, **a.g.e.**, s. 197.

I. BÖLÜM

SAVAŞTAN ÖNCE UYGULANAN STRATEJİ VE TAKTİKLER

A-) YILDIRMA VE YIPRATMA FAALİYETLERİ

1- Psikolojik Baskı Uygulama

Strateji ve taktiğin fiziksel yönünü incelerken, psikolojik yönünü de hiçbir zaman unutmamak gerekmektedir. Bunların hepsi birleştiği zaman, düşmanın dengesini alt üst etmeyi amaçlayan strateji planı başarılı olur. Stratejik etkenleri kendi tarafında bulunduran taraf, daha savaşa girmeden savaşı kazanmış olur. Yani, galip taraf önce kazanır sonra savaşır, mağlup olan taraf ise önce savaşır sonra kazanmaya çalışır.

Psikolojik baskıda önemli olan, rakip bir kuvvetle karşı karşıya gelmeden, onun üzerinde devamlı bir baskı kurma, moral bozukluğu yaratma, buna bağlı olarak başarı inançlarının yıkılmasını sağlayarak direnme güçlerini kırma ve bu suretle düşmanın kendini savunmasına fırsat vermeden zafere ulaşmaktır. Böylece düşman, psikolojik olarak yetersiz olduğuna ve savaşı kaybettiğine inanacak sonuçta ise teslim olacaktır.

Psikolojik baskı, bir düşman ordusunu en kolay şekilde mağlup edebilmek için aklın tüm olanaklarını kullandığından, Türklerin savaş taktiğinin bir parçası olmuştur. Türklerin tarih boyunca yaşadığı mücadelelerde, savaşın kazanılması veya kaybedilmesinde, savaştan sonra da üstünlüklerinin devam etmesinde ve sorunların çözümlenmesinde, düşmanın ruh haline etki ederek sonuç almışlardır.

Düşmana karşı psikolojik baskı uygulamanın çok çeşitli yolları vardır. Bunlardan biri, hükümdarların birbirlerine yazdıkları mektuplardır. Bu örneği en çok Asya Hun Devleti'nin hükümdarı Mete'nin Çin İmparatoruna yazdığı

mektuplarda görebiliriz. Bilindiği üzere Mete, Asya'nın çok uzak sahalarında adını duyuran, silahları ve orduları ile herkesin önünde titrediği bir İmparatordu. Mete, M.Ö. 176 yılında Çin İmparatoruna göndermiş olduğu bir mektupta; "Tanrının inayeti, subay ve erlerinin yiğitliği ile atlarının mükemmelliği sayesinde yirmi altı devleti yendiklerini, bu suretle bütün yay kullanan kavimlerin Hunlar haline geldiklerini" yazmıştır⁵¹. Bu mektupta Mete, Çin İmparatoruna karşı psikolojik bir baskı uygulayarak onu etkisi altına almaya çalışmış, böylece Hun İmparatorunun kendisinden çekinmesini sağlamıştır.

Benzer bir örneği Tuğrul ve Çağrı Beylerin, Gazneli sultanı Mesud'a karşı göndermiş oldukları mektuplarda da görmekteyiz. Tuğrul ve Çağrı Beyler, 1038 Serahs savaşı öncesinde taktik gereği Gazneli Sultanı Mesud'a bir elçi ile mektup göndererek barış isteğinde bulunmuşlardır. Mektupta yerlerinin darlığından ve halklarının çokluğundan şikâyet ederek Merv, Serahs ve Baverd şehirlerinin vergilerini maaş olarak istemişlerdir. Buna karşılık da askeri hizmet teklifinde bulunmuşlardır. Selçuklular, siyasi incelik ve olgunlukla hareket ederken, Sultan Mesud'un da tehditlerini anlayabiliyorlardı. Ancak buna da boyun eğmiyor ve iş bu raddeye gelince de meydan okuyorlardı. Eğer kendilerine kast ederlerse müdafaaya geçeceklerini; bu takdirde de hürmetlerinin kalkacağını bildiriyor; bu sebeple de kararın Sultan'a ait olduğunu bildiriyorlardı⁵². Bu mektupla Selçuklular Sultan'dan korkmadıklarını göstermişler ve ona karşı psikolojik bir baskı uygulamışlardır.

Aynı şekilde II. Kılıç Arslan'ın büyük oğlu II. Süleyman-şâh, taht kavgaları ile sarsılan Türkiye Selçuklu Devletini kurtardıktan sonra mili birliği kurmuştur. Daha sonra Türk-İslâm topraklarına akınlar yapan Gürcülere karşı harekete geçmiş ve Gürcü kraliçesine elçi ile birlikte şu ültimatomu göndermiştir: "*Gök kubbe altında yaşayan sultanların en yücesi, Allahın yeryüzündeki gölgesi ben, meleklere benzeyen Rûkneddin. Gürcülerin*

⁵¹Şerif Baştav, Eski Türklerde Harp Taktiği, **Türk Kültürü Dergisi**, Sayı: 22, 1964, s. 42.

⁵²Turan, 1965: 55-56.

kraliçesi Thamara'ya bildiririm ki, bütün kadınların aklı zayıftır. Sen Gürcülerin kılıç çekmesine ve Allah'ın sevdiği Müslümanları öldürmeği emretmişsin. Şimdi ben Müslümanların adaletini yaymak, Allahın bize tevdi eylediği kılıcı bir daha elimize almayı, sana ve milletine öğretmek maksadı ile bizzat geliyorum. Bu yaptıklarına karşı ancak otağımın önünde diz çöküp Muhammed'in dinini kabul eden, kendi dinini bırakan ve huzurumda haçı kıran kimselerin yaşamasına müsaade edeceğim." İfadeleriyle II. Süleyman-şâh, Gürcü kraliçesine meydan okumuştur. Ayrıca, "bütün kadınlar zayıftır" sözüyle onu küçümsemiş; "Allahın bize tevdi eylediği kılıcı bir daha elimize almayı, sana ve milletine öğretmek maksadı ile bizzat geliyorum" diyerek Gürcü kraliçesine gözdağı vererek, kendi gücünü ve ülküsünü göstermiştir⁵³. Sultan II. Kılıç Arslan böyle yaparak rakibini daha savaşa girişmeden psikolojik anlamda baskı altına almaya çalışmış ve kraliçenin maneviyatını bozmuştur⁵⁴.

Psikolojik baskının diğer bir çeşidi de, silahlı bir harekât girişiminden farklı bir yöntemle, düşman ülkesinin topraklarına, kaynaklarına, kültürüne, hatta bizzat devlet mensuplarına karşı uygulanan bir saldırı şeklidir.

Alp Arslan Malazgirt Savaşından önce Bizans İmparatoruna Türk komutanlarından Sav-tekin ile Halifenin elçisi İbn Muhallebân önderliğinde bir elçiler kurulu göndermiştir. Bu kurul 25 Ağustos 1071 sabahı Bizans ordugâhına vardığında İmparator onları küçümseyerek karşılamıştır. Alp Arslan bu heyetle İmparatora gönderdiği mektupta, ülkesine geri dönmesini, barış istiyorsa da bunu Halife aracılığıyla yapabileceklerini, aksi takdirde kendilerinin azimleriyle Tanrı'ya içtenlikle bağlı olduklarını ve işi ona bırakacaklarını söyleyerek imparatora gizli bir baskı uygulamaya çalışmıştır. İmparator ise Alp Arslan'ın bu teklifi sıkışık bir durumda olduğu için yaptığını

⁵³ Turan, 1969: 212-213.

⁵⁴ Elçiler aracılığıyla karşılıklı mektuplaşmalardan sonra, 1202 yılında II. Süleyman-şâh Gürcistan üzerine yürüdü. Micingerd kalesi civarında meydana gelen şiddetli bir savaştan sonra, Selçuklu ordusu ağır bir yenilgiye uğradı ve Süleyman-şâh, beraberindeki emirlerle birlikte Erzurum'a çekilmek zorunda kaldı. Süleyman-şâh bu yenilginin intikamını almak için tekrar Gürcistan seferine çıktı. Ancak 1204 yılında Konya-Malatya arasında hastalanıp vefat etti. Bu yenilgiye rağmen, Anadolu'da Selçuklu hâkimiyeti devam etmiştir. Sevim-Merçil, a.g.e., s. 450-451.

zannetmiştir. Elçilere de, ilk olarak kışlamak için Hemedan'ın mı, yoksa İsfahan'ın mı daha iyi olduğunu sormuş ve hemen ardından kendisinin İsfahan'da, atlarının da Hemedan'da kışlayacaklarını söylemişti. Buna karşılık elçi İmparatora, atlarının Hemedan'da kışlayabileceğini ancak İmparator'un nerede kışlayacağını bilemediklerini söyleyerek İmparatoru psikolojik bir baskı uygulamaya çalışmışlar ve bunda da başarılı olmuşlardır. Çünkü İmparator'un bu cevap karşısında morali bozulmuş elçileri kaba bir şekilde geri göndermiştir⁵⁵. Aynı günün akşamı hava karardıktan sonra küçük süvari grupları, Bizans ordugâhının yakınlarına kadar yanaşmışlar, 26 Ağustos sabahına kadar bütün gece, Bizanslıları tedirgin etmek, onları yorgun ve sinirli bir duruma sokmak için çabalamışlar, Bizans ordugâhını ok yağmuruna tutmuşlardır⁵⁶.

Sultan I. Kılıç Arslan da Bizans İmparatoruna böyle bir taktik uygulamış, onun bizzat kişiliğine psikolojik bir saldırı uygulayarak maneviyatını çökertmiştir. Sultan Kılıç arslan ve askerleri, Bizans'a karşı Konya seferine çıkacağı sırada İmparator Alexios'un ayaklarında şiddetli ağrıları duymuş ve bunu İmparatorun maneviyatını bozmak için kullanmıştır. İmparatorun ayaklarındaki ağrıları alaya almış, Selçuklu askerleri de İmparatorun çevresindeki doktor ve bakıcıların, hatta imparatorun da taklidini yaparak bunlara kahkahalarla gülmüşlerdir. Selçukluların bu alaycı tavırlarını duyan İmparator ve askerlerinin maneviyatı iyice bozulmuştur⁵⁷.

Bir başka psikolojik baskı uygulama şeklini II. Kılıç Arslan, Miryokeflon savaşı sırasında Bizans İmparatoru Manuel'e karşı uygulamıştı. Savaş başlayınca yenileceğini anlayan İmparator ve maiyetindekiler kaçmaya başlamıştı. Türkler de onları takip etmiş, atlarının ayak sesleri ise İmparatorun kulaklarını çınlatmıştı. Bu durum, İmparatorun sinirlerini iyice bozmuş ve doğru bir karar verecek güç bırakmamıştı. İmparator ve

⁵⁵ Turan, 1965: 128; Naci Çakın, **Türk Zaferleri Selçuklular Döneminde Anadolu'ya yapılan Akınlar**, Ankara, ATASE Yay., 1981, s. 22; Ali Sevim, **Malazgirt Meydan Savaşı**, Ankara, TTK Yay. 1971, s. 68.-69; Burhan Berkel, Malazgirt Savaşı 26 Ağustos 1071, **Türk Tarih Dergisi**, S. 47, Ağustos, 1971, s. 9.

⁵⁶ Çakın, **a.g.e.**, s. 22-23.

⁵⁷ Komnena, **a.g.e.**, s. 479-480; Turan, 1971: 156.

ordusunun vaziyeti çok kötüydü. Türklerin ise herhangi bir harekete bulunmamaları, yeni bir saldırı olacakmış hissini verdiği için düşmanın maneviyatı büsbütün bozulmuştu. Gece bastırmış ve herkes, sabah olacakları düşünerek ölmeğe hazırlanıyordu. İmparator Manuel'in ise psikolojisi tamamen çökmüş, çıldırmış bir durumda idi. Bu sayede Türkler, istedikleri başarıya ulaşmış, savaşı zaferle sonuçlandırmışlardır⁵⁸.

Kısacası Psikolojik baskıda amaç, düşmanı manevi olarak çökerterek, savaşı galip taraf olarak sonuçlandırmaktır.

2- Rakip Kuvvetler Hakkında Keşif Yapma ve Bilgi Toplama

Bilindiği gibi askeri harekâtın sevk ve idaresi üzerinde kesin etkisi olan faktörlerden biri de istihbarattır. Askeri istihbarat, askeri faaliyetlerin ayrılmaz bir bölümüdür ki, bunun stratejiyle ilgili bölümüne “*Stratejik İstihbarat*”, taktik alanındaki hareketlerle ilgili olan bölümüne de “*Muharebe İstihbaratı*” denmektedir. Bu çalışmaların başlıca amacı da düşmanın imkân ve kabiliyetlerinin meydana çıkarılmasıdır. Bu imkân ve kabiliyetler gereği gibi saptanacak olursa, düşmanın hareket tarzlarını da doğruya yakın olarak değerlendirmek mümkün olur. Bu değerlendirmenin doğruluk derecesindeki isabetle hem baskına uğramamak, hem de düşmanın zayıf tarafından yararlanarak onu baskına uğratmak imkânları da elde edilmiş olur. Komutanlar ve karargâhlar harekâta kalkışmak için doğru bilgilere sahip oldukları takdirde, yeterli durum muhakemeleri yapabilirler ve doğru karara varabilirler. Bu hem isabetli karar, hem de başarılı sonuç için gereklidir⁵⁹. Ayrıca stratejik seviyedeki planlamada önemli hususlardan biri de düşmanın ağırlık merkezinin teşhis edilmesidir⁶⁰. Ağırlık merkezinin teşhisi için

⁵⁸ Feridun Dirimtekin, **Konya ve Düzel**, 1944, s. 118-119.

⁵⁹ Erendil, **a.g.e.**, s. 49-50-51.

⁶⁰ Ağırlık merkezi, silahlı bir kuvvetin fiziki gücünün ve psikolojik dengelerinin olduğu merkezdir.

düşmanın teşkilatı, fiziki ve psikolojik; güçlü ve zayıf tarafları ve liderleri hakkında bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır⁶¹.

er-Ravendi eserinde bu konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir: *“Hükümdar düşmanın ne yaptığını bilmezse, ona karşı tedbir alamaz. Satranç oynayan nasıl kendi oyununu gördüğü kadar karşısındakinin de oyununa dikkat ederse, hükümdar da halini mazbut tuttuğu gibi, düşmanın halinden de haberdar olmalıdır.”* Diyerek bu konunun önemini vurgulamıştır⁶².

Rakip kuvvetler hakkında keşif yapma ve bilgi toplama, düşman ve ülkesi hakkında bilgi edinmek bütün hedeflerin ve bunun sonucunda yapılacak hareketlerin temelini oluşturur. Düşmanın zayıf taraflarını tanımaya çalışmak, bu keşiflerin yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Düşman hakkında her türlü bilgi toplamanın, sevk ve idare için çok önemli olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Savaş stratejilerinin geliştirilmesi ancak yapılan bu keşifler sayesinde uygulanabilmekteydi. Bu keşif ve bilgileri sağlayanların (Bunlar ya bir komutan ya bir elçi ya bir haberci ya da bir casus olabilir) güvenilir, cesur, sadakatli ve tecrübeli kişiler arasından seçilmeleri edinilen bilgilerin doğruluğu açısından şarttır. Eğer düşman hakkında bilgi edinmek maksadıyla bir elçi görevlendirilecekse bu elçinin zeki, bilgili, rütbe ve makamda gözü olmayan, Allah korkusu olan ve sır saklayan biri olması gerekmektedir⁶³.

Büyük Selçuklu Devleti'nin veziri olan Nizamü'l-Mülk ünlü eseri Siyâset-Nâme de, rakip kuvvetler hakkında keşif yapma ve bilgi toplamanın çok nazik ve üstün bir iş olduğunu söylemiştir. Ayrıca hükümdarın, düşmanın hareketlerini yakından takip etmesi gerektiğini, bunun için de mutlaka habercilere (sahib-i haber) ihtiyaç olduğunu da eklemiştir. Devletin düzeni için bu kişilerin bizzat hükümdar tarafından seçilmesi gerektiğini belirtmiş, olayları

⁶¹ Eslen, **a.g.e.**, s. 99.

⁶² Er-Ravendî, **Râhatü's-Sudûr ve Ayetü's-Surûr**, Çev. Ahmed Ateş, I. cilt, Ankara, TTK. Yay., 1999, s. 208.

⁶³ Baki Vandemir, Fevzi Dolbun, Harp Kurnazlıkları Hakkında Herevî'nin Tezkeresi, **Askeri Mecmua**, Sayı 97, Haziran, 1935, s. 389. Bu makalede adı geçen Abdullah Ensarî Herevî, 396/1006 ile 481/1089 yılları arasında Horasan bölgesinde, Herat'ta yaşamıştır. Verdiği tefsir ve hadis dersleri ve kaleme aldığı eserlerinden dolayı İslâm dünyasında “Şeyhülislâm” olarak tanınmıştır.

doğru bir şekilde anlatmaları için de onlara aylık verilmesi gerektiğini de söylemiştir. Nizamü'l-Mülk, düşman hakkında bilgi toplayacak olan kişilerden biri olan elçiler için ise şunları söylemiştir: *Elçiler daha fazla kusur arayıcıdırlar. Onun gönderildiği padişahla ve memleketinde kusur olan ne var ona bakarlar. Çoğu zaman ise padişahlar, düşman devletlere hediyelerle birlikte elçi göndermiş ve barış istemişlerdir. Bu şekilde kendilerini aciz göstermişler; verdiği bu gururla elçinin arkasından bir ordu teşhiz ederek akın etmişler ve düşmanı mağlup etmişlerdir*⁶⁴. Diyerek elçinin önemini belirtmiştir. Ayrıca Kaşgarlı Mahmud'un 11. Yüzyılda yazmış olduğu ve Türkçenin ilk sözlüğü olma özeliği taşıyan ünlü eseri Divanü Lügat-it-Türk'te elçi kelimesinin o zamandaki karşılığı "Yalafar" olarak verilmiştir⁶⁵. Alp Arslan 1071 Malazgirt Muharebesinden önce Bizans İmparatoru Diogenes'e elçi göndermiş ve barış teklifinde bulunmuştur. Ancak büyük bir strateji ustası olan Alp Arslan'ın buradaki amacı gerçek bir barış isteği değil, düşman gücü hakkında bilgi sahibi olmak ve onların iç yüzünü anlamaktır⁶⁶.

Selçuklularda Arapça "yezekiyye " Türkçe "yezek" adı verilen keşif birlikleri bulunurdu. Bu birlikler bağımsız ya da yarı bağımsız hareket eden, düşman hakkında bilgi toplayan hızlı ve savaş gücü yüksek olan seçilmiş askerlerden oluşmaktaydı. Prof. B. Ögel'e göre, eski Türklerde askeri keşif birliğinin keşif yapması, "yezemek" sözüyle karşılanmaktaydı. Ayrıca Ögel, "çalış" ile "yezek" sözcüklerinin anlamlarının karıştırılmaması gerektiğini, "çalış"ın büyük muhafız olduğunu söylemiştir⁶⁷. Divanü Lügat-it-Türk'te Kaşgarlı Mahmud'un "yizek" olarak verdiği bu kelimenin karşılığını da askerin önünde giden öncü birliği diye tanımlamıştır⁶⁸.

11. Yüzyılda Yusuf Has Hacıp, Kutadgu Bilig'de, bir kumandanda olması gereken özellikleri anlatırken, "Öncü ve keşif kollarını ayırmalı; ihtiyatlı

⁶⁴ Nizamü'l-Mülk, *Siyâset-Nâme*, Haz., M. Altay Köymen, 1982, s. 80-81, 124-125.

⁶⁵ Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lügat-it-Türk*, III. cilt, Çev. Besim Atalay, Ankara, TDK Yay., 1985, s.47.

⁶⁶ Al-Isfahani, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, çev. Kıvameddin Burslan, İstanbul, 1943, s. 39. ; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, Turan Neşriyat Yurdu, 1971, s. 26-27.

⁶⁷ Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, VI. cilt, 2000, s. 103-104-105-106.

⁶⁸ Kaşgarlı Mahmud, *a.g.e.*, III. cilt, s. 18.

olmalı, göz ve kulağını uzaklara çevirmelidir, keşif kolu düşmana yakın olmalıdır, daha sonra komutan alınan malumata göre işini tanzim etmelidir⁶⁹. Demiştir.

Türkiye Selçuklularında da, “*elli baş*” denilen küçük müfreze birlikleri bulunmaktaydı. Bun müfrezelerden biri, sefer sırasında düşmanın durumunu öğrenmek için ordunun ilerisine gönderilmekteydi⁷⁰.

Bundan başka düşman hakkında keşif ve bilgi toplayan birde haberciler bulunmaktadır. Bunlar da tıpkı elçiler gibi Hükümdar tarafından güvenilir, parada mülkte gözü olmayan kişiler arasından seçilir ve şehrin dört bir yanına gönderilirler. Bu sayede Hükümdar bütün olandan bitenden, söylenilen şeylerden haberdar olurdu.

Türklerin çok eskilerden beri uyguladıkları savaş stratejilerinden biri de keşif seferleridir. Fethedilecek ülkelerin önceden küçük birliklerle gözden geçirilmesi ilk şart idi. Akıncılar aracılığıyla düzenlenen keşif seferlerinden olumlu sonuçlar alındıktan sonra yıldırma ve yıpratma harekâtına girilirdi⁷¹.

Alp Arslan, iktidarını güçlendirdikten hemen sonra, Ermenistan’a bir sefer düzenlemeye karar verdi. Ancak Alp Arslan buraya direk fetih girişiminde bulunmadan önce bu bölgeyi baştanbaşa dolaşarak keşif yapmış olan Tuğtekin isimli bir Türkmen komutanının tecrübelerinden faydalanmış ve ondan aldığı bilgilerle hareket etmiştir⁷².

Bazen de hükümdarların kendileri rakip kuvvetleri tanımak için keşif seferlerine çıkarlardı. Buna verilebilecek en güzel örnek 1016 yılından 1025 yılına kadar Çağrı Bey’in batı istikametine yapmış olduğu keşif seferidir. Bu seferin asıl amacı düşman ülkesinin mukavemet derecesini ölçmek ve

⁶⁹ Yusuf Has Hacıp, **Kutadgu Bilig**, çev. Reşit Rahmeti Arat, Ankara, TTK Yay., 2003, s. 175.

⁷⁰ Koca, 2005: 121.

⁷¹ Kafesoğlu, 2003: 287.

⁷² Claude Cahen; **Türklerin Anadolu’ya ilk girişi**, çev. Yaşar Yücel, Bahaeddin Yediyıldız, Ankara, TTK. Yay. 1992, s. 17.

harekât için uygun bir ortam yaratmaktı⁷³. Çağrı Bey, önce stratejik durumu iyice kavramak ve değerlendirmekle işe başlamıştı. Bu suretle ileride harekât yapmayı tasarladığı bölgeyi tanımış ve komşu devletlerin askeri gücünü değerlendirmişti. Demek ki Selçuklular daha ilk kuruldukları yıllarda gerek Karahanlılara gerekse Gaznelilere ve en önemli düşmanları olan Bizans'a karşı girişecekleri mücadele öncesinde kesin sonuç almak maksadıyla buralara keşif seferleri düzenliyor ve bu şekilde düşmanı tanıyor ve ona göre hareket ediyorlardı.

Türk komutanlarının önemli bir özelliği de düşman ordusunun gücünü öğrenmek ve ona göre strateji belirlemektir. Alp Arslan da Malazgirt Meydan Muharebesine karar verdiği zaman Bizans ordusunun son durumunu anlamak için Emir Sanduk Bey komutasında 10.000 kişilik hafif bir süvari tümenini öncü olarak Ahlat istikametinde ileri sürmüştür⁷⁴.

Sultan II. Kılıç Arslan da, Miryokefalon savaşı öncesinde Bizans'ın durumunu öğrenmek için haberciler göndermiştir. Haberciler, Sultan'a Bizans İmparatorluğunun büyük bir savaş hazırlığı içerisinde olduğunu, 50.000 civarında asker topladığını, bu yüzden de Bizans hazinesinde ne varsa harcanıldığını haber vermişlerdir⁷⁵.

Böylece Selçuklular rakip kuvvetler hakkında bilgi topluyor ve stratejileri için yeterli bilgiye ulaştıktan sonra da eğer savaşa karar verilirse bu stratejilerini savaşta adım adım taktiğe dönüştürüyorlardı.

⁷³ Selahattin Karatamu, **Malazgirt Meydan Muharebesi**, TSK Tarihi II. Cilt eki, Genelkurmay Bas., Ankara, 1970, s. 111.

⁷⁴ Oğuz Ünal, **Horasan'dan Anadolu'ya**, Ankara, 1980, s.116.; Feridun Dirimtekin, **Malazgirt Meydan Muharebesi**, İstanbul, 1943, s.56.; Kafesoğlu, **Malazgirt**, İA Cilt 7, s. 244-245.

⁷⁵ Hüseyin Şekercioğlu, 17 Eylül 1176 Gelendost-Miryokefalon Zaferinin 796. Yılı, **Türk Kültürü Dergisi**, Sayı: 119, 1972, s. 1173.

3- Sürpriz Baskınlar

Türklerin yıldırma ve yıpratma taktiklerinin başında “*Türktaz*” adı verilen sürpriz baskınlar yer almıştır⁷⁶.

Sürpriz baskın, düşmana hazırlıklı olmadığı yer ve zamanda; hazırlıklı olmadığı bir şekilde saldırılmasıdır. Baskına yardımcı olan etkenler hız ve etkili bir istihbarattır⁷⁷. Baskın, düşmanın dengesini bozan psikolojik bir silah ve savaşın sonucunu belirleyen önemli bir etmendir⁷⁸.

Clausewitz’e göre baskın, üstünlüğün aracıdır ve büyük ölçüde başarılı olduğu zaman düşmanın cesaretini kırar, bunun sonucu olarak da kargaşa artar; dolayısıyla başarı büyür. Ayrıca Clausewitz, taktikte baskının daha çok rol oynadığını, stratejide ise alınacak önlemlerin taktik alana girdiği takdirde baskının daha kolay sağlanabileceğini belirtmiştir. Baskını gerçekleştiren taraf, başarılı olduğu takdirde, düşman kuvvetleri arasında şaşkınlık, panik yaşanır ve düşmanın cesareti kırılır böylece baskın yapan taraf savaş kazanmada bir adım öne geçer. Baskında önemli olan gizlilik ve çabukluktur, bunu da ancak düşmana iradesini kabul ettirmiş olan taraf yapabilmektedir⁷⁹.

1037 yılında Gazne Sultanı Mes’ud’un Hindistan seferine çıkmasını fırsat bilen Selçuklular Horasan’a akınlar düzenleyerek Gaznelilere gözdağı vermeye başlamışlardı. Mevsimin kış olması dolayısıyla; ilkbaharın gelmesini hareketsiz bir şekilde bekleyen Gazne ordusuna karşı baskın üstüne baskın düzenliyor, devrin en muazzam ordusu olan Gazne ordusunu bu şekilde yıpratmaya çalışıyorlardı. Yine 22 Mayıs 1040 tarihinde gerçekleşen Dandanakan savaşında Selçuklular, Gaznelilere karşı gerilla taarruzlarıyla, çeşitli saldırılarda bulunuyorlar, gece karanlığında ani baskınlar düzenleyip

⁷⁶ Koca, 2005: 165.

⁷⁷ Turan, 1986: 24-25.

⁷⁸ Eslen, **a.g.e.**, s. 138.

⁷⁹ Clausewitz, **a.g.e.**, I. cilt, s. 172-175.

Gazneli ordusunun maneviyatını büyük ölçüde bozmuşlardı⁸⁰. Malazgirt savaşı öncesinde de Bizans İmparatoru, Selçuklu ordusunun vaziyetini öğrenmek için gönderdiği öncü birliği Ahlat yakınlarındayken Selçuklu ordusunun öncü komutanı olan *Sanduk* tarafından sürpriz bir baskına uğratılmıştır. Bu baskınla Selçuklular Malazgirt öncesinde Bizans'a karşı ilk zaferlerini kazanmış oldular. Böylece Malazgirt zaferine giden yolda Bizans'a ağır bir darbe vurularak onları moralman da çökertmişlerdir⁸¹. 1097 Eskişehir (*Dorylaion*) savaşında Haçlıların ordularını iki ayrı istikamete bölerek ilerleme hatasına düşmesinden yararlanmayı bilen Kılıç Arslan, Haçlı ordusunun 100.000'nin üzerinde olan bu kuvvetli kolunu Amasya yakınlarında yanlarına ve gerilerine baskınlar düzenleyip imha etmiştir. Böylece Haçlılar bu hatalarının bedelini ağır bir şekilde ödemişlerdir⁸². Kutadgu Bilig'de Yusuf Has Hacıp gece baskınlarının öneminden söz etmiş, gece karanlığı içinde askerlerin sayılarının farkına varılamayacağını söylemiştir⁸³. Divanü Lügat-it-Türk'te gece baskını yapan birliklere "*tutgak*" adı verilmiştir⁸⁴. 1163-1164 yıllarında Bizans, Sultan II. Kılıç Arslan'ın üzerine yürüdüğü zaman, Kılıç Arslan askerlerini toplayarak Bizans askerlerinin karargâh kurduğu yerlere gece baskını düzenliyor, ancak sabah olduğu zaman Selçuklu askerlerinden kimse görünmüyordu. Bu baskınlar sayesinde Bizans ordusundan birçok asker öldürülmüştür. Bunun üzerine Bizans İmparatoru Kılıç Arslan'ın üzerine gitmekten vazgeçerek İstanbul'a dönmüştür⁸⁵.

Baskın yapılırken göz ardı edilemeyecek hususlar vardır. Bunlardan en önemlisi müstahkem mevkiileri kuvvetsiz ve muhafazasız bırakmamaktır. Çünkü baskının başarısız olması durumunda yapılacak geri çekilmelerde düşmanın takibi halinde sığınılacak müstahkem mevkiilerin korunuyor olması

⁸⁰ Levon Panos Dabağyan, **Türk Cihan Hâkimiyetine Açılan Yol (Malazgirt Meydan Muharebesi)**, İstanbul, Karadağ Yay., 2006, s. 36-40.

⁸¹ Koca, **Türkiye Selçukluları Tarihi**, 2003 a, s. 19; Koca, 2005: 166-167.

⁸² Ucuzsatar, **a.g.e.**, s. 229.

⁸³ Hacıp, **a.g.e.**, s. 176.

⁸⁴ Kaşgarlı Mahmud, **a.g.e.**, I. cilt, s. 467.

⁸⁵ Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, **Camiü'd-Düvel "Selçuklular Tarihi II"** Haz. Ali Öngül, İzmir, Akademi Kitabevi, 2001, s. 18, Erdoğan Merçil, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul, İÜEF Yay., 1985, s.123, Turan, 1984: 197.

durumun felaketle sonuçlanmasını engeller. Bu yüzden baskını gerçekleştirmeden önce oluşabilecek her duruma karşı tüm tedbirleri almak gerekmektedir⁸⁶. Önüne çıkan fırsatları değerlendirmeyi iyi bilen, bir strateji ustası olan Türkiye Selçuklu sultanı Süleyman-şâh da Antakya'yı bir gece baskını sonucunda ele geçirmişti. Antakya, Bizans'ın önemli müstahkem şehirlerinden biriydi. Fakat Bizans Malazgirt savaşından sonra savunmasını kaybedince Antakya, idaresi sert ve acımasız olan Ermeni Philaretos tarafından ele geçirilmişti. Ancak Philaretos'un oğlu Barsam, Antakya halkını babasının zulmünden kurtarmak için Süleyman-şâh'tan yardım ister. Ayağına gelen bu fırsatı çok iyi değerlendirecek olan Süleyman-şâh pratik zekâsıyla bu şehri bir gece baskınıyla alabileceğine karar verdi ve 12 günde 300 atlı ile Antakya şehrini sürpriz bir baskın ile ele geçirmeyi başarmıştır⁸⁷.

4- Korku ve Panik Yaratma

Tehlikeler, belirsizlikler, yorgunluk ve bunların asker üzerinde yarattığı rahatsızlık savaş alanında düşmanın endişeye kapılmasına neden olmaktadır. Aşırı korku, düşmanın içinde bulunduğu durumun üstesinden gelemeyeceği endişesi askerler üzerinde panik yaratır. Panik, savaşta askerleri görevini yapamayacak duruma getirir. Böyle bir durumda düşman kuvvetler savaşıma yeteneğini kaybederler. Aslında savaş sırasında esas olan korkuyu kontrol edebilmektir. Korku tehlikelerle karşı karşıya gelmeye hazırlıklı, bu amaçla eğitilmiş istikrarlı ve dengeli askerler tarafından yenilebilir⁸⁸. Her şeyden önce korku, düşüncüyü ve hareketi bozmakta, iradeyi zayıflatmakta ve savunma gücünü azaltmaktaydı. Bugün bu taktiğe “*vazgeçirme stratejisi*” de denmektedir⁸⁹. Divanü Lügat-it-Türk'te ise korkutma sözcüğünün karşılığı “*Yanığ*” olarak verilmiştir⁹⁰.

⁸⁶ Vandemir, Dolbun, **a.g.e.**, 405.

⁸⁷ Koca, 2003 a: 45-46-47; 2005: 174-175.

⁸⁸ Eslen, **a.g.e.**, s. 35-36.

⁸⁹ Karatamu, **a.g.e.** s. 106.

⁹⁰ Kaşgarlı Mahmud, **a.g.e.**, III. cilt, s. 14.

Türklerin savaş öncesi en çok başvurdukları yöntem “korkutma” idi. Bu taktikle Türkler daha çarpışmaya girmeden amaçlarına ulaşırlardı. Mesela Hunlar düşmanla karşı karşıya gelmeden önce kendileriyle ilgili korku dolu söylentiler yayarlardı. Bu şekilde davranarak düşman üzerinde korku ve panik yaratırlardı ve bu sayede savaş gününde karşılarına çıkacak orduyu manen yıpratmış oluyorlardı⁹¹. Ayrıca Türklerin uyguladıkları sevk ve idare prensipleri içinde de en sık başvurdukları taktikler yine, düşmanı korkutmak suretiyle pes ettirmek ve onları itaat altına almak için uyguladıkları korku ve panik yaratmaktır. Mesela Miryokefalon savaşı sırasında Sultan Kılıç Arslan’ın bulunduğu yere üç saatlik yol kadar yaklaşan İmparator Manuel’in ordusu dağların arasında dar ve susuz bir yere girip erzaklarını, silahlarını, savaş araç gereçlerini, altınlarını ve tüm değerli eşyalarını oraya bırakmışlar, Türkmen kabileleri de Bizans askerlerinin uzaklaştığını görünce karargâhı yağmalamaya başlamışlardır. Bizanslılar servetlerinin yağmalandığını görünce büyük bir korku ile sarsılmışlardır. Onların korktuğunu gören Türkler, dağın tepesinden Bizans askerlerinin üzerlerine kayalar yuvarlamaya başlayıp Bizans askerlerini bu dar geçidin içinde sıkıştırmışlardır. Burada sıkışan on binlerce Bizans askeri korkudan titiyor ve kendilerini gece oklarla delik deşik edecek kadar yakınlarında bulunan Türklerin korkusundan bur dar geçitten dışarı çıkamamışlardır⁹². Sultan I. Mesud, Konya Seferi sırasında Bizans ordusunun sağ ve sol kollarının şehirden uzaklaştığını görünce merkezdeki Selçuklu kuvvetlerini Bizans’ın arkasına göndermiştir. Saldırıya geçen Selçuklular Bizans ordusunun her iki kolunu önden ve arkadan sardılar böylece geri çekilmek isteyen Bizans askerleri için bütün çıkış yolları kapanmış oldu. Selçukluların çemberi içinde sıkışan Bizanslılar korku ve paniğe kapıldılar. Ordusunu bu durumunu gören İmparator her ne kadar onları cesaretlendirmeye çalışsa da başarılı olamamış hatta kendisinin de cesareti kırılmıştır. Konya’yı terk eden İmparator Göller yöresi üzerinden ülkesine dönmeyi planlıyor ancak Sultan Mesud tarafından önünün kesilmesinden de korkuyordu. Bu korkusunda haklı olan Manuel kendini bir

⁹¹ Baştav, **a.g.m.**, s. 43-44.

⁹² Süryani Mihael, **a.g.e.**, s. 248.

anda Selçuklu kışkacı içerisinde buldu. Artık savaşmak istemeyen Bizans askerlerini yine korku ve panik sarmış, geceleri yine kâbusa dönüşmüştü. Böylece İmparator Manuel'in Konya Seferi tam bir hüsrarla son bulmuş oldu⁹³.

Selçuklular düşmanlarına karşı bu taktiği uygularken çeşitli yollara başvurmuşlardır. Bunlardan biri “*Miğferin ve Kesilmiş Başın Mızrak Ucunda Dolaştırılması*”dır. Bu hareket, zafer işareti anlamına gelmekteydi. Buradaki amaç düşmanın direncini kırarak, korku ve panik halinde kaçmalarını sağlamaktır. Buna verebileceğimiz en güzel örnek, 1176 yılında Selçuklu Devletini yıkmak ve Türkleri Anadolu'dan atmak için harekete geçen Bizanslılarla yaşanan Miryokefalon savaşıdır. Bu savaşta uygulanan taktiklere girmeden önce Miryokefalon savaşının yeri ile ilgili çeşitli görüşler olduğunu belirtmemizde fayda olacaktır. Savaş, Feridun Dirimtekin'e göre Homa\Gümüüşsu kasabası ile Kızılviran Köyü arasındaki Düzbel adlı geçitte olmuştur. Hüseyin Şekercioğlu'na göre, savaş yeri, Gelendost kasabasının yanıdır. Osman Turan savaş yeri olarak Kumdanlı arazisini göstermektedir.⁹⁴ Doç. Dr. Abdulhalûk Çay ise “Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası” adlı eserinde savaş yerinin, kuzeybatı-kuzeydoğu istikametinde uzanan Sultan Dağlarını boydan boya yaran Karamıkbeli geçidi olduğunu iddia etmektedir.⁹⁵ Son olarak Miryokefalon savaşının yeri ile ilgili Çivril ve Kûfî Çayı Vadisi gösterilmektedir.⁹⁶ Biz bu tartışmaların dışında, tezimizde Prof. Dr. Salim Koca hocamızın “Türkiye Selçukluları Tarihi” isimli eserinden büyük ölçüde faydalandık ve savaş yeri olarak hocamızın belirttiği Çivril ve Kûfî Çayı Vadisini göstermeyi uygun gördük.

⁹³ İonnes Kinnamos, **Historia**, Haz. Işın Demirkent, Ankara, TTK Yay., 2001, s. 38-41; Muharrem Kesik, **Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi(1116-1155)**, Ankara, TTK Yay., 2003, s. 66; Koca, 2003 a: 130-131-132.

⁹⁴ Bilge Umar, “Miryokephalon Savaşının Yeri: Çivril Yakınında Kûfî Çayı Vadisi, **Belleten**, cilt, LIV, S. 209-211, TTK Bas., Ankara 1991, s. 104; Ramazan Topraklı, **Değişen Coğrafya ve Miryokefalon Savaşı**, Ankara, 2010, s. 109.

⁹⁵ Abdulhalûk Çay, **Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası Sultan II. Kılıç Arslan ve Karamıkbeli (Miryokefalon) Zaferi (17 Eylül 1176)**, Orkun Yay., İstanbul, s. 87-88-89.

⁹⁶ Koca, 2003 a: 180-181.

Miryokefalon savaşı sırasında Bizans İmparatoru Manuel ordusuyla Kûfî Çayı vadisine girmiş, ancak Selçuklu askerlerinin ok yağmurlarına maruz kalmıştır. Daha sonra İmparator kendi merkez birliklerini alarak Çivril geçidine gelmiş ve burada korkunç bir manzarayla karşılaşmıştı. Yeğenin kesilmiş başını bir mızrağın ucunda Selçuklu askeri tarafında savaş meydanında gezdirildiğini gören İmparator bu manzara karşısında ağır bir darbe almış ve böylece içinde bulunduğu tehlikenin farkına vararak korkuya ve paniğe kapılmıştır⁹⁷. Bu sayede Miryokefalon savaşının kaderi de belli olmuş, artık bundan sonra Avrupalı tarihçiler Anadolu'ya Türkiye demeye başlamışlardır. Ayrıca bu zafer sonucunda Manuel idaresindeki Bizans ordusu o zamana kadar uyguladığı saldırı stratejisini geride bırakmak zorunda kalmıştır. Gelecekte Bizans ordusu, Selçuklular karşısında sadece sınırları koruyan bir güç olmuştur.

Yine buna benzer bir taktiği Gıyaseddin Keyhüsrev Sinop kuşatması sırasında uygulamıştır. Düşman üzerinde korku ve panik yaratmak için kalenin önünde tutsakların kesilmiş başlarını sergiletmıştır. Böylece düşman üzerine korku salmıştır⁹⁸. Aslında bu taktiği uygulayan sadece Türkler değildi. 1146 yılında Bizans İmparatoru Manuel, Sultan I. Mesud'a karşı giriştiği Konya kuşatmasında Türk askerlerini manen çökertmek için bir mızrak ucuna miğfer takıp bunun Sultan Mesud'un miğferi diye savaş meydanında gezdirterek sahte bir davranışta bulunmuştur. Ancak böyle bir davranışın Selçuklu askerleri üzerinde hiçbir olumsuz etkisi olmamıştır⁹⁹. Aksine Bizans ordusuna öyle bir darbe vurmuşlardı ki Rumların birçok kıtaları imha edilmişti. Bu sebeple Bizans ordusu arasında bir panik başlamış, askerler kaçmağa başlamıştı.

Korkunun insan üzerindeki bu gücünü ve etkisini çok iyi bilen Türkler, amaçlarına ulaşmak için "*korkutma*"yı ustalıkla kullanıyorlardı. Savaş sırasında korkunç naralar atıyor, ağır tehditler savuruyor, tekbir ve davul sesleri ile

⁹⁷ Niketas Khoniates, **Historia**, Çev. Fikret İşıltan, Ankara, TTK Yay. 1995, s. 126.

⁹⁸ V. Gordlevski, **Anadolu Selçuklu Devleti**, Çev. Azer Yaran, Ankara, 1988, s. 279-280.

⁹⁹ Kinnamos, **a.g.e.**, s. 39; Kesik, **a.g.e.**, s. 66.

düşmanın moralini çökertmeye çalışıyorlardı¹⁰⁰. Selçuklu ordularının düşman üzerinde yarattığı korku ve paniği Gordlevski: “*Sancaklarını açan ordu, müzik eşliğinde, düşman üzerine yürüyordu. Ordu birliklerinin görünümü, onların ölüyü bile sersemletebilecek olağanüstü haykırıışları, düşman üzerinde sarsıcı bir etki bırakıyordu*” şeklinde yorumlamıştır¹⁰¹. Ünlü Çinli general ve askeri teorisyen olan Sun Tzu Savaş stratejisi üzerine yazdığı “*Savaş Sanatı*” adlı eserinde korku ve panik için, savaşta geceleri sayısız ateş ve davul, gündüzleri ise sayısız bayrak ve sancak kullanması gerektiğini bu şekilde ordunun muazzam gücünden düşmanın korkacağını belirtmiştir¹⁰². Türklerin Anadolu’nun fethinden önce Orta ve Batı Anadolu’ya yapmış oldukları harekâtlar, sayısız akınlar Bizans askerlerini oldukça ürkütmüştü.

Malazgirt savaşı başlarken Selçuklu askerleri taktik gereği 25 ağustos gecesi davul ve boru çalarak, korkunç naralar atarak, savaş türküleri söyleyerek, tehditler savurarak geçirmişler, bunları yaparken de Bizans kuvvetlerini korku ve panik içine düşürmeyi amaçlamışlardır. Atları üzerindeki çevik hareketleri, yağdırdıkları oklarla beraber insanı şaşırtan savaş çığlıklarıyla Bizans ordusuna dehşet saçmışlardır.¹⁰³ Sultan Tuğrul Malazgirt kuşatması sırasında askerlerine hücum borularının çalınmasını emretmiş, boru sesleriyle birlikte Selçuklu askerlerinin yükselen naraları Hristiyanların içine korku salmıştı¹⁰⁴. Buna benzer bir olay Sultan Melikşah’ın Caber kalesinin fethi sırasında yaşanmıştır. Melikşah kalenin fethi için üç Türk askerini görevlendirmiş ve bu üç asker kaledekilerin hiç beklemediği bir yerden içeri girip birden Sultan’ın ismini bağırarak suretiyle kaledekilere korku salmışlardır. Sesleri duyan kale halkı panik olmuş ve mukavemetleri

¹⁰⁰ Koca, Eski Türklerde Devlet Geleneği ve Teşkilatı, **Türkler**, II. cilt, 2002, s. 840.

¹⁰¹ Gordlevski, **a.g.e.**, s. 276.

¹⁰² Sun Tzu, **Savaş Sanatı**, Çev. Sibel Özaydın, Zeynep Ataman, İstanbul, 2007, s. 143.

¹⁰³ Turan, 1965: 128; Koca, 2003 a: 21; 2005: 167; M. Halil Yinanç, **Türkiye Tarihi Selçuklular Devri**, İstanbul, İÜ Yay., 1944, s. 73; M. Altay Köymen, **Alp Arslan ve Zamanı**, İstanbul, Kültür Yay., 1972, s. 63; Semavi Eyice, **Malazgirt Savaşını Kaybeden IV. Romanos Diogenes (1068-1071)**, Ankara, TTK Bas., 1971, s. 47, Turan, 1986: 107.

¹⁰⁴ İbnü’l-Esir, **El-Kâmil fi’t-Tarih**, Çev. Ahmet Ağırakça, Abdülkerim Özaydın, IX. cilt, İstanbul, Bahar Yay., 1987, s. 454; Koca, **Dandanakan’dan Malazgirt’e**, 1997 a, s. 98; Mateos, **a.g.e.**, s. 100-103.

kırılmıştı¹⁰⁵. Yine benzeri bir örneği Türkiye Selçuklu Sultanı Süleyman-şâh'ın Antakya'nın fethi sırasında görmekteyiz. Süleyman-şâh Antakya'ya vardığında, gece surların Faris kapısı etrafındaki burçlara ipler astırarak askerlerini yukarı çıkartmıştır. Surların içine giren Selçuklu askerleri, burçlardan inerek Faris kapısını açmışlar ve Türk askerlerini içeriye almışlardır. Selçuklular açılan bu kapıdan Antakya'ya girmişlerdir. Türk askerlerinin attıkları şiddetli naraları duyan şehrin hâkimi olan Ermeni Philaretos'un askerleri ve kale halkı korku ve panik halinde dağılmaya başlamışlardır. Bu sayede kısa bir süre sonra Süleyman-şâh Antakya şehrini ele geçirmeyi başarmıştır¹⁰⁶.

Savaş sırasında korkunç naralar atmak Selçukluların her zaman başarıyla uyguladıkları bir taktik olmuştur. Öyleki kendilerini tüm Avrupa'ya korkusuz olarak tanıtan Haçlı ordularını bile bu taktikle dehşete düşürmüşlerdir. Sultan Mesud Haçlıların Eskişehir civarında görülmeleriyle beraber onları gaflet içinde bir baskına uğratmıştı. Haçlılar Selçuklu ordularının korku dolu haykırılarıyla irkilmiş, panik halinde dağılmışlardır¹⁰⁷. Urfalı Mateos, I. Kılıç Arslan ve ordusunun İznik civarında Haçlılarla karşılaşmasını ve Haçlıların yaşadığı korkuyu şu şekilde dile getirmiştir: *“Sultan (I. Kılıç Arslan), büyük bir orduyla beraber İznik bölgesine Franklara karşı yürüdü. İki taraf şiddetli bir muharebeye tutuştu. Müslüman askerleri, miğferlerinin parıltısı, zırhlarının çatırtısı ve yaylarının gıcırtiları içinde git gide cephelerini daha çok sıkıştırdılar”*¹⁰⁸. Her ne kadar İznik Bizanslılara teslim edildiyse de Kılıç Arslan, bu bir günlük çarpışmada Haçlı ordusunun savaş gücünü ölçmüş ve kendisindeki mevcut kuvvetlerle bu orduyu yenemeyeceğini anlamıştı. Onun amacı, Anadolu'daki Türk Beylerinden de yardım alarak, Haçlılara karşı yeni bir meydan savaşına girişmektir. İleriki bölümlerimizde de göreceğimiz gibi Kılıç Arslan bu stratejisinde de gayet başarılı olmuştur.

¹⁰⁵ Ebû'l-Ferec Gregory, **Ebû'l-Ferec Tarihi**, I, II, Çev. Ö. Rıza Doğrul, Ankara, TTK. Yay., 1945, s. 333.

¹⁰⁶ Koca, 2003 a: 46; Yinanç, **a.g.e.**, s. 122-123.

¹⁰⁷ Turan, 197: 184.

¹⁰⁸ Mateos, **a.g.e.**, s. 190.

Selçukluların korku ve panik yaratmada uyguladıkları diğer bir taktikte “*kamp ateşleri yakma*” taktiğidir. Buradaki amaç sayılarının ve güçlerinin fazla olduğunu göstermek ve bu şekilde rakip kuvveti korkutup yıldırmaktır. Sultan I. Kılıç Arslan da Bizans’a karşı giriştiği Konya seferi sırasında askerlerine pek çok kamp ateşleri yaktırmış ve düşmana büyük bir ordu görüntüsü vermeye çalışarak Bizans askerlerine korku salmayı amaçlamıştır¹⁰⁹. Kılıç Arslan’ın oğlu Şahinşâh (Melikşah) zamanında da Selçuklular Konya üzerine yürüdükleri sırada Akşehir’in Eber Gölü yakınlarında Bizans ordusuyla karşı karşıya gelmişlerdir. Şahinşâh ordusunu dağa çekerek geceyi beklemiş ve gece olunca da sayısız kamp ateşi yakarak Bizans ordusuna korku salmışlardır¹¹⁰.

5- Yiyecek ve İçecek Maddelerini İmha Etme (Ekonomik Tahrip)

Yıldıрма ve Yıpratma savaşlarının en önemli taktiklerinden biri de hiç şüphesiz yiyecek ve içecek maddelerini tahrip etmedir. Selçukluların düşman bir ülkeye yaptıkları herhangi bir akın, yağma ve tahribat her ne kadar servet elde etme amaçlı olarak görünse de aslında bu amacın altında yatan gizli nedenler vardır. Buradaki asıl amaç düşman ülkesini maddi ve manevi olarak yoksulluğa düşürmek, morallerini bozmak ve direnme güçlerini kırmaktır. Ayrıca ileride yaşanacak bir meydan muharebesi için kendilerine elverişli bir ortam hazırlamaktır. Düşman ülkelerine yapılan tahribatların asıl nedenini kavrayamayan Avrupalılar bu akınların yalnızca yağma amaçlı olduğunu düşünmüşlerdir. Hatta Avrupalı tarih yazarları da bu düşünceye kapılmış ve bu yüzden ki Türkleri barbar olarak nitelendirmişlerdir.

Yiyecek ve içecek maddelerini imha ederken kullanılacak yöntem aslında çok basittir. Bu taktikte önemli olan, düşmanın ilerleme istikametindeki su kuyuları, çeşmeler, sarnıçlar ya yıkılmalı ya da kuyuların

¹⁰⁹ Anna Komnena, *Alexiad (Malazgirt Sonrası)*, Çev. Bilge Umar, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1997, s. 480; Koca, 2005: 219; 2003 a: 103.

¹¹⁰ Komnena, *a.g.e.*, s. 495; Koca, 2005: 220.

içlerine pislikler, ölmüş hayvan leşleri, öldürücü veya zehirleyici maddeler atmak suretiyle suları kullanılamayacak duruma getirmektir. Ayrıca düşmanın geçeceği yol üstündeki yerleşim yerleri de tahrip edilmeli ve bütün yiyecek maddeleri yok edilmelidir. Bunların yapılması, düşman ordusunda hastalıklara hatta ölümlere sebep olacağından daha savaş başlamadan galip duruma gelinmiş olunur¹¹¹.

Sun Tzu eserinde “*Akıllı bir komutan düşmanın besinini elinden alır*” diyerek bu taktiğin önemini vurgulamıştır¹¹². Selçuklular da bir ülkeyi veya bir bölgeyi almaya karar verdiklerinde önce burayı savaşızsız nasıl elde edebileceklerini düşünüp, stratejilerini buna göre belirlerlerdi.

Serahs savaşı sırasında, Selçuklu ordusunun öncü kuvvetleri Merv istikametinde ilerlemekte olan büyük Gazne ordusuna karşı saldırılara başlamışlar; esas ordu ise taktik gereği çöle doğru çekilmişti. Bu arada Selçuklulardan bazı birlikler, Gazne ordusunun yolu üzerindeki bütün su kuyularını tahrip edip kapatmışlardı. Böylece kalabalık Gazne ordusu susuzluktan perişan olup kayıp vermeğe başladılar. Böylece Selçuklular Gaznelilerle savaşa başlamadan onları kötü duruma düşürmeyi başarmışlardır. Bu şekilde aç, susuz birlikten yoksun bir orduyla savaşa girmek Selçuklular için çok daha kolay olacaktı. İşte böyle gerçekleşen Dandanakan savaşında (22-24 Mayıs 1040) savaş tekniğini çok iyi bilen Çağrı Bey’in, stratejileri ve uyguladığı taktikler sayesinde bu ölüm-kalım savaşı olan Dandanakan Selçuklular tarafından başarıyla kazanılmıştır¹¹³. Selçukluların uyguladıkları yıldırma ve yıpratma taktikleri sayesinde Gazne ordusu daha harekete geçtiği esnada dışarıdan açlık susuzluk ve içten de

¹¹¹ Bu savaş taktiğine *İskit tarzı savaş stratejisi*nde de rastlanmaktadır. Bu savaş taktiğini İskitler M.Ö. 513’te Pers İmparatoru Dairus’un İskitler üzerine yapmış olduğu sefer sırasında uygulamışlardır. Dairus İskit topraklarına ulaştığında, İskit ordusu iki kola ayrılarak geriye doğru çekilmiş ve bu çekilme sırasında da Pers ordusunun kullanabileceği bütün yiyecek ve içecek kaynakları kurutulmuştu. Bk. Erdemir, **a.g.m.**, s. 938-941;

¹¹² Tzu, **a.g.e.**, s. 70.

¹¹³ Ravendi, **a.g.e.**, I. Cilt, s. 99; Koca, 2005: 166; 1997: 74; Turan, 1965: 55-61; Ali Sevim, Erdoğan Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi**, Ankara, TTK Yay., 1995, s. 25-26; M. Altay Köymen, **Selçuklu Devleti Türk Tarihi**, Ankara, AÜDTCF Yay. 1982, s. 40-50; İbrahim Kafesoğlu, **Selçuklu Tarihi**, İstanbul, BKM Yay. 1972, s. 26; Rıza Bozkurt, **Büyük Türk Askerleri**, Ankara, GNKUR Bas., 1981, s. 12-13-14-15-16.

gittikçe artan disiplinsizlik Gazne ordusunun daha baştan itibaren kaybettiğinin bir göstergesiydi.

Türkiye Selçuklu Devleti zamanında, keşiş Pierre l'Hermite'in idaresinde toplanan Fransız, Alman, İtalyan gibi çeşitli halklardan oluşan disiplinsiz ve nizamsız bir kitle olan Haçlılar, İznik civarındaki Kserigordon adındaki bir kaleyi ele geçirmiş ve bu kaleyi etrafa yapacakları yağma akınlarında bir üs olarak kullanmaya karar vermişlerdi. Ancak durumu öğrenen Sultan I.Kılıç Arslan'ın tepkisi şiddetli oldu. Bu kale bir tepe üzerindeydi ve kalenin ihtiyacı olan su, hemen kale surlarının dışındaki bir kuyu ile vadideki bir kaynaktan sağlanıyordu. Selçuklu ordusu 29 Eylül 1096'da Kserigordon önüne geldi ve Haçlıların pusu kurarak yaptıkları taarruzu püskürttükten sonra derhal kuyu ve kaynağı işgal etti. Kale duvarları arkasına çekilen Haçlılar, kısa zamanda susuzluk çekmeye başladılar ve kuşatmadan kurtulamayacaklarını anlayarak umutlarını yitirdiler. Sekiz gün süren öldürücü susuzluktan sonra 6 Ekim 1096'da reisleri Rinaldo teslim olmaya karar verdi¹¹⁴. Askeri taktikte son derece başarılı olan Sultan I. Kılıç Arslan zamanında meydana gelen bir başka olay ise, 4 Temmuz 1097'de Bizanslılarla yapılan Dorylion(Eskişehir) savaşında yaşanmıştır. Selçuklular büyük gruplar halinde Eskişehir civarına gelip tarlalardaki ürünleri yakarak Bizanslıların yiyecek ve içecek bulmalarına engel olmuşlardır. Yine Kılıç Arslan Eskişehir savaşından sonra, kendi kuvvetlerinden kat kat fazla sayıda olan Haçlı ordularına karşı koymanın hiç de kolay bir iş olmayacağını anlamıştır. Bunlarla doğrudan savaşa tutuşmak yerine, gerilla taktikini uygulamanın daha yararlı olacağını düşünen Kılıç Arslan, Haçlıların Anadolu'da geçecekleri yol üzerindeki bütün su kaynaklarını ve kuyuları tahrip edip doldurarak ve her türlü yiyecek maddesini yok edip, bunların yürüyüş koşullarını zorlaştırmaya ve bu suretle güçlerini kırmaya çalışmıştır. Böylece Haçlılar yaz sıcağında açlıktan ve susuzluktan perişan olmaya

¹¹⁴ Işın Demirkent, **Sultan I. Kılıç Arslan**, Ankara, TTK Bas., 1996, s. 21-22; Azîmî, **Azîmî Tarihi**, çev. Ali Sevim, Ankara, TTK Yay., 2006, s. 36.

başlamışlardı¹¹⁵. Kılıç Arslan Haçlılara karşı uygulamış olduğu bu taktikle onları hem maddeten hem de manen çökertmiştir.

Yiyecek ve içecek maddelerini tahrip etme, Selçukluların yıldırma ve yıpratma savaşlarında en çok başvurdukları taktiklerdir. Örneğin I. Kılıç Arslan'dan sonra Türkiye Selçuklu Devletinin tahtına çıkan Şahinşâh, kısa süren hükümdarlığı döneminde bu taktiği Eskişehir yakınlarındaki savaşta Bizans'a karşı uygulamıştır. Onların yiyecek bulmalarını engellemek için her tarafı tahrip edip, ateşe verdirmiştir¹¹⁶.

İmparator Manuel, 1176 Miryokefalon savaşından önce Bizanslı bir generalin Niksar kapısı önünde Türkler tarafından öldürüldüğünü öğrenince onlardan intikam almak için hareket etti. Bunu duyan Sultan, askerlerine muharebeye tutuşmayıp, imparatorun ordusunun önünden, sağ ve sol cenahlarından ve arkasından kabileler halinde yürüyüp, köyleri ve insanlarla hayvanlar için yiyecek teşkil eden bütün şeyleri yakmalarını emretti. Onlara, sarnıçların, çeşmelerin ve kuyuların içine her türlü hayvan naaşları ve pislik atmakla suları kirletmelerini emretmiştir¹¹⁷.

Miryokefalon savaşına hazırlık esnasında da Sultan II. Kılıç Arslan Bizans ordusuna karşı gerekli tedbirleri almaktaydı. Bizans ordusunu bir meydan muharebesi yapmadan önce, mümkün olduğunca yıpratmaya gayret gösteriyor, onların yiyecek ve su bakımından sıkıntı yaşaması için elden gelen her şey yapıyordu. Ekinler ve otlar tahrip ediliyor, çevredeki sular hayvan cesetleri atılmak suretiyle kirletiliyordu. Bunların sonucu olarak kısa süre sonra Bizans ordusunda salgın hastalıklar baş göstermiş ve çok sayıda Bizans askeri ölmüştü¹¹⁸. Burada belirtmemiz gerekir ki Bizans ve Ermeni tarihçileri Türklerin bu taktikleri savaşmaktan korktukları için uyguladıklarını

¹¹⁵Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, I. Cilt çev., Fikret Işıltan, Ankara, TTK., 1986, s. 144; Koca, 2003 a: 81; 2005: 167; Komnena, **a.g.e.**, s. 347; Demirkent, **a.g.e.**, s. 31;; Niketas, **a.g.e.**, s.122; Ucuzsatar, **a.g.e.**, s. 228.

¹¹⁶Turan, 1971: 157; Komnena, **a.g.e.**, s.490.

¹¹⁷Süryani Mihael, **a.g.e.**, s. 248-249.

¹¹⁸Abdulhalûk Çay, **II. Kılıç Arslan**, Ankara, 1987, s. 66; Feridun Dirimtekin, **Konya ve Düzbel**, Ankara, 1944, s. 112; Ebru Altan, Myriokephalon (Karamıkbeli) Savaşının Anadolu Türk Tarihindeki Yeri, **Türkler**, VI. cilt, s. 631; Ucuzsatar, **a.g.e.**, s. 235-236.

ima etmişlerdir. Oysa Türkler daha önce de belirttiğimiz gibi bu taktikleri savaşmaktan korktukları için değil, savaştan önce düşmanı yıpratmayı amaçlamışlardır.

Bu taktiğin bir başka yöntemi de ekonomik tahriptir. Selçuklular alınması güç olan yerleri bazen aylarca süren kuşatmalarla ve en az kayıpla almayı başarmışlardır. Bu alınması güç olan yerlerin başında müstahkem yerler olan, etrafı dağ veya denizlerle çevrili olan kaleler ve surlarla çevrili şehirler gelmektedir. Böyle yerlerin alınması da ancak *kuşatma savaşıyla* mümkün olabilmektedir. Aslında meydan savaşlarına daha alışkın olan Selçuklular, kuşatma savaşında da gayet başarılı olmuşlardır. Kuşatma savaşında da önemli olan halkın geçimini sağladığı yerleri tahrip etmek, düşman ülkesine veya kuşatılacak olan bölgeye ekonomik bakımdan zarar vermektir. Bunun en güzel örneklerinden birini de Alp Arslan Urfa kalesinin muhasarası sırasında göstermiştir. Alp Arslan kalenin etrafındaki bütün bağ ve bahçeleri tahrip ettirerek halkı erzak sıkıntısı içinde bırakıp teslim olmaya mecbur ettirmiştir¹¹⁹. Anadolu Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus bu taktiği hem Şam kuşatması, hem de Sinop kuşatması sırasında uygulamıştır. Halep hükümdarı ölünce devlet büyükleri yerine henüz beşikte olan oğlunu devletin başına getirmişlerdir. Bu durumu öğrenen Sultan, Halep ülkesini almaya karar verir ve ordusuna savaşın başlaması için emir verir. Selçuklu ordusu 10 gün aralıksız Tell-bâşir kalesini kuşatma altında tuttu ancak kale halkı başarılı bir savunma gösterince sonuç alamadılar. Buna karşılık Sultan öfkeyle askerlerine kale halkının geçim kaynağı olan ağaçlarını kesmelerini, bağ ve bahçelerini tahrip etmelerini emretti. Bunu gören halk meliklerinden kaleyi Sultan'a teslim etmesini istediler¹²⁰. Sultan, Sinop kuşatması sırasında ise, şehrin çevresinde çiftliği bulunan halka maddi zararlar vermiş, tarlalarını, bağlarını ve bahçelerini yaktırarak kenti ekonomik anlamda sıkıntıya düşürmüştür¹²¹. Böylece Sultan uyguladığı bu taktik sayesinde ordusundan

¹¹⁹ Mateos, **a.g.e.**, s. 140.

¹²⁰ İbni Bibi, **el-Evâmîrü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-'Alâ'iyye (Selçukname)**, Çev. Mürsel Öztürk, I. Cilt, Ankara, Kültür Bak. Yay., 1996, s. 169-173; Koca, 2005: 173-174.

¹²¹ İbni Bibi, **a.g.e.**, s. 201-206

kayıp vermeden kaleyi ele geçirmiştir. Yine benzer bir taktiği Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Konya kuşatması sırasında görmekteyiz¹²². Keyhüsrev savaş zamanında alışılmış bir yöntem olan ekonomik tahrip taktiğini bu kuşatma sırasında başarıyla uygulamıştır. Şehirde bulunan bütün ağaçları kestirtmiş, şehrin yakınında bulunan evleri yerle bir ettirmiştir. Şehrin en gelişmiş yerlerini ateşe verdirerek halkın uzun yıllar boyu biriktirdiklerini ve yaptıklarını yok etmiştir¹²³. Aynı örnekleri, Çağrı ve Tuğrul Beyler zamanında da görebiliriz. Horasan'ı almak için harekete geçen Selçuklu orduları öncelikle burayı yağmalamakla işe başlamıştır. Daha sonra Gaznelileri yıldırma için bu bölgedeki köyleri ve diğer yerleşim yerlerini tahribe başlayıp ülkeyi ekonomik anlamda çökertmeye çalışmışlardır¹²⁴.

Selçukluların savaşlardan önce uyguladıkları bu taktikler, onların bir meydan savaşına başlamadan, savaşın hazırlık safhasındayken ordusunun en az kayıpla başarıya ulaşmalarında en büyük adımdır. Bu şekilde Selçuklular türlü türlü başarılarla imza atmışlardır. Daha sonraki adım olan Meydan savaşına başladıklarında ise karşılarında güçsüz, yıpranmış ve sayıca azalmış bir rakip kuvvet buluyorlardı. Bu da onların savaşı kolaylıkla kazanmalarını sağlıyordu.

B-) MEYDAN SAVAŞLARI İÇİN ORDUYU HAZIRLAMA

1- Savaş Meclisi Toplamak

Eski Türk devletlerinde Mete'den bu yana ülkenin ileri gelenlerinin içinde bulunduğu bir mecliste toplanılır, savaşa ve barışa karar verme gibi devlet işleri görüşülüp bir karara varılırdı. Han, Hakan veya Sultan savaşa tek başına karar vermez, mutlaka aklına, bilgisine ve tecrübesine güvendiği kişilerin fikrini alırdı. Bir danışma meclisi olarak da niteleyebileceğimiz bu tür

¹²² Gordlevski, **a.g.e.**, s. 280.

¹²³ İbni Bibi, **a.g.e.**, s. 105.

¹²⁴ Ahmed b. Mahmud, **Selçuk-Nâme**, haz. Erdoğan Merçil, II. Cilt, İstanbul, Tercüman Yay. 1977, s. 15.

meclislere “*Devlet veya millet meclisi, seçkinler meclisi, ihtiyarlar meclisi, devlet istişare meclisi*” gibi farklı isimler verilmiştir. Eski Türklerde bu tür meclislerin tümüne “*toy, kengeş, ternek ve kurultay*” gibi gelmektedir.¹²⁵ Ayrıca Divanü Lügat-it-Türk’te savaş meclisi için, ulusun işleri konuşmak için toplandıkları yer anlamına gelen “*Ternek*” karşılığı verilmiştir. Yine aynı eserde, bir iş çıkması üzerine Hakanın adamlarını çağırması anlamına gelen “*Tartığ*” kelimesi de verilmiştir¹²⁶.

Hunlarda da kurultay toplama geleneği, devlet idaresinin temelini oluşturmaktadır. Mete de devlet büyüklerini toplamadan hiçbir şey yapmamaktadır. Ancak son söz yine kendisindir¹²⁷.

Savaş meclislerinin önemli bir özelliği de burada bulunanların, fikirlerini açıkça söyleyebilmesidir. Böylece hükümdar herkesin ne düşündüğünü, niyetlerini, fikirlerine güvenilip güvenilmeyeceğini de anlamış olur. Buna verebileceğimiz en güzel örnek ise Türk tarihinde önemli bir yer etmiş olan bir olay da Mete’nin topladığı savaş meclisinde yaşanmıştır. Mete’nin tahta çıktığı dönemde komşu devlet olan Proto-Moğol Tung-hu devleti Mete’ye bir elçi göndererek babası Teoman’ın o çağlarda en hızlı koşabilen atını ve Mete’nin eşini istediler. Mete, devletin ileri gelenlerini toplayarak, onların da fikrini almak istemiştir. Mecliste bulunanlar bu teklifi çok sert karşılamış, hatta bu devlete savaş açılmasını bile istemişlerdir. Ancak Mete “*bir atı ve bir hatunu komşu bir devletten nasıl üstün tutabiliriz*” diyerek meclisin kararına karşı çıkıp atını ve eşini Tung-hu’lara göndermiştir. Fakat Tung-hu’lar daha da ileri giderek bu kez Hunlar ile aralarında bulunan, otsuz ve terk edilmiş olan bir toprağı istediler. Mete yine devlet büyüklerini topladı. Ancak devlet büyüklerinden bazıları bu kez de Hunların işine yaramayan bu toprak parçasının verilebileceğini söylediler. Mete bu fikre şiddetle karşı çıkmış: “Toprak devletin köküdür ve temelidir. Biz burasını nasıl onlara veririz”

¹²⁵ Kafesoğlu, 2003, s. 259-260-261; Kafesoğlu, Eski Türklerde Devlet Meclisi (Toy), **Birinci Milli Türkoloji Kongresi**, 6-9 Şubat 1978, İÜEF Türkiyat Enstitüsü ve Kervan Yay., İstanbul 1980, s. 205-209.

¹²⁶ Kaşgarlı Mahmud, **a.g.e.**, I. Cilt, s. 462-477.

¹²⁷ Ögel, **a.g.e.**: 1981, s. 224.

diyerek meclistekileri bertaraf etmiş ve savaş kararı almıştır¹²⁸. Ayrıca Mete bu kararıyla, ülkesinin küçük bir toprağına bile sahip çıkan yüce bir hükümdar olduğunu herkese göstermiştir.

Selçuklu veziri Niz-amü'ül-Mülk, devlet idaresine dair yazdığı ünlü eseri “Siyaset-Nâme” de savaş meclisi toplanmanın önemine değinmiş, savaş öncesinde alınacak önlemlerin mutlaka âlimlere ve tecrübeli kişilere danışılarak alınması gerektiğine değinmiştir. Ayrıca Nizamü'l-Mülk, bir kişinin aldığı tedbir, tek bir kişinin gücü gibidir. İki kişinin aldığı tedbir, kişinin gücü gibidir. Her bir durumda on kişinin gücü, bir kişininkinden daha kuvvetli olur¹²⁹. Diyerek buna güzel bir örnek de vermiştir.

Ayrıca strateji ve taktik tespitleri de savaş meclisi toplantılarında yapılmaktadır. Tuğrul ve Çağrı Beyler Dandanakan savaşından önce bir savaş divanı toplamışlardır. Toplanan bu mecliste Tuğrul Bey, Gaznelilerin içinden geçerek Kafkasya'ya gidilmesini oradan da Anadolu için Bizanslılarla savaşın sürdürülmesini istemiştir. Çağrı Bey ise, bir meydan muharebesi ile Gaznelileri yendikten sonra düşünülen imparatorluğun kurulmasını savunmuştur. Mecliste Tuğrul ve Çağrı Beylerin iki ayrı stratejisi görüşülüp tartışılmış, sonuç olarak Çağrı Bey'in fikri kabul edilmiştir.¹³⁰ Bu fikir kabul edildikten sonra Çağrı Bey Sultan Mesud'un hareketlerini adım adım izleyerek Ulyâ-Abâd'a kadar geldi. Düşmanın bu kadar yakına geldiğini duyan Sultan Mesud askerlerini toplayıp onların üzerine yürüdü. Selçuklular bu mücadelede çöle çekilmek zorunda kaldılar. Aslında Çağrı Bey bu savaşı Gazneli ordusu hakkında bir fikir edinmek için yapmıştır. Bu galibiyetten cesaret alan Sultan Mesud, Serahs'a gitmek üzere yola çıktı. Bu sırada Tuğrul Bey ve Yabgu, Serahs'a Çağrı Bey'in yanına gitmiş ve orada bir meclis toplamışlardır. Bu mecliste Tuğrul Bey ve Yınalılar savaşı kabul etmeyip çekilmenin Selçuklular açısından daha yararlı olacağını Çağrı Bey'e bildirdiler. Fakat Çağrı Bey, önceki mücadelede fikir edindiği Gazneli

¹²⁸ Koca, 2002: 694-695; Ögel, 1981: 222-223.

¹²⁹ Nizamü'l-Mülk, a.g.e., s. 116.

¹³⁰ İlhan, **Malazgirt Meydan Muharebesi**, s. 6.

ordusunun manevra kabiliyetinin olmadığını, ancak kendi ordularının manevra gücü yüksek, hafif bir ordu olduklarını söyleyerek savaşı kabul etmeyi teklif etti. Mecliste bu fikir iyice düşünüldükten sonra Çağrı Bey'in bu stratejisi kabul edilmiş ve savaşa karar verilmiştir¹³¹.

Alp Arslan da Malazgirt savaşı öncesinde ordusundaki bilgili ve tecrübeli komutanlarını toplayarak, onların da fikirlerini almıştır. Mecliste savaşın mübarek bir gün olan Cuma günü yapılması kararlaştırılmıştır¹³².

Başta da belirttiğimiz gibi savaş meclisinde sadece savaş ve barış konuları değil, her türlü devlet işleri görüşülürdü. Mesela I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında kazandığı zaferler (Antalya'nın fethi ve Samsun seferi) Rum ülkesinin sahibi Laskaris'le aralarının açılmasına sebep olmuştur. Sultan da Laskaris'le ilgili bir karara varılması için meclis toplamıştır. Devlet erkânından oluşan bu mecliste Sultan, Laskaris'in ödemesi gereken haracı ve vergiyi ödemediğini, bunun için ne yapılması gerektiğini devletin ileri gelenlerine danışmıştır. Mecliste bulunanlar Laskaris'in tehdit edilmesini, eğer özür dilerse ona anlayışlı davranılmasını, ama isyan ederse gereğinin yapılmasını buyurmuşlardır. Ancak Sultan bu fikirlere katılmayarak onu tehdit etmenin hiçbir fayda sağlamayacağını ve savaş için gerekli hazırlıkların yapılmasını emretmiştir¹³³. Görüldüğü gibi Sultan konu her ne olursa olsun meclisi topluyor ve meclistekilerin düşüncelerine katılsa da katılmasa da orada bulunanların fikrini alıyordu.

Meclise katılan bütün devlet adamları ve komutanlar fikirlerini söyler fakat sonuçta, Sultanın verdiği kararı destelemek zorunda kalırlardı. Sultan da düşüncesini desteklediği kişilerin fikirlerini uygulamakta tereddüt etmezdi. Bunun en iyi örneğini de Sultan I. İzzeddin Keykavus'un Sinop kuşatması ve Ermeniler üzerine yapacağı sefer için topladığı savaş meclisinde görebiliriz.

¹³¹ Köymen, a.g.e., 1982, s. 40-50; Merçil, Selçuklular, **DİA**, 36. cilt, 2009, s.367-368.

¹³² Aksarayı Kerimeddin Mahmud, **Müsâmeret-al-Ahyâr (Selçuklu Devletleri Tarihi)**, Çev. M. Nuri Gençosman, Ankara, 1943, s. 112.

¹³³ İbn Bibi, a.g.e., s.125.

Sultan Sinop'u kuşatacağı sırada, bu şehri gören ve oranın durumunu iyi bilen kimseleri toplamış ve onlara ne yapılması gerektiğini sormuştur. Meclistekiler de, Sinop'un doğrudan bir savaşla alınabilecek bir yer olmadığını belirtmişlerdir. Bu şehrin ancak kuşatma ile alınabileceğini, karadan ve denizden yardımı keserek halkı yiyecek ve içecek sıkıntısına düşürerek zafer kazanılabileceklerini söylemişlerdir. Sultan da bu fikirleri mantıklı bularak 1214 yılında Sinop'u kuşatmış ve fetih başarıyla tamamlanmıştır. Bu kez de Sultan Keykavus'un Ermeni seferi için topladığı mecliste yapacağı sefer hakkında düşüncelerini almak için devlet erkânı ve ordu komutanlarıyla bir toplantı yapmıştır. Onlar da Sultan'a yaz mevsiminde Ermenilerin bulunduğu Kozan bölgesinin çok sıcak olduğunu, Selçuklu askerlerinin bu havaya alışık olmayıp rahatsız olabileceklerini, güz mevsimine kadar bekleyip havanın serinlemesiyle bu seferin gerçekleşmesinin uygun olacağını söylemişlerdir. Sultan da onların bu düşüncelerini onaylayarak, seferi güz mevsiminde yapmaya karar vermiştir¹³⁴.

Bazen bu meclislerde yaşlı ve tecrübeli komutanların fikirleriyle genç ve deneyimsiz komutanların fikirleri arasında ayrılıklar da yaşanabiliyordu. Hükümdar yanlış olsa da hangi fikri kabul ederse o tarafın fikirleri uygulanıyordu. Buna verilebilecek en güzel örnek II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tecrübesiz komutanların yanlış savaş stratejisini benimsemesi yüzünden Selçukluların yenilgisiyle sonuçlanan Köseadağ savaşında (1243) yaşanmıştır. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in huzurunda yapılan toplantıda Moğollarla yapılacak savaş için tâbi devletlerden asker istenmesine karar verilmişti. Bu birliklerin gecikmesi üzerine bilgili ve tecrübeli devlet büyükleri Sivas'ın her türlü araç ve gereçle dolu donanımlı bir şehir olduğunu belirtmişler, yardım kuvvetlerini beklemek bahanesiyle burada kalıp şehri tahkim etmek gerektiğini savunmuşlardır. Fakat genç ve bir o kadar da deneyimsiz olan komutanlar, ordunun gücünün ve zenginliğinin Sivas'a sığınmayı gerektirmediğini söylemişlerdir. Sultan da onların gençliklerine ve

¹³⁴ Koca, 2005: 189-190.

cesaretlerine güvenerek fikirlerinin etkisinde kalmış ve bu yanlış stratejinin bedelini çok ağır ödemiştir¹³⁵. Ortadoğunun en kuvvetli devleti olan Anadolu Selçukluları Köseadağ bozgunuyla tâbi devlet durumuna düşmüş, devlet gelirlerinin önemli bir kısmı Moğollara gönderilmeye başlamış, hem devlet hem halk yoksulaşmaya başlamış ve Anadolu Selçuklu Devleti yıkılma sürecine girmiştir.

2- Barış Teklifi Yapmak

Rakip kuvvetlerden birinin, diğerini tamamen silahtan arındırmayı başaramadığı savaşlarda, başarı ihtimalinin uzaklığına ve harcanması gereken kuvvetin büyüklüğüne göre her iki tarafta da barış gerekçesi artacak ya da azalacaktır. Eğer bu barış gerekçesi her iki tarafta da aynı derecede kuvvetli olacak olursa taraflar, politik farklılıklarının ortasında buluşacaklardır; taraflar bir yerde daha kuvvetlenirken diğer bir yerde daha da zayıflayabilecekleridir; bunların toplamı yeterli olunca barış meydana gelecektir. Bundan da gerekçesi zayıf olan taraf kârlı çıkacaktır. Kutadgu Bilig’de Yusuf Has Hacip savaş öncesi barış teklifi için: “*Eğer sen galebe çalmak için imkân bulamazsan, elçi göndererek, sulh yapmaya çalış. Sözle oyala, sulh ol, kendini koru ve savaşa acele etme*”. Diyerek savaş öncesi barış teklifi yapmanın önemini belirtmiştir¹³⁶.

Türkler de hiçbir zaman düşmanlarını yok yere öldürmekten yana olmamışlar, savaşı son çare olarak görmüşlerdir. Nitekim Malazgirt Meydan Muharebesine girmeden önce Alp Arslan kan dökülmemesi için Bizans İmparatoru Romanos Diogenes’e Halife’nin elçisi olan İbn Mühelban ile Savtekin’i göndermiş ve barış teklifinde bulunmuştur. Ancak İmparator Alp

¹³⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, II. Cilt, s. 67-68-69; Merçil, **a.g.m.** 2009, s. 273; Koca, 2005: 191.

¹³⁶ Hacip, **a.g.e.**, s. 176.

Arslan'ı zayıf bir zamanda yakaladığını düşünüp Sultanın elçilerine kaba bir şekilde davranıp barış teklifini reddetmiştir¹³⁷.

Anadolu'nun artık kesinlikle bir Türk vatani olduğunun tescillendiği Miryokefalon savaşı öncesinde de tıpkı yukarıda zikredilen olayın bir benzeri yaşanmıştır. Bizans İmparatoru Manuel, Anadolu'da son derece güçlenmiş olan Türkiye Selçuklu Devletini yıkmak ve Türkleri Anadolu'dan tamamen atmak düşüncesinde idi. Bu politikasını uygulamaya koymak üzere büyük bir ordu ile harekete geçti. Savaş bölgesine gelen Türkiye Selçuklu Sultanı Türk-İslam geleneklerine uygun olarak İmparator Manuel'e barış önerisi götüreren bir elçi göndermiştir. Bunun üzerine Manuel bu teklifi görüşmek üzere savaş meclisini toplamıştır. Mecliste Bizans ordusunu yaşlı komutanları Selçukluların gücünün çok yüksek olduğunu, buna karşılık kendi ordularının salgın hastalıklar yüzünden zor durumda olduklarını ileri sürerek Selçuklularla bir meydan savaşına girmenin doğru olmayacağını belirtmişlerdir. Ancak mecliste bulunan tecrübesiz komutanların etkisinde kalan Manuel bu teklifi geri çevirmiştir. Selçuklu elçileri de red cevabını Sultana bildirmişlerdir. Sultan ise elçileri İmparatora tekrar göndererek barış isteğini yinelemiştir. İmparator ise Türk elçilerine: "Ayaklarımın altında Sultanın başı olana kadar silahlarımı bırakmayacağım" diyerek savaşmakta kararlı olduğunu belirtmiş, hatta Romanos Diogenes gibi mağrur bir ifade kullanarak "*Cevabımı Konya'da vereceğim*" demiş ve onunla aynı akîbeti yaşamıştır¹³⁸. Yine Alp Arslan, Ani'nin fethinden sonra Kars'a bir saldırı yapmadan önce, Kars Hâkimi Gagik'e gönderdiği Türk elçisi vasıtasıyla teslim olmasını teklif etmişti. Alp Arslan Kars'ın kan dökülmeden teslim olmasını istiyordu. Aslında Ani'de meydana gelen muharebenin dehşetinden korkan Gagik, Türk elçisini saygı ile karşılamış ve Türklere karşı büyük bir

¹³⁷ İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, X. cilt, s. 72; Ahmed b. Mahmud, **a.g.e.**, s. 97-98, Turan, 1971: 26-27; 1965: 127-128, Karatamu, **a.g.e.** s. 106; Yinanç, **a.g.e.**, s. 74; Kafesoğlu, Selçuklular, **Türk Dünyası El Kitabı**, I. cilt, 1992, s. 267; Mateos, **a.g.e.**, s. 142; ; Bahattin Ertürk, **Eski Türk Seferleri**, Ankara, 1948, s. 39; M. Şakir Ülkütaşır, Malazgirt Meydan Muharebesi, **Türk Kültürü**, TKAE Yay., sayı: 34, yıl: III, Ağustos 1965, s. 654; Sevim, 1971: 68.

¹³⁸ Koca, 2003 a: 179-180; Çay, **a.g.e.**, s. 61-68; Dirimtekin, **a.g.e.**, s. 112-113.

dostluk duyduğunu açıkladıktan sonra, Selçuklulara tabi ve vergi veren bir ülke olacağına ve sadık kalacağına söz vermişti¹³⁹.

Bazen de savaştan önce her iki tarafın isteği doğrultusunda da antlaşma yapılabilirdi. Buna örnek 1147 yılında yaklaşan Haçlı tehlikesine karşı Sultan I. Mesud ve Bizans İmparatoru arasında yapılan antlaşmadır. Bu barış için ilk adımı atan Sultan Mesud, Süleyman adlı bir emirin başkanlığında bir elçilik heyetini İstanbul'a göndermiştir. Sultan, her iki tarafın da yaklaşan tehlike karşısında barış imzalamanın öneminden söz etmiş ve Ege ile Akdeniz sahillerinden birkaç bölgeyi Bizans'a bırakacağını bildirmiştir. İmparator da Mesud'un bu teklifini memnuniyetle kabul etmiştir. Böylece iki taraf arasında barış antlaşması imzalanmıştır¹⁴⁰.

Dankanakan Savaşı öncesinde (1040) durumu kritik olan Selçuklular, kesin bir karara varmadan önce bazı diplomatik girişimlerde bulunmaya karar vermişlerdir. Taktik gereği Gazneli Sultanı Mesud'a bir mektup göndererek barış teklif etmişlerdir. Selçuklular bu sayede karşı tarafın hareketini geçici de olsa durdurmayı düşünerek zaman kazanmayı amaçlamışlardır. Buna karşılık Gazneliler de elçiler göndererek aynı taktiği uygulamaya çalışmışlardır.¹⁴¹ Burada her iki tarafın da uygulamaya çalıştığı taktik, oyalama taktiğiydi ve böylece birbirlerini gafil avlayacaklarını düşünüyorlardı. Ancak, Gaznelilerin bu taktiğe başvurmaları tamamen yanlış uygulanan bir stratejiydi. Çünkü bu taktik Selçuklulara şans sağlamaktan öteye geçemedi. Sun Tzu'nun "Savaş Sanatı" adlı eserinde barış isteğinde bulunmak için yazdığı: *"Antlaşmadan söz etmeksizin barış istemeye gelenler komplo kuruyor demektir. Antlaşmasız barış istemek birbirlerine karşı saldırgan bir tutum izleyen ve bundan vazgeçmeyen ülkeler için genel bir tanımdır. Sonra birden bire içlerinden biri belli bir neden yokken barış ve dostluk istemeye gelir. Bu mutlaka bir krizin ortaya çıktığını gösterir ve bir taraf kendi sorunlarına*

¹³⁹ Karatamu, **a.g.e.**, s. 35.

¹⁴⁰ Ancak bu antlaşmaya rağmen, Türk-Bizans sınırındaki bu tür olaylar şiddetinden bir şey kaybetmemiştir. Koca, 2003 a: 134; Kesik, **a.g.e.**, s. 74; Kinnamos, **a.g.e.**, s. 54; Dirimtekin, **a.g.e.**: 1944, s. 88; Çay, **a.g.e.**, s. 52-53.

¹⁴¹ Dabağyan, **a.g.e.**, s. 35.

eğilebilmek için sürekli bir barış ister. Aksi şekilde kullanabileceğin gücün olduğunu bilip, seni daha sonra gafil avlamak için barış ve dostluk hilesine başvurup, güvenini kazanmaya çalışırlar”¹⁴² sözleri tam da verdiğimiz örneği niteler biçimdedir.

3- Savaşa ve Sefere Davet

Selçuklu Sultanları, savaş zamanı gerekirse kendisine bağlı beylere haber göndererek asker toplamak suretiyle savaşa veya sefere çağrı yapabilirlerdi.

Selçuklular, İslam dünyasında önemli bir yer edindikten sonra birçok bölgeyi gerek savaşarak, gerekse o bölgenin idarecilerinin kendi isteği doğrultusunda hâkimiyetleri altına almışlardır. Bunu yaparken de kendilerine tâbi hale gelen bölgelerin yöneticilerine tâbilik şartları da koymuşlardır. Bunlardan biri de sefere veya savaşa karar verildiğinde, tâbi hükümdarın, metbu sultana önceden belirlenmiş miktarda yardımcı askeri kuvvet göndermesidir. Eğer tâbi olan hükümdar bu şartı yerine getirmezse, Sultan onu cezalandırabiliyordu. Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı II. Süleyman-şah 1202 yılında Gürcistan seferine çıkmıştır. Sultan, kardeşi Elbistan meliki Tuğrul-şah ve Erzincan Mengüçük hükümdarı Behram-şâh derhal gerekli askeri hazırlıkları yaparak Selçuklu ordusuna katılmışlardır. Fakat Erzurum Saltuklu Meliki Nasıreddin Muhammed asker toplamakta gevşek ve samimiyetsiz davranmıştır. Bunun üzerine Sultan Süleyman-şâh, Saltuklu ülkesinin bütün bölge ve kalelerini onun elinden alıp Tuğrul-şah'ın idaresine vermiştir¹⁴³.

Ayrıca farklı ırktan olan bir hükümdar tâbi duruma getirildiği zaman göndermekle yükümlü olduğu asker sayısını, bu askerlerin donanımını ve masraflarını kimin karşılayacağı, tarafların aralarında yaptığı anlaşmayla

¹⁴² Tzu, **a.g.e.**, s. 61.

¹⁴³ İbn bibi, **a.g.e.**, cilt I, s.91-93; İbn'ül-Esîr, **a.g.e.**, XII. cilt, s. 147; Ebû'l-Ferec, **a.g.e.**, II. cilt, s.474; Münecimbaşı, **a.g.e.**, II. cilt, s. 30.

belirlenmekteydi. Örneğin, Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus Sinop'un fethi sırasında, tâbi hükümdar haline getirdiği Trabzon Rum İmparatoru Kyr Aleksios ile bir antlaşma yapmıştır. Bu antlaşmanın şartlarına göre Kyr Aleksios, yardım istendiği zaman imkânları dahilinde asker göndermeyi kabul etmiştir¹⁴⁴.

Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı I. Mesud, II. Haçlı Seferi hareketini duyar duymaz bütün kuvvetlerini topladı. Doğu'da bulunan tüm Müslüman ülkelerinin hükümdarlarına ve emirlerine elçiler göndererek durumu bildirmiş ve onları Haçlılara karşı savaşa davet etmiştir.¹⁴⁵ Bu kez de Sultan I. Kılıç Arslan, yeni ve büyük bir Haçlı ordusunun İstanbul'a geldiğini haber almıştır. Kılıç Arslan'ın böylesine büyük bir orduya karşı sadece kendi kuvvetleriyle savaşması mümkün değildi ve ordusunu yardımcı kuvvetlerle desteklemesi gerekmekteydi. Sultan, Danişmendli Gümüştekin ile anlaşarak ordusunu birleştirdi. Ayrıca diğer Türk beylerine de mektuplar yazarak yardıma gelmelerini istedi¹⁴⁶.

Miryokefalon Savaşının (1176) hemen öncesinde, Bizans İmparatoru Manuelin her hareketini dikkatle takip eden Sultan II. Kılıç Arslan, ülkesini korumak için savunmaya geçmiştir. İsfahan sarayında oturan Selçuk Hakanına, Bağdat'ta oturan İslâm'ın Halifesine ve Mısır Sultanına haber göndererek İslâm'ın ve vatanın tehlikede olduğunu, kendisine çok acele yardım gönderilmesi gerektiğini bildirmiştir. Bu haberi alan Hükümdarlar derhal kuvvetlerini toplayarak Kılıç Arslan'ın yardımına göndermişlerdir.¹⁴⁷ Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev de, Rum ülkesinin meliki Laskaris için savaş meclisinde alınan karardan sonra, ülkenin her bir yanına fermanlar göndererek ordu komutanlarını ve devlet büyüklerini ve ileri gelenlerini savaşa çağırmıştır¹⁴⁸.

¹⁴⁴ Koca, 2005: 113-114. İbn bibi, **a.g.e.**, I. cilt, s. 174.

¹⁴⁵ Koca, 2003 a: 136; Turan, 1971: 183; Kesik, **a.g.e.**, s. 81.

¹⁴⁶ Demirkent, **a.g.e.**, s.36-37.

¹⁴⁷ Koca, 2003 a: 178; Niketas, **a.g.e.**, s. 123-124; Şekercioğlu, **a.g.m.**, s. 1173.

¹⁴⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, II. cilt, s. 125.

Sultan Muhammed Tapar da Selçuklu Meliki Rıdvan'ın Haçlılar karşısında aldığı yenilgilerden dolayı, Musul Valisi Mevdud, Mardin Artuklu Emir'i İlgazi ve Ahlat Şahı Sökmen el-Kutbi'ye birer mektup göndermiştir. Mektupta, onlara Haçlılarla savaşmak üzere çağrı yapmıştır¹⁴⁹.

4- Orduyu Savaş Düzenine Sokma

Savaş düzeni; ordunun tüm kuvvetlerinin ayrı bir unsur olarak bölümlere ayrılması ve bu kuvvetlerinin sefer ya da savaş boyunca izlemeleri gereken tertiplenme şeklidir. Ayrıca savaş düzeni, orduya daha barış zamanında öğretilen, eğitimi yaptırılan ve savaş çıkar çıkmaz, başlangıçta öğretilen ve değişmeyen bir taktiktir. Savaş düzeni, stratejiyle bir tür etki-tepki ilişkisi içerisine girmiştir. Örneğin, ordu ne kadar büyümüş ve ne kadar geniş bir bölgeye yayılmışsa, her bölümün birbirleri üzerindeki etkileri ne kadar çeşitlenmişse, stratejinin hacmi de o kadar genişlemiştir¹⁵⁰.

Ordunun savaş düzeni şüphesiz ordu teşkilatı ile yakından ilgilidir. Türk orduları genellikle Türk savaş sistemine uygun teşkilatlanırlardı. Bu sistemde küçük, bağımsız ve hareketli atlı birlikler önemli bir yer tutardı. Ordu, “öncü”(mukaddem), “merkez” (kalp), “sağ kol” (*meymene*), “ sol kol” (*meysere*) ve “artçı” (*saka*) olmak üzere beş kısma ayrılırdı. Merkez kuvvetin başında sultan, diğer birliklerin başında ise “, beylerbeyi, emîr veya sübaşı (*sipâhsâlâr veya serleşker*)” bulunurdu ve bu kuvvetler savaşta komutanın belirlediği bir savaş düzeni içerisine girerlerdi. Seferde ordunun düzeni 5'li düzen içerisinde gerçekleşmektedir. Buradaki amaç, ani bir baskına uğranılırsa orduyu en kısa sürede savaş durumuna geçirmektir¹⁵¹.

Selçuklu ordusunda “askeri hizmet mecburiyeti” diye bir kanun yoktu. Ancak bu Türk ordusu için bir engel teşkil etmemekteydi. Çünkü Türk insanının sosyal yapısı askeri ruh paralelinde gelişmiş, askerce yaşamak,

¹⁴⁹Sevim, *Suriye Selçukluları-Haçlı İlişkileri*, s. 101.

¹⁵⁰Clausewitz, *a.g.e.*, II. cilt, s. 20.

¹⁵¹ Koca, 2005: 120-121; Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, s. 262-263.

Türk insanının töresi haline gelmişti. Herhangi bir saldırı durumunda tüm askerler komutanlarının etrafında toplanır ve savaşa hazır duruma gelirlerdi. Türk ordusunun sevk ve idare sisteminde doğrudan “Taarruz Stratejisi” esas alınmıştır. Hemen her savaşta bu esas benimsendiğinden harekâtlarda “süratli manevra taktiği” en çok gelişmiş savaş taktiklerinden olmuştur. Ordular buna göre eğitilmekte, eğitimler genellikle canlı ve hareketli hedefler üzerinde yapılmaktaydı. Ayrıca askerler emre itaat, anında karar verme ve gösterilen hedefi vurma gibi hala geçerli olan bu kurallara göre eğitilmekteydi¹⁵². Buna verilebilecek en güzel örnek de Mete’nin ordusunu disiplinli bir düzene sokmak için uyguladığı katı disiplini, kaynaklarda anlatılan bir hikâye ile anlatmak olacaktır. Mete, tümen komutanı olduktan sonra “*ıslık çalan bir ok*” yaptı ve askerlerini bu işaret okunu kullanarak eğitmeye başladı. *Kendi okçu atlılarına eğitim yapmalarını emretti ve ordusuna: ıslıklı ok nereye atılırsa herkes kendi okunu da o hedefe atacaktır, okunu bu hedefe atmayanların ise başları kesilecektir. Dedi. Sonra Mete kendi atına ıslıklı bir ok attı. Fakat Mete’nin yanında bulunan askerler, onun atına ok atmaya cesaret edemediler. Bunun üzerine Mete ata ok atmayanların başlarını hemen kestirdi. Bu defa Mete çok sevdiği hatunlarından birine ıslıklı bir ok attı. Fakat yine yanındaki askerler korkup; Mete’nin Hatununa ok atmaya cesaret edemediler ve onların da başı Mete tarafından kesildi. Ve bir gün Mete babası Teoman’ın başkanlığında ava çıkmıştı. Avda ıslıklı okunu bu defa babasına attı. Mete’nin yanında bulunan kendi askerleri Mete’nin ıslıklı okunu izlediler ve Teoman’ı bu şekilde öldürdüler.*¹⁵³ Böylece Mete kendi buyruğu altında bulunan askerlerine güvenebileceğini bu şekilde öğrenmiş oldu.

Anna Komnenanın “Alexiad” adlı eserinde Türklerin savaş düzeninin, başka uluslarinkine benzemediğini, Türklerde, sağ kanat, sol kanat ve merkezin birbirinden uzak durduğunu, dizilişlerinin aralıklı olduğunu; bu sayede de onların sağ kanadına da sol kanadına da bir saldırı

¹⁵² Koca, **Türk Kültürünün Temelleri**, 2003 b: 95, 2002: 692; Ögel, **a.g.e.**, s. 213-217.

¹⁵³ Ögel, **a.g.e.**, s. 213-217.

gerçekleştğinde, gerek merkez, gerekse ordunun geri kalanının düşmanın üzerine gittiklerini, böylece düşmanı yerle bir ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca aynı eserde Komnena, Türklerin savaş donanımı konusunda da bazı bilgiler vermiştir. Türklerin düşmanı tam bir çember içine alıp onları ok yağmuruna tuttuklarını, kendilerini ise uzaktan savunduklarını dile getirmiştir.¹⁵⁴

Oğuz Turan “Türklerde Stratejik ve Taktik Düşünceler” adlı eserinde, Selçukluların ordu düzeni hakkında Prof. Reuben Levy’nin şöyle bir değerlendirmesini aktarmıştır: *“Selçuklu taktikleri, tamamen süvari unsurlarının kullanılması ile özellik kazanır. Muharebe düzeni normal olarak merkez ve kanatlardan oluşmakta ve Abbasi muharebe düzenine nazaran daha derin bir düzeni teşkil etmekte idi. Her kanat birden fazla ast komutanla komuta edilmek mecburiyetinde kalınıyordu. Sultan Mesut ile amcası Sultan Sancar arasında, 1131 yılında yapılan muharebede Sancar, ordusunun büyük bölümü ile merkezde kalmış, her kanat üç ast birlik komutanı ile komuta edilmiş, merkezin ilerisinde bir hat halinde filler dizilmişti. Mesut’un muharebe düzeni de aynı olmakla birlikte her kanada iki ast komutan komuta etmekte idi.”*¹⁵⁵

I. Alaaddin Keykubad zamanında sefer ya da savaş öncesinde ordu, devletin merkezi olan Kayseri’de toplanır, burada Sultan orduyu denetler ve düzene sokardı.¹⁵⁶

Ordu öyle bir şekilde düzenlenmelidir ki birlikler birbirlerine yardım edebilsin ve bu birlikler en büyük sıklet merkezi sağlayabilmek için bir yerde toplanabilsin. Ancak bunu yaparken ordunun güvenliğini de unutmamak gerekir. Ayrıca orduyu düzenlerken de stratejik yerlerde mevzilenme, ordunun iâşe ihtiyaçları, gerideki birliklerin güvenliği göz önünde bulundurulmalıdır.¹⁵⁷ Ayrıca bir savaşın kazanılmasında savaşçı unsurlar ne

¹⁵⁴ Komnena, a.g.e., s. 487-488.

¹⁵⁵ Turan, 1986: 101.

¹⁵⁶ Gordlevski, a.g.e., s. 275.

¹⁵⁷ Sıklet Merkezi diğer bir deyişle kuvvet tasarrufu, eldeki bütün imkânları belli bir zamanda ve yerde toplama ve bütün birlikleri orada kullanma sanatıdır. Hart; a.g.e. s. 249.

kadar büyük rol oynuyorsa, ordunun başındaki komutanın da niteliği bir o kadar önemlidir.

Malazgirt Meydan Muharebesinin başlamasından önce Alp Arslan, yüksek bir tepeden komutanlarıyla beraber yaptığı son bir arazi keşfinden sonra, savaşın hangi düzenle ve nasıl yönetileceği konusunda kararını vermişti. Buna göre Selçuklu ordusunu; merkez, sağ ve sol kanat kuvvetleri olarak üç gruba ayırdı. Merkezde zayıf kuvvetler bulunacak, kanatlarda *sıklet merkezi* tesis edilecekti. Kanatlara tahsis edilen kuvvetler, ikişerli büyük grup halinde savaş meydanına hâkim olan arazide pusu taktiği icra edecek şekilde mevzilendirmiştir. Tüm Selçuklu askerlerine izah edilen hareket tarzları, bilinçli olarak muharebeyi kaybetmiş gibi görünerek geri çekilecekti. Ertesi gün başlayacak olan muharebeye hazırlık olarak Selçuklu askerleri bütün gece Bizans ordusunu taciz eden akınlar düzenleyeceklerdi. Bizans ordusunun en kuvvetli merkez grubuna karşılık, Alp Arslan, kendisinin komuta ettiği merkez kesiminde çok az bir kuvvetle bulunuyordu. Uygulamayı düşündüğü bu planın, ancak kendisinin başında bulunacağı kuvvetlerle başarıya ulaşacağını Alp Arslan çok iyi bilmekteydi.¹⁵⁸ Ayrıca Alp Arslan daha başlangıçta, üstünlük sağlamak için, süvarilerini iki kanada almış, bunları da arazide gizlemiştir. Cephe yarım daire şeklinde düşmanın kanatlarını kavramaktadır. Böylece, daha başlangıçta düşmanın bir adım önüne geçilmiştir. Ayrıca Alp Arslan ordusunu dört kısma ayırdı. Bunlardan daha kalabalık olan ikisini savaş alanının yanlarında bulunan tepelere pusuya yatırdı. Üçüncü kısmı ise düşman gerilerini tutmakla görevlendirdi. Kendisi ise Diogenes'in karşısında mevzilendi¹⁵⁹.

er-Ravendi ünlü eserinde orduların savaş düzeni ile ilgili bazı bilgiler vermiştir. Ravendi, düşman ordularının sayısının fazla olmasından korkulmaması gerektiğini, ancak “*çok düşman değil de birbirine yardım eden ve bağlı olan düşmandan kork*” diyerek Hükümdarın ordusuna yardımın önemine değinmiştir. Bir hükümdarın akıllı, cesaretli, uyanık olması

¹⁵⁸ Ucuzsatar, **a.g.e.** s. 165, Çakın, **a.g.e.**, s. 24-25; Ertürk, **a.g.e.**, s. 4; Dirimtekin, **a.g.e.** 1943, s. 59.

¹⁵⁹ Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 268.

gerektiğini belirtmiş, bunu da şöyle açıklamıştır: “*Karşılaşma gününde harp saflarının kaç çeşit olacağını, muhtelif düşmanlara karşı muhtelif yer ve mahallelerde orduyu nasıl tertip edeceğini bilmelidir. Çünkü saf iki çeşit olur: bağlı (peyveste; fars.) ve kesik (güsiste; fars.). Bağlı olan saf da üç çeşit olur: doğru (rast), eğri (hafte), üç köşeli (müselles)*¹⁶⁰. Üçünde de muhakkak surette sağ, sol kanat, merkez ve yan vardır¹⁶¹ Demiştir. Ayrıca Ravendi savaş yerinin ordunun düzeni ile yakından ilgisi olduğunu da belirtmiştir.

Verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı gibi Malazgirt Meydan Muharebesi strateji ve taktik bakımından mükemmel bir savaştır. Strateji ve taktik dehası olan Alp Arslan’ın, ordusunu kusursuz sevk ve idaresi sayesinde az sayıdaki kuvvetlerin, sayı bakımından üstün olan Bizans kuvvetlerini imha etmeyi başaramışlardır.

5- Orduya Nutuk İrad Etmek

Hükümdar veya komutan, zaferle sonuçlandırmak istedikleri bir savaşı, ordunun psikolojisini ve moral durumlarını göz önüne alarak savaş sırasında onlara etkili bir nutuk irad etmeli, bu şekilde onları cesaretlendirmelidir. Böylece askerler komutanlarından aldıkları cesaretle ve gururla daha bir şevkle düşmanın üzerine gideceklerdir.

Büyük Önderimiz Atatürk de ordusuna sık sık nutuklarda bulunur, onları cesaretlendirirdi. Harp hileleriyle ilgili ise ordusuna şu söylevde bulunmuştur: “*Beraber geçireceğimiz günler zarfında bir harp oyunu yapmak suretiyle vatanın menfaati ve milletin müdafaasını beraber derpiş edeceğiz. Bu mesaimizde zaferlerle dolu meydan muharebelerinin, cumhuriyet ordusuna ve kumanda heyeti aliyyesine kazandırdığı tecrübeler neticesini*

¹⁶⁰Parantez içinde adı geçen; “*peyveste, güsiste ve rast*” kelimeleri Farsça kökenlidir. “*Müselles*” kelimesi ise Arapçadan gelmektedir. Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, s. 300, 739, 865, 877. Ancak “*hafte*” kelimesinin anlamıyla ilgili kaynaklarda bir bilgiye rastlanılmamıştır.

¹⁶¹er-Ravendi, **a.g.e.**, I. cilt, s. 209-210.

*tetkik edeceğiz. Cihanın fen ve sanatta en son terakkiyatını göz önünde bulunduracağız*¹⁶².

Tarihimizin en önemli şahsiyetlerinden biri olan Alp Arslan ordusuna, Malazgirt Savaşının zaferle sonuçlanmasında büyük katkı sağlayan bir konuşma yapmıştır.¹⁶³ Bu nutuklardan ilki: *“Burada artık Allaha başka sultan yoktur. Emir ve kader benim değil, O’nun elindedir. Bu sebeple benimle birlikte savaşmakta veya geri dönmekte tamamen serbestsiniz.”* Diyerek askerlerini savaşıp savaşmama konusunda serbest bırakmıştır. Alp Arslan kendisiyle birlikte savaşa katılacak olan kumandanlarına ve askerlerine irad ettiği nutukta ise: *“ Ey askerlerim ve kumandanlarım! Daha ne zamana kadar biz azınlıkta, düşman çoğunlukta olmak üzere, böyle bekleyeceğiz? Ben bizzat Müslümanların minberlerde bizim için dua etmekte oldukları bu saatte düşmanın üzerine atılmak istiyorum. Galip gelirsek arzu ettiğimiz sonuç hâsıl olacaktır, aksi takdirde şehit olarak cennete gideriz. Bugün burada ne emreden bir Sultan, ne de emir alan bir asker vardır. Bugün ben de sizlerden biriyim ve sizinle savaşacağım. Biz, Müslümanların eskiden beri yapta geldikleri bir gaza yapıyoruz*¹⁶⁴. Alp Arslan bu sözleriyle kendi duygu ve düşüncelerini askerlerine de hissettirmeyi başarmıştır ki askerleri hep bir ağızdan: *“Ey Sultan, biz senin kullarınız; ne yaparsan senin arkadayız, istediğini yap.”* Diyerek alkışlarla onu desteklemişlerdir. Ayrıca Alp Arslan bu söylevinde, kazanılması gereken bu savaşın sadece askeri, siyasi ve milli bir zafer olmayacağını, aynı zamanda bu savaşla sadece Selçuklu Devleti değil, tüm İslam ülkelerinin de savunulacağını mesajını da vermiş oluyordu.

¹⁶² Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, II, (1906-1938), Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay., İstanbul, s. 172.

¹⁶³ N. Yıldırım Gençosmanoğlu “Malazgirt Destanı” isimli eserinde Alp Arslan’ın askerlerine karşı yaptığı konuşmayı destansı bir şekilde ele almıştır. Bk. N. Yıldırım Gençosmanoğlu, **Malazgirt Destanı**, İstanbul, Ötüken Yay., 1971, s. 48-49.

¹⁶⁴ İbnü’l-Esir, a.g.e., X. cilt, s. 72; Koca, 2003 a: 22-23; Köymen, 2001: 29-30-31; Turan, **Türkler Anadolu’da**, s. 9-10; Turan, **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, s. 191-192; Sevim, 1971: 76-77; Sevim, **Anadolu’nun Fethi Selçuklular Dönemi**, s. 85-86.

Alp Arslan son olarak Malazgirt zaferinden sonra Bizans'la yaptığı antlaşma, Diogenes'in yeni İmparator Michael tarafından gözlerine mil çekilerek öldürülmesi ile bozulmuştur. Bunun üzerine oldukça kızan Alp Arslan ordularına: *"Rumlar ile aramızda yapılmış antlaşma bugünden sonra nihayete ermiştir. Artık haça tapanların memleketleri istila edilecektir. Bundan böyle aslan ve kartal yavrusu gibi olunuz; yeryüzünde gece gündüz uçunuz; artık Romalılara ve Hristiyanlara aman vermeyiniz!"* diyerek Anadolu'nun fethini ilan etmiştir.¹⁶⁵

Sultan Alp Arslan, bu nutuklarında ordusunun moralini yükseltmek için, etkili söz söyleme gücü ile askerlerinin hislerini kamçılarmış ve bu suretle ordusunda istediği morali yakalamıştır. Ayrıca Alp Arslan'ın sözlerinden de anlaşılacağı üzere o, kendini askerlerinden ayırmamış, onlarla kendini bir tutarak ne kadar büyük bir şahsiyet olduğunu bir kez daha göstermiştir.

I. Alâeddin Keykubat döneminin ünlü beylerinden Hüsameddin Çoban, Suğdak Seferi sırasında askerlerine: *"Siz, hepiniz saltanat tahtının hizmetinde benden daha kıymetli ve dergâhın gözünde benden daha üstsünüz. Fakat şimdi iş başa düştü. Sizin yardımınıza, desteğinize, görüş ve önerilerinize ihtiyacım var. Eğer bu savaşta düşmanın önünde canımızı ortaya koyarsak, düşmandan dünyada eser ve iz bırakmayız"*¹⁶⁶. Diyerek onlara cesaret vermiştir.

6- Zafer İçin Dua Etmek

Selçuklular, fetih anlayışı ve İslam'ın cihat anlayışını birleştirerek Anadolu'yu hızla İslamlaştırmışlardır. Onların askeri karakterleri İslam'ın da cihat anlayışıyla örtüşerek hem Türklüğün hem de İslam dünyasının siyasi ve manevi bütünlüğünü, savaşlarda elde ettikleri başarılar sayesinde yeniden sağlamışlardır. İslam dininde dua etmenin çok önemli bir yeri vardır.

¹⁶⁵ Mateos, a.g.e., s. 144; Turan, 1969, 204; 1971: 34-35.

¹⁶⁶ İbn Bibi, a.g.e., I. cilt, s. 331.

Peygamber efendimizin de dediği gibi “*Dua Müslümanların silahıdır*” ve inançla yapılan her dua mutlaka zafere ve galibiyete mazhar olur.

Tarihte birçok kez görülmüştür ki, kuvvet bakımından çok büyük ordular, manevi bağları kuvvetli küçük ordular tarafından mağlup edilmişlerdir. Bunun en güzel örneğini, dini ve devletini korumak adına yüce bir gaye ile hareket eden Alp Arslan’ın Malazgirt zaferinde görmekteyiz.

Alp Arslan’ın Malazgirt savaşı öncesi Romanos Diogenes’in muazzam ordusu ile karşılaşınca kendi ordusunun kuvvet azlığına karşılık inanç ve ülküsüne güvenerek “ *Yarabbi! Senin azametinin karşısında yüzümü yere sürüyor; seni kendime vekil yapıyor ve uğrunda cihada giriyorum. Ey Tanrım! Niyetimin halistir; bana yardım et; eğer sözlerimde hilâf varsa beni kahret!*” diye dua ederken aslında hak yolunda savaştığını bir kere daha ortaya koymaktadır.¹⁶⁷

Sultan’dan ayrı bütün İslâm âlemi de Alp Arslan’ın bu büyük düşman kuvveti karşısında zafere ulaşması için ellerini Allah’a kaldırmışlar, dualarını yapıyorlardı. Malazgirt Meydan Muharebesinden önceki günlerde Abbasi Halifesinin 26 Ağustos 1071 Cuma gününe rastlayan Cuma namazından sonra bütün İslam âlemini Türk’ün zaferi için dua etmeğe çağırmıştır. Bununla beraber Sultan Alp Arslan da komutası altındaki küçük Türk ordusunun, Halife tarafından hazırlanan böyle bir duanın morali yükseltecek en büyük bir dayanak olacağını da kabul etmiştir. Gerçekten de genel bir heyecan yaratan bu dua, Türk ordusunda morali sağlamıştır.¹⁶⁸

Sultan I. Alâeddin Keykubad, Uç Beylerbeyi Melik’ül-Ümerâ Hüsameddin Çoban’ı Kıpçaklara karşı düzenlenen, Kırım kıyısındaki önemli bir ticaret şehri olan Suğdak seferi için görevlendirmiştir. Hüsameddin Çoban Suğdak’a geldikten sonra burada iki rekât namaz kıldı ve Kıpçak askerleri

¹⁶⁷ Turan, **a.g.e.**: 1973: s. 24; 1969, s. 192; Bk. Geçosmanoğlu, **a.g.e.**, s. 44-46.

¹⁶⁸ Çakın, **Selçuklular Döneminde Anadolu’ya Yapılan Akınlar**, s. 17; Faruk Sümer, Ali Sevim, **İslâm Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı**, Ankara, TTK. Yay., 1971, s. 7-8; Karatamu, **a.g.e.**, s. 133-134-135; Turan, 1986: 105; Sevim, 1971: 71-72-73; Yinanç, **a.g.e.**, s. 74.

karşısında başarısızlığa uğramamak için dua etmeye başladı.¹⁶⁹ Emir Çoban, inancı sayesinde başında bulunduğu Selçuklu ordusuyla birlikte Suğdak'ı fethetmeyi başarmıştır. Yine Sultan I. Alâeddin Keykubad döneminde Harzemşahlara karşı yapılacak olan Yassı Çemen savaşından (1230) önce Sultan, Baha Veledin türbesine gidip, burada zafer için ondan yardım dileyerek dua etmiştir¹⁷⁰.

Selçuklu Sultanları sadece düşmana karşı zafer dilemek için dua etmezlerdi. Büyük Selçuklu Devleti Sultanı Melikşah, Horasan'da kendisine isyan eden kardeşi Tekiş üzerine yürüdü. Yolda Ali b. Musa er-rıza'nın Tus'taki türbesine uğradı. Burada "*Allah'ım hangimiz Müslümanlar hakkında hayırlı, halk için yararlı olacaksa onu muzaffer kıl*" diye dua etmiştir¹⁷¹.

7- Vasiyette Bulunma (Veliaht Tayin Etme)

Veliahtlık geleneği, Türklerde Bozkır döneminden beri babadan oğla geçen, şayet oğul küçük ise kardeşe geçmek suretiyle devam eden bir gelenektir. Türk devletlerinde hanedan üyeleri arasında en itibarlı olanlar, şüphesiz hükümdarların erkek evlatları yani şehzadelerdir. Ancak hanedan üyeleri arasında, "*devlet hanedanın ortak malıdır*" düşüncesi mevcut olduğundan, şehzadeler arasında tahtı ele geçirme gayreti ve bu yüzden aralarında yaşanan mücadele devlet içinde huzursuzluklara yol açmaktaydı. Selçuklu Sultanları da bu sebepten dolayı, daha hayatlarında iken çıkabilecek olası karışıklıklara karşı oğullarından birisini veliaht tayin etme suretiyle, diğer oğullarının ve devletin ileri gelenlerinin de bulunduğu bir tören tertip ederek tedbir almayı uygun bulmuşlardır.

Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey ölmeden önce yerine kimin geçeceği konusunda sorun çıkmaması için kardeşi Çağrı Bey'in oğullarından

¹⁶⁹ İbn Bibi, a.g.e., I. Cilt, s. 330.

¹⁷⁰ Emine Uyumaz, **Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devri Siyasi Tarihi**, Ankara, TTK Yay., 2003, s. 58.

¹⁷¹ İbn'ül Esir, a.g.e., X. Cilt, s. 182.

Ebulkasım Süleyman'ı veliaht göstermiştir. Ancak Çağrı Bey'in oğullarından Alp Arslan Süleyman'ın sultanlığını tanımadığını ilan ederek, taht iddiasında bulunanları bertaraf etmiş ve Selçuklu tahtına oturmayı başarmıştır¹⁷².

Alp Arslan 1071 Malazgirt zaferinden önce ordusuna seslenmiş ve zafer kazanırsa bunun Allah'ın bir lütfu olacağını; şehit olursa oğlu Melikşah'a itaat etmelerini ve onu tahta geçirmelerini söylemiştir. Alp Arslan'ın böyle bir vasiyette bulunmaktaki amacı, kendisinden sonra devletin idaresinde oluşabilecek otorite boşluğuna meydan vermemek ve buna bağlı olarak devletin dağılmasını önlemektir¹⁷³. Sultan Alp Arslan, Karahanlılara karşı yapmış olduğu son seferinde Yusuf el-Berzemi adındaki bir kale komutanı tarafından bıçaklanmıştır. Aldığı yaraların ağırlaşması üzerine öleceğini hisseden Sultan yanında bulunanlara: “ *İşte ben yaralarımın tesiriyle ölüyorum. Oğlum Melikşah sizin hükümdarınız olsun ve tahtıma otursun*” diye vasiyette bulunarak hükümdarlık giysilerini oğlu Melikşah'a giydirdi¹⁷⁴. Bu geleneği devam ettiren Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud, 1154 yılında Kilikya'daki Ermeniler üzerine yaptığı son seferinden sonra hastalanmıştır. Sultan, ölümünün yaklaştığını hissedince devletin geleceğini teminat altına almak için, oğullarını ve devlet erkânını topladı. Tahtından inerek, son yıllarda tüm seferlerinde yanında bulunan Elbistan meliki oğlu Kılıç Arslan'ı yanına çağırdı, tacını onun başına geçirdi ve oğlunun önünde eğilerek yeni sultanı selamladı. Devletin ileri gelenleri de Kılıç Arslan'ı selamlayarak veliahtlığını kabul etmiş oldular¹⁷⁵.

II. Kılıç Arslan da kendisine veliaht tayin etmeden önce oğulları arasında dolaşmıştır. Onların durumlarını tahlil eden sultan, oğullarını birbirleriyle karşılaştırmış ve sonunda yaşça küçük olmasına rağmen “en vefalı evlat” diye nitelendirdiği; bir sultanda olması gereken akıl, adalet, kabiliyet gibi vasıflarıyla öne çıkan oğlu Gıyâseddin Keyhüsrev'i yanına

¹⁷² Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 498-499.

¹⁷³ Koca, 2003 a: 22; İbnü'l Esir, **a.g.e.**, X. cilt, s. 59-71-80; Sevim, 1971: 75-76; Köymen, 2001: 129.

¹⁷⁴ Mateos, **a.g.e.**, s. 145; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 77; Sevim, 1999, XIX. cilt/23: 37-38, Sümer-Sevim, **a.g.e.**, s. 25.

¹⁷⁵ Koca, **a.g.e.**: 2003 a, s. 149; Mateos, **a.g.e.**, s. 312; Kesik, **a.g.e.**, s. 114-115.

çağırdı ve ona: *“Ey oğul, Allah tahtını sağlam kılsın! Şanın yere düşmesin ve zaferin yok olmasın! Bil ki, artık dünyadan ayrılma zamanım geldi. Allah’a şükürler olsun, sen devletin en seçkini ve göz bebeğisin. Saltanatın sarsılmaz gücü, ülkenin kutlu dayanağı, padişahlık bahçesinin yeni fidanı, ilahı ve ezeli lütuf sırlarının seçkinisin. Padişahlık ihtişamı tavırlarında görülmekte, mutluluk belirtileri hallerinde ve davranışlarında açığa çıkmaktadır. Tahta senin gibi güzel oturanı yok. Senin gibi taca yakışanı yok.”* Diyerek oğluna o öldükten sonra tahta çıkmasını vasiyet etmiştir¹⁷⁶.

Sultan I. Alâeddin Keykubat, Eyyubi Devletine karşı elde ettiği zaferden sonra, devletin ileri gelenlerini toplayarak küçük oğlu İzzeddin Kılıç Arslan’ı kendisine veliaht tayin ettiğini açıklamıştır¹⁷⁷.

Vasiyette bulunma ve veliaht tayin etme taht mücadelelerini önlemek, otorite boşluğunu doldurmak ve devletin dağılmasını önlemek gibi nedenlerden dolayı bir gelenek haline gelmiştir. Başta başarılı bir uygulama olarak görülen bu gelenekte her zaman seçilen veliahda bağlı kalınmamış, taht mücadeleleri devam etmiştir.

8- Orduya Geçit Töreni Yaptırmak

Eski bir gelenek olan orduya geçit töreni yaptırılması, askerlerin maneviyatını yükseltmek ve onlara moral vermenin yanı sıra ordunun yapısını, gücünü ve teçhizatını incelemek amacıyla da yaptırıldı. Bu törenleri, başkomutanlık sıfatıyla bizzat Sultanlar yapar, ancak Sultanın bulunmadığı durumlarda bu görevi, vezir veya emîr-i ârız (Milli Savunma Bakanı) bu görevi yerine getirirdi¹⁷⁸.

Alp Arslan Malazgirt savaşı öncesinde Anadolu’da ki fetihleri ile meşgul iken Şam yolu üzerinde Bizans İmparatoru Romanos Diogenes’in

¹⁷⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, I. cilt, 31-32.

¹⁷⁷ Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 466.

¹⁷⁸ Koca, 2005: 187.

Doğu Anadolu'ya doğru ilerlediğini haber almıştır. Bunun üzerine hiç zaman kaybetmek istemeyen Sultan hemen Doğu Anadolu'ya doğru hareket etmiş, vezir Nizâmü'l-Mülk'e diğer birlikleri de toplayıp arkasından acele asker göndermesini emretmiştir. Vezir burada Selçuklu birliklerini toplamış ve sefere çıkmadan önce bir geçit töreni yaptırarak orduyu teftiş etmiştir. Bu teftiş sırasında ilginç bir olay da yaşanmıştır. Nizâmü'l-Mülk orduyu teftiş sırasında fiziki bakımdan zayıf olan bir gulâmı beğenmemiş ve onu ordudan çıkarmak istemiştir. Ancak kumandan Güherâyin, vezire bu gulâmın orduda kalması için talepte bulunmuş, Nizâmü'l-Mülk ise onunla alay ederek “*belki de bize Bizans İmparatoru'nu esir olarak getirir*” cevabını vermiştir. Tarihin tesadüflerinden midir bilinmez ama gerçekten de Bizans İmparatoru Romanos Diogenesi de esir olarak getiren de Nizâmü'l-Mülk'ün alay ettiği bu gulâm olmuştur¹⁷⁹.

Selçuklu Sultanlarından I. Alâeddîn Keykûbad, Doğu Anadolu ve Kuzey Suriye'de Eyyûbi devletine ait birçok şehri fethetmiştir. Fakat çok geçmeden Mısır-Suriye Eyyûbi hükümdarı Melikülkâmil harekete geçerek bu şehirleri tekrar ele geçirmiş ve buralarda büyük ölçüde tahribat ve kıyım da bulunmuştur. Bunun üzerine Alâeddin Keykûbad Melikülkâmil'e karşı sefer hazırlıklarına başlamış ve Meşhed ovasında büyük bir ordu toplamıştır. Alâeddin Keykubat Ramazan bayramı dolayısıyla Meşhed ovasında askerlerine büyük bir geçit resmi yaptırmış kendisi de at üzerinde merasim elbiseleri ile merasim meydanına gelerek bayram kutlamalarına katılmıştır.¹⁸⁰ Yine Sultan I. Alâeddin Keykubat'ın Alanya fethin önce ordusuna geçit töreni yaptırmasını İbn Bibi şöyle tasvir etmiştir: “*Padişah, saltanat dergâhının önünde atına bindi. O sırada dünya siyah renkli soylu atların tüylerinin parlaklığından coşmaya başladı. Yer asker, gök melek doldu. Toprağın sırtı rüzgar gibi giden atların ayak darbelerinden bükülmeye, mızrakların ucu göğün yüzünü yırtmaya başladı. Bu şekilde padişah ve ordusu menziller*

¹⁷⁹ İbnü'l-Esir, a.g.e, X. cilt, s. 72; Koca, 2005: 187; Köymen, 2001: 35; Sevim, 1999, XIX. cilt/23: 38-39; Sümer-Sevim, a.g.e., s. 10-22-26-35-53-58-61-67-71.

¹⁸⁰ Sevim-Merçil, a.g.e., s. 465-466.

*aşarak ve git gide çoğalarak tahtın bulunduğu yere vardılar*¹⁸¹. I. Alâeddin Keykubat döneminde kaynaklarda birçok örneğine rastladığımız geçit törenlerinden birini de Sultan, halifenin yardımına gönderdiği ordusuna yaptırmıştır. Selçuklu ordusundan büyük bir askeri birlik, Bağdat'a yaklaştığı zaman, savaş sanatı gösterisi yapmış, binicilikteki ustalıklarıyla, ok ve mızrak atışlarıyla izleyenlerde şaşkınlık uyandırmışlardı¹⁸².

Orduya geçit töreni yaptırmak sadece sefere çıkarken uygulanan bir gelenek değildir. Savaş sonrasında da kazanılan zaferin kutlanması amacıyla geçit töreni yapıldığının da örnekleri görülmektedir. Türkiye Selçuklu Sultanlarından İzzeddin Keykâvus ülkesini tabii sınırlara ulaştırmak ve ticaret yollarının güvenliğini sağlamak amacıyla Sinop üzerine bir sefer düzenledi ve şiddetli çarpışmalar sonunda sultanın ihtiyatlı politikası sayesinde Sinop kalesi 1214'te fethedildi. Daha sonra, Sultan'ın emri ile bir geçit töreni düzenlenmiştir. Komutanlar ve askerlerin at üzerinde hazır bulunduğu törenden sonra Sultan, şehre girerek tahta oturmuştur¹⁸³. Dandanakan zaferinden hemen sonra Tuğrul ve Çağrı Beyler de savaş meydanında askerlerine geçit töreni yaptırarak zaferi kutlamışlardır. Gazneliler Devletine karşı elde edilen bu başarı sonucunda savaş meydanında bir taht kurdurdular. Tuğrul Bey devlet başkanı olarak tahta oturmuş ve askerler sıra ile önünden geçerek Tuğrul Bey'i selamlamışlardır¹⁸⁴.

9- Stratejik Yerleri Tutma

Stratejinin görevlerinden biri de stratejik planlar belirlenirken, dengeyi kendi lehlerine çevirebilmek ve kesin sonuçlu bir zafer elde edebilmek için kuvvetlerin coğrafi yapıyı en muazzam şeklide kullanabilmesidir. İyi savaşçılar coğrafi açıdan hangi mevkillerde mevzileneceklerini bilirler ve düşmanı yenilgiye uğratacak koşulları göz ardı etmezler. Mevziini yitiren ordu

¹⁸¹ İbn Bibi, **a.g.e.**, I. Cilt, s. 256-257.

¹⁸² Gordlevski, **a.g.e.**, s. 275.

¹⁸³ Koca; **Sultan I. İzzettin Keykaus**, Ankara, 1997 b: 33

¹⁸⁴ Koca, **a.g.e.** 2005, s. 187-188.

kaybeder, mevziini bulan ordu kazanır. Mevzi stratejik önemi olan yer demektir.

Tarihte Mete Han'ın stratejisine baktığımızda daha o çağlarda Mete'nin çetin doğa koşullarında savaşarak büyük başarılar elde ettiğini görebiliriz. Mete, Çin'de ki Han Sülalesinin İmparatoru Kao-ti ile giriştiği mücadelede ordusunu dört kola ayırarak Pai-teng dağına kuşatmıştır.¹⁸⁵ 320 bin¹⁸⁵ kadar seçkin süvarisiyle Çin ordusunun arasına girmiş, orduyu bu sarp kayalıklar arasında sıkıştırmıştır¹⁸⁶.

Coğrafi yapının ve şartların, Türklerin hedeflerinde, savaşın süresinde, Türk komutanlarının stratejisinde ve askerlerin maneviyatında önemli bir etkisi vardır. Bu yüzden Selçuklu hükümdarları coğrafi yapının savaşlardaki önemini çok iyi kavramışlardır. Böylece onlar, coğrafi yapının ve şartların olumsuz etkilerini azaltmış ve bunları düşmanın aleyhine bir güç olarak kullanarak taktiklerini geliştirme fırsatını bulmuşlardır. Stratejik bir yerin önemini kavrayan bir komutan, bu yapıyı taktik alana intikal ettirir. Coğrafi yapının avantajlarından faydalanmak Türk savaş taktiğinin önemli bir parçası idi. Türkler savaşta kendilerine avantaj sağlayacak stratejik yer ve mevkiileri düşmana kaptırmamaya büyük özen gösteriyorlardı. Bundan dolayı savaş meydanına düşmandan önce gelerek stratejik mevkiileri tutmayı ihmal etmiyor, böylece düşmanı, stratejik olarak önemi olan bu yerlerin sunduğu imkânlardan mahrum bırakmış oluyorlardı¹⁸⁷.

Stratejik bakımdan önemi olan yerlerin; askerlerin su ihtiyaçlarını karşılamak için içme suyuna yakın yerler olmalı, askerlerin saklanması için uygun olan, yüksek fakat harekete elverişli olan dağ ve tepelerde mevzilenmek, düşmanın ilerlemesini engellemek için köprü, geçit, v.b. gibi yerlerin tutulması önemlidir. Bu konuyu da Sun Tzu en iyi şekilde

¹⁸⁵ Bazı kaynaklar bu sayıyı 40.000 olarak vermiştir. Ancak bu konuyla ilgili başka kaynaklar da incelendiğinde Mete'nin ordusundaki asker sayısının 320.000 olduğu anlaşılmıştır. Bk., Koca, **a.g.m:** 2002, s. 697, Kafesoğlu, **a.g.e:** 2003, s. 286.

¹⁸⁶ Remziye Okkar, Mete Han Döneminden Selçuklulara Kadar Türk Ordusu Teşkilatı ve Yapısı, **On İkinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildiriler-II**, 20-22 Mayıs 2009-İstanbul, ATASE Yay. Ankara, 2010, s. 109.

¹⁸⁷ Koca, **Eski Türklerde Devlet Geleneği ve Teşkilatı**, s. 840.

açıklamıştır. “Ne zaman düşmanlarını gözlemek için orduyu bir yerde konaklatsan dağları ardına al ve vadi kenarlarında ol. Dağları arkana almak demek dar geçitleri korumak, vadi kenarlarında olman ise suya ve yiyeceğe yakın olman demektir. Beden sağlığına dikkat et ve kaynakları bol olan yerlerde kal”¹⁸⁸.

Türkler savaş sanatını çok iyi uyguladıklarından vadileri, boğazları, geçitleri kuvvetlendirmeyi ve buralardan faydalanmayı çok iyi biliyorlardı. Bütün ileri hareketlerinde ve geçit yerlerinde düşman saldırısına karşı koyabilmek için her türlü savunma tesislerini buralara kuruyorlardı. Bu şekilde eğer bir mağlubiyet söz konusu olursa, hemen geri çekilebilecek ve korunabilecek mevzileri rahatlıkla bulabiliyorlardı.

Coğrafi bilgisi çok kuvvetli olan Alp Arslan, Malazgirt savaşı öncesinde hazırlıklarını tamamlayıp Ahlât’tan hareket edip, Muş’un Rahva ovasına geldi ve Murat ırmağının kenarına yerleşti. Stratejik değeri çok büyük olan bu yerin önemi, atlı olan ordunun takip edeceği istikamet üzerindeki yolların bol sulu olması ve geniş otlakların bulunmasıdır. Ayrıca Bizans askerlerini rahat gözlemleyebilecek bir yer olması açısından da önemlidir. Ordugâhını buradaki stratejik mevkilere yerleştiren Alp Arslan hem ordusunun su ihtiyacını karşılıyor hem de Bizans ordularını bu su kaynağından uzak tutarak yıpratmaya çalışıyordu. Sultan, hâkim olduğu araziden alçak araziye doğru büyük bir görüş ve hareket kolaylığı ile savaşıyordu, Van gölüne inen bütün gedikleri de kapamıştı. Böylece düşman ne manevra yapabiliyor, ne de geri çekilebiliyordu¹⁸⁹. Alp Arslan bütün bu faaliyetleri yürütürken düşmana açık vermemeye ve onları yanıltmaya çalışmıştır. Böylece aldığı kararları gayet sükûnetli ve intizam içinde yürütmeye çalışmış, önemli stratejik noktaları tutmaya başlamıştı. Bilhassa Malazgirt ovasının önemini bilmesi, hazırlıklarını o yöne kaydırmasına ve tedbirler almasına yetmişti. Alparslan iyi bir strateji uzmanı ve her şeyi planlı

¹⁸⁸ Tzu, a.g.e., s. 109.

¹⁸⁹ Koca, 2003 a: 19; 1997: 143; Sevim, 1971: 67; Nurettin Türsan, Türklerin Anadolu’ya Girişi ve Alp Arslan’ın Komutanlık Sanatı, **Türk Tarih Dergisi**, S. 47, Ağustos, 1971, s. 26.

yürüten usta bir komutan olduğunu her çıktığı seferde ispat etmiş, kararlarında çok isabetli olduğunu göstermiştir. Nitekim askeri birliklerinin süvarilerden kurulmuş olması sebebiyle stratejik önemi bugün bile olan Murat yolunu seçmesi, atlarına su ve ot bulmasıyla doğru orantılı idi. Şüphesiz bunda Alparslan'ın coğrafi bilgisinin iyi olmasının da yararları olmuştur. Bu hususta Malazgirt'in doğusundaki bölgenin kuzeyinde, gerisinde, Sarp Katavin dağlarını Murat suyunun kestiğini. Güneyde; Süphan dağlarının sarp yamaçlarında, Grakül ve Ziyaret tepenin sahaya hâkim olduğunu, dağların Malazgirt ovasını bir hilal gibi kavradığını gayet iyi bildiğini, bunun yanında tecrübeli komutanlarından, devamlı bilgiler aldığını söylemek mümkündür. Bizans İmparatoru daha sonra Zayve (Zeho) ovasına indiğinde ise, tepelerin Türk askerleri tarafından tutulduğunu görmesi, bu da yetmiyormuş gibi, Bizans ordusundaki Türk birliklerinin Alparslan tarafına geçmesi onu çileden çıkarmaya yetmişti. Bu bilgiler ışığında Alp Arslan'ın Malazgirt'te Bizans'a güzel bir tuzak kurması stratejiyi çok iyi bilen usta bir komutan olduğunun açık bir örneğidir¹⁹⁰.

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud, Bizans İmparatoru Manuel'e karşı gerçekleştirdiği Konya seferi sırasında yine aynı taktiği uygulayarak Bizans'ı bertaraf etmiştir. Sultan, birliklerini Konya önlerinde toplayarak üç kısma ayırmıştır. Bunlardan ilkini şehrin içine, ikincisini, şehrin güneybatı taraflarına, üçüncü kısmı ise, şehrin batı taraflarındaki coğrafi konumuna güvendiği dağların yamaçlarına yerleştirmiştir. İmparator, askerlerinden bir bölümünü dağların yamaçlarında mevzilenmiş olan Selçuklu askerlerinin üzerine gönderdi. Ancak Sultan'ın nerede olduğunu kestiremeyen Bizanslılar Türklerin pususuna düştüler. Konya kuşatmasında umduğunu bulamayan İmparator, bu kez Göller bölgesine yöneldi. Beyşehir yolu üzerindeki Kızılören geçidine geldiğinde buranın da Selçuklu askerleri tarafından tutulduğunu anlaması çok geç olmayacaktı. Bu geçidin stratejik açıdan önemi, yollarının çok dar, etrafında ise dik yamaçların ve derin uçurumların bulunmasıydı. Bu da Türklerin savaş taktiklerini uygulayabilecekleri en

¹⁹⁰ İlhan, a.g.e: 1971, s. 17; Yinanç, a.g.e: 1944, s. 73.

elverişli yerlerden biriydi. Çünkü bu arazi, bir baskın anında onlara kaçmak ve saklanmak gibi imkânları sunmaktaydı. Bu arazi Türklere böyle imkânlar sunarken Bizans'ın da kâbusu olmuştur. Çünkü bu arazi Bizans'ın savaşmasına elverişli olmadığı gibi yolları da Bizans ordusunun yürüyüşüne olanak vermiyordu. Stratejik bakımdan oldukça önemli olan bu yerlerin avantajını kullanmayı çok iyi bile Selçuklu ordusu, Bizans askerlerini kısa kaç içine aldı. Böylece İmparator Manuel, bu başarısız sefer sonrasında ülkesine döndü¹⁹¹.

Üçüncü Haçlı ordusuyla, Sultan I. Kılıç Arslan arasında Ereğli yakınlarında yaşanan savaşta, Sultan ordusunu Ereğli'ye kadar çekmiştir. Türk beylerinin komutasındaki birliklerle birleşen Kılıç Arslan, yaz mevsimi boyunca suyu hiç kurumayan Ereğli ırmağının kenarındaki çalılıklara pusu kurarak Haçlı ordusunu beklemeye başlamıştır. Uzun süre suya hasret kalan Haçlılar Ereğli ırmağı kıyılarına yetişince, buranın Kılıç Arslan ve askerleri tarafından tutulduğunu bilmiyorlardı¹⁹².

Sultan II. Kılıç Arslan Miryakefalon savaşından önce Bizans ordusunun geçeceği Çivril (Tzibrite geçidi) yakınındaki Kufi Çayı Vadisinin etrafındaki yamaçları ve yolun daraldığı yerleri tutmuştur. Bu geçidi geçmek isteyen Bizans kuvvetlerine karşı koymak için de buraya asker doldurdu. Böylece Bizanslıları dar geçitlerde sıkıştırmış olup, hareketsiz kalmalarını sağlamışlardır¹⁹³. Sultan, bu bölgedeki dağları, yolları, geçitleri tutarak ve düşmanı buralara çekerek savaşın ovada değil de dağlık bölgelerde meydana gelmesini sağlamıştır. Türklerin gerilla savaşı ile düşmanı yıpratarak mağlup etmesi, Türklerin strateji ve taktik konusunda diğer devletlerden ne kadar üstün olduğunu, Miryokefalon savaşıyla bir kez daha kanıtlamış oluyordu.

¹⁹¹ Koca, 2003 a: 128-131; Niketas, **a.g.e.**, s. 36; Kinnamos, **a.g.e.**, s. 38-39-46.

¹⁹² Demirkent, **a.g.e.**, s.45.

¹⁹³ Koca, 2003 a: 181; Niketas, **a.g.e.**, s. 124; Altan, a.g.m., s.631-632; Hüseyin Şekercioğlu, Miryokefalon Zaferi ve Yerin Stratejik önemi, **Türk Kültürü**, sayı: 59, Eylül, 1967, s. 833-835.

Ele aldığımız örneklerden de anlaşılacağı üzere, Alp Arslan gibi Mesud ve Kılıç Arslan da birer strateji ustasıydılar. Onlar coğrafyanın sert yapısından bile kendilerine avantaj sağlayacak şekilde yararlanmış; aşılması güç dağları, geçilmesi zor yolları mükemmel bir taktik alanına dönüştürerek, düşmana karşı en iyi şekilde kullanmışlardır.

II. BÖLÜM

SAVAŞ SIRASINDA UYGULANAN STRATEJİ VE TAKTİKLER

1- Gruplar Halinde ve Uzaktan Savaş

Türkler savaşın “yıldıрма ve yıpratma” aşamasında daima uzaktan savaşmayı tercih ediyorlardı. Çünkü Türkler bu şekilde savaşarak bir yandan düşmana ağır kayıplar verdiriyor, bir yandan da kendilerinin mağlup olma durumunu en aza indirmiş oluyorlardı. Türkler ok ve yayı süratle koşan at üzerinde etkili bir muharebe aracı olarak kullanmak suretiyle “uzaktan savaş” usulünü, savaş taktikleri sistemine bir yenilik olarak getirmişlerdir. Ayrıca Türkler, at sayesinde süratli manevra kabiliyetine sahip olduklarından uzaktan savaşmayı sadece meydan savaşlarında değil, girdikleri her türlü mücadelede ustalıkla icra edebiliyorlardı¹⁹⁴.

Türker, uzun mesafe savaşları için en müsait silah olan yayı at üzerinde ustaca kullanma kabiliyetine sahiptirler. Atlı birlikler arasındaki uzaktan savaş yönteminde bu silahın önemi azımsanamayacak kadar büyüktür. Bu sebeple atlı kavimler tarafından asıl savaş silahı olarak seçilen yay ve bunun icadı olan “uzaktan savaşma taktiği” sayesinde diğer kavimler üzerinde bir üstünlük sağlamışlardır. Bu savaş taktiği sayesinde Türkler, düşmanlarını beklemedikleri emrivakiler karşısında bırakabiliyorlardı. Ayrıca bu taktik Türk ordularına, düşman orduları hakkında fikir edinme imkânı da vermektedir. Uzaktan savaşırken, düşman komutanının niyetini anlayabiliyor ve buna göre ya gizleniyor ya da daha farklı taktikler uyguluyorlardı. Aslında bu taktiğin uygulanabileceği en müsait yer, etrafı yüksek dağ ve tepelerle çevrili çukur vadiler veya ovalardır. Savaş meydanının etrafındaki tepelerin arkasına kuvvetlerin bir kısmı gizlenebilirdi. Burada önemli olan dağ ve tepelerin gerisindeki pusuya yatan birlikleri düşmandan gizlemektir. Öncelikle bir öncü kuvvet, düşmanla uzaktan savaşa girişerek düşmanı ok yağmuruna

¹⁹⁴ Koca, 2005: 168; Okkar, **a.g.m.**, s.100.

tutar ve karşı tarafı mecburi olarak üzerlerine çekerlerdi. Böylece pusudaki birlikler harekete geçer ve düşman kuvvetleri mağlup edilirdi¹⁹⁵.

Selçuklu orduları Dandanakan savaşına hazırlık safhasındayken Gaznelilerle yaşanan 1038 Serahs savaşında uzaktan savaşma yöntemini başarıyla uygulamışlardır. Sultan Mesut, Gazneliler için ciddi bir tehlike olmaya başlayan Selçukluları bir an önce Horasan'dan çıkarmak için harekete geçmiştir. Selçuklular bu durum karşısında Serahs yöresinde Gazne ordusuna karşı savaş düzeni aldılar. Gaznelilere oranla daha az olan Selçuklu ordusu, atlı kuvvetleriyle, teçhizat bakımından ağır Gazne ordusuna karşı, *Bozkır savaş taktiğini* uygulamışlardır. Buna göre Selçuklular at üstünde süratli hareketlerle Gaznelilere uzaktan oklarla saldırıp geri çekiliyorlardı. Çağrı Bey'in bu askeri yeteneği ve ustaca uygulattığı uzaktan savaşma taktiğiyle Gazne ordusu Serahs'ta kesin bir yenilgiye uğramıştır¹⁹⁶.

Selçukluların Malazgirt savaşını kazanmalarının en büyük etkenlerinin biri de yine uyguladıkları "uzaktan savaş" taktiğidir. Genellikle 70, 100 ve 200 civarındaki birbirinden bağımsız olan birlikler Alp Arslan'ın emriyle, süratle Bizans askerlerinin üzerlerine oklarını fırlatıyorlar ve anında geri çekiliyorlardı. Bu geri çekilen birliklerin yerini anında yeni birlikler alıyor ve aynı taktiği uyguluyorlardı. Bu sayede Selçuklu ordusu hemen hemen hiç kayıp vermeden Bizans ordularını imha etmeyi başarmışlardır. Alp Arslan, Türk savaş sisteminin önemli bir taktiği olan uzaktan savaşmayı Malazgirt savaşında büyük bir ustalıkla uygulamış ve zafere ulaşmıştır¹⁹⁷.

I. Kılıç Arslan'ın oğlu Şahinşâh bu savaş taktiğini uygulayan Selçuklu hükümdarlarından. Bizans'la yapılan Eskişehir yakınlarındaki savaşta Türkler saf halinde savaşmamış, zırh ve kalkanlı Bizans askerlerine karşı

¹⁹⁵ Abdülkadir Donuk, 26-30 Ağustos 1922 Taarruzu ve Turan Taktiği, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, S. 12, 1981-1982, İÜEF. Yay., s. 461-462; Baştav, **a.g.m.**, s. 40.

¹⁹⁶ Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 24.

¹⁹⁷ Koca, 2003 a: 23; 2005: 168-169; 1997: 147.

uzaktan saldırıp; sağ ve sol kanatlarını vurmuş ve Bizans kuvvetleri, saldırıp uzaklaşan Selçuklu askerlerine karşı bir şey yapamamışlardır¹⁹⁸.

2- Sahte Geri çekilme (Ric'at) ve Pusu

Bozkır savaş yönteminin iki önemli özelliği vardı: Sahte geri çekilme ve pusu. Yani kaçarmış gibi geri çekilerek, düşmanı çember içine almak üzere pusu kurulmuş yere çekmek (kurt oyunu). Türkler, Bozkır döneminde ve daha sonra da bu taktiği büyük bir beceri ile uygulamışlardır.

Türklerin "*Turan taktiği*" diye isimlendirdikleri bu sahte geri çekilme taktiği, özellikle düşmanın sayıca üstün olduğu durumlarda uygulanan bir taktik idi.

Turan Taktiği (Hilal Taktiği-Kurt Oyunu): Türk ordusunun en belirgin özellikleri, Bozkır savaş usulünün gereklerini yine kendi taktiklerine göre icra etmeleriydi. Bu savaş usulünün iki önemli özelliği vardı. *Sahte geri çekilme (sahte ric'at)* ve *pusu*. Yani kaçıyor gibi görünerek geri çekilmek ve bu suretle düşmanı çember içine alarak, pusu kurulan bölgeye kadar çekmek. Savaş, düşmanın etrafında yapılan manevralarla başlar ve bu manevralar, düşman saflarını bozmak ve düşmanın diğer birliklerle temasını kesme amacını taşırdı. Cepheden yapılan saldırı sahte bir geri çekilmeyle sonuçlanır, geri çekilen bu grup belirli bir mesafeye kadar uzaklaştıktan sonra, kendilerini takip eden düşmanın üzerine oklarını yağdırarak, onları önceden hazırlanmış olan pusuya düşürürlerdi. Bu sırada pusuda bekleyen birlikler, yandan ve arkadan düşmanın üzerine saldırır ve onları çember içine alarak imha ederlerdi¹⁹⁹. O halde bu taktikte esas olan, ordunun hafif süvarilere sahip

¹⁹⁸ Turan, 1971: 157.

¹⁹⁹ Koca, 2002, II. cilt: 840-841; Kafesoğlu, 2003: 286; Donuk, **a.g.m.**, s.482; Turan, 1986: 59-60; Terzioğlu, **a.g.e.** s. 14-15-16, Okkar, **a.g.m.**, s. 101; Saadettin Gömeç, Eski Türk Ordusunun Genel Mahiyeti, **On İkinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildiriler I**, 20-22 Mayıs 2009-İstanbul, ATASE. Yay., Ankara, 2009, s. 26; V. J. Parry, İslam'da Harp Sanatı, **Tarih Dergisi**, İÜEF. Yay., S. 28-29, 1974-1975, s. 199.

olması, askerlerin iyi ok atma becerisi olması ve uzaktan savaşma yeteneğine sahip olmalarıdır.

Kaşgarlı Mahmud Divanü Lügat-it-Türk'te: *“Atların kuyruğunu sıkı sıkı bağladık. Tanrıya çok hamd ettik, gâvurlarla savaş yaparken tekbir getirdik. Atları üzengeyleyerek üzerlerine saldırdık, arkamıza düşsünler diye, onları aldatmak için kaçıverdık”* diyerek sahte geri çekilme taktiğine güzel bir dille değinmiştir²⁰⁰.

Pusu ise Türk savaş sisteminin son safhası idi. Pusu kurulacak yer komutanlar tarafından önceden belirlenmekteydi. Pusu yeri için genellikle iki tarafı dağlık derin vadiler ile orman, bataklık, çöl ve uçurum kenarları gibi belirli özellikleri olan, coğrafi açıdan stratejik önemi olan yerler seçilmekteydi. Savaştan önce bazı birlikler burada pusuya yatırılmaktaydı. Sahte geri çekilme ile pusu yerine çekilen düşman, burada kısaç çember içine alınır ve burada düşman tamamen imha edilirdi²⁰¹. Ayrıca Kaşgarlı, pusu kelimesinin karşılığını eserinde *“pusuğluğ”* olarak vermiştir²⁰². Sun Tzu eserinde Savaş Sanatı adlı eserinde pusu ile ilgili şu düşüncelere yer vermiştir: *“Düşmanlarını ustalıklı hareket ettirenler düşmanı istedikleri şekle sokup, almak istediklerini ona verirler. Onların kazanma hırsından yararlanıp, pusu kurarlar. Düşmanından zayıfsan onları uzaklaştırmak için güçlü görün. Böylece düşmanın sana göre davranacaktır. Düşmanın aklına bir şeyler elde etme dürtüsü sokunca seni takip edecekleri için, iyi hazırlanan askerlerinle onlara pusu kur”*²⁰³.

Sahte geri çekilme ve Pusu taktiğini Türklerde ilk defa M.Ö. 201 yılında Hun İmparatoru Mete, Çin'deki Han sülalesini kurucusu Kao-ti ile giriştiği Pai-teng savaşında uygulamıştır. Mete, Çin ordusu üzerine 10 bin kişilik bir birlik göndermiştir. Bu birlik Çin ordusuna karşı yıldırma ve yıpratma taktikleri uygulayarak, Hun ordusunun pusu kurduğu yerlere kadar

²⁰⁰ Kaşgarlı Mahmud, **a.g.e.**, I.cilt, s. 472.

²⁰¹ Koca, 2002, II. cilt: 840-841; 2003 b: 101.

²⁰² Kaşgarlı Mahmud, **a.g.e.**, I.cilt, s. 496.

²⁰³ Tzu, **a.g.e.**, s. 117-118.

çekeceklerdi. Hun askerleri, Kao-ti'nin ordusuna ani darbeler vurarak birden ortadan kayboluyorlar, onlar da bu geri çekilmeyi kaçış zannedip, Hun askerlerinin peşinden gidiyorlardı. Kao-ti ise bu durumun kendi askerlerini puslu bölgesine çekmek için uygulanan sahte bir geri çekilme olduğunun farkına bile varmıyordu. Böylece İmparator Kao-ti'nin 320 bin kişilik ordusunu Pai-teng'de Hunlar tarafından, bozkır usulü *sahte ric'at* gösterisi ile çember içine alınıp imha edilmişlerdir²⁰⁴. Bu taktiği Avrupa Hun İmparatorluğunun hükümdarı Atilla da uygulamıştır. Roma İmparatorunun kızıyla evlenen Atilla çeyiz olarak imparatorluk topraklarının yarısını istemiştir. Ancak Batı Roma İmparatoru Atilla'nın bu isteğini kabul etmemiştir. Bunun üzerine Atilla 451 yılında 200 bin kişilik bir ordu ile Batı Roma ordusunun üzerine yürür. Bu sırada Atilla askerlerine yük arabalarını²⁰⁵, arkasına gizlenebileceği bir siper oluşturmaları için daire şeklinde dizdirir. (Aynı zamanda askerlerine, düşmanı yıldırma ve yıpratma saldırıları yaptırıyor, düşmanı zayıf düşürerek kamp yerlerine ulaşmalarını engellemek için onlara saldırı düzenletiyordu. Roma ordusu büyük kayıplar vermeye başlamıştı. Daha sonra Atilla gece karanlığından yararlanarak geri çekilir. İmparator Aetius, savaş alanında yalnız kaldığını fark edince Hunları yendiğini zanneder. İmparatorun böyle düşünmesini sağlayan Atilla amacına ulaşmış ve Hunların yenilmezliğini Avrupalılara bir kez daha kanıtlamıştır.²⁰⁶ Avrupalıların "*Tanrının kırbacı*" olarak andıkları Atilla ile ilgili yazdığı ve bu sayede Batı Hunlarını dünyaya tanıtan Fransız yazar Marcel Brion bu eserinde Hunların savaş taktikleri için: "*Ok atmakta, uzun kayışlarla düşmanı felce uğratırlar; at sırtında dörtnala koşarken, birdenbire gözden kaybolurlardı. Bu suretle Hunların kaçtığı zannedilirdi. Fakat derhal dönerek, düşmanlarını oklar ile izaç ve berbat eder ve gene çabuk ric'at ediyormuş gibi bir hileye müracaat ederlerdi*"²⁰⁷. Diyerek Hunların savaş taktiklerindeki üstünlüklerini dile getirmiştir.

²⁰⁴ Koca, 2002, I. cilt: 698; Kafesoğlu, 2003: 61; Ögel, 1981: 242.

²⁰⁵ Hunlarda atlı savaşların yanında, seyyar ara ile aileler de hareket eder, bu arabalı grup bir savaş halinde, zor durumda kaldığı zaman, bu arabalarla kendilerini savunurlardı. Turan, a.g.e: 1986, s. 68.

²⁰⁶ J. Paul Roux, **Türklerin Tarihi**, İstanbul, Kabalcı Yay., 2007, s. 74-75.

²⁰⁷ Turan, 1986: 67.

Selçuklular da süratleri ve ortak savaş taktikleri olan “sahte geri çekilme ve pusu” taktikleriyle düşman kuvvetlerine karşı daima üstünlük sağlıyorlardı. Tuğrul ve Çağrı Beyler, 1035 Nesa savaşı sırasında Gazneli ordusunu pusu kurma taktiğiyle yenilgiye uğratmışlardır. Gazneli Sultanı Mesud’un oluşturduğu askeri düzeni, onların boş bıraktıkları çadırlara ve hayvanlara, ganimet elde etmek için saldırımları sonucunda bozmuşlardır. Gazneli ordusunun savaş düzeninin bozulduğunu gören ve bu sırada pusuda bekleyen Selçuklu askerleri pusudan çıkarak Gaznelilere hücum ettiler. Böylece Selçuklular Gazneli ordusunu Nesâ yöresinde ağır bir yenilgiye uğratmışlardır²⁰⁸. Dandanakan savaşı sırasında da, Sultan Mesud ordusunu hazırlayıp, Selçukluların üzerine gitmelerini ve büyük küçük aldirmayıp hepsini öldürmelerini emretmiştir. Kalabalık Gazneli ordusunun başında Beg Toğdı adlı bir komutan bulunmaktaydı. Beg Toğdı askerleriyle Nişabur’dan çıkıp, Selçukluların yakınlarında bir yerde konakladılar. Tuğrul Bey ve askerleri, üzerlerine Gazne askerlerinin geldiğini anlayınca, kaçır gibi hareket edip, yalandan geri çekilmiş ve orada bulunan mağaralarda pusu kurmuşlardır. Gazneliler de buraya geldiğinde Selçuklulardan kimsenin olmadığını ancak mallarının yerinde olduğunu görünce Selçuklu askerlerinin korkup kaçtıklarını düşünüp sevinmişler ve burada konaklamaya karar vermişlerdir. Gaznelilerin hazırlıksız olduğu bir anda, Selçuklular hücum etmiş ve Gazne ordusuna göz açtırmayıp hepsini kılıçtan geçirmişlerdir²⁰⁹.

Dandanakan zaferinin hemen ardından 1048 yılında yaşanan ve Bizanslılarla yaşanan ilk büyük meydan muharebesi olarak tarihe geçen Pasinler²¹⁰ zaferinde de Selçuklular bu taktiği başarıyla uygulamışlardır.

²⁰⁸ Erdoğan Merçil, **Gazneliler Devleti Tarihi**, Ankara, TTK. Yay. 1989, s. 63-64.

²⁰⁹ İbnü’l Esir, a.g.e., IX. cilt, s. 368; Ahmed b. Mahmud, a.g.e., s. 10-11; Koca, 2005: 63.

²¹⁰ Erzurum’un bir ilçesi olan Pasinler, bu bölgede Hasankale olarak da anılmaktadır. Bu yüzden Pasinler zaferine Hasankale zaferi de denmektedir. Ayrıca o tarihlerde Hasan Kale’sinin yerinde Rumca’da Kaput-rud yani Göksu anlamına gelen Kaputru Kalesi bulunmaktaydı. Anadolu üzerine yapılan akınlar ve Malazgirt Zaferinin kazanılması ile Hasan Kale tamamen Türk denetimine girmiş Erzurum ve çevresinde olduğu gibi Hasan Kale, Saltuklu Devleti’nin hakimiyetine girmiştir. 1202 de Anadolu Selçuklu Devletine bağlanan Hasan Kale, Anadolu Selçuklu Devletinin, Köseadağ Savaşını kaybetmesi ile, İlhanlı Devletini hakimiyetine; İlhanlı Devletinin akabinde Sutatlılar’ın egemenliğine girmiştir. Hasankale’de bulunan ve Hasan Baba dağının Güneyinde bir tepe üzerine kurulan Hasan Kalesi Sutatlı Hacı Togay oğlu Hasan tarafından Kaputrut Kalesinin yerine inşa ettirmiş ve mezarının

Anadolu'nun fetih hareketlerine hızla devam eden Tuğrul ve Çağrı Beyler devletin sınırlarını genişletmek ve Bizans'ın gücünü anlamak amacıyla bu savaşı gerçekleştirmişlerdir. Selçuklu ordusu 18 Eylül 1048'de Rum, Ermeni ve Gürcülerden oluşan Bizans ordusuyla Pasinler Ovasında karşı karşıya geldiler. Türklerle nasıl savaşacaklarını kestiremeyen Bizans kuvvetleri Çağrı Bey'in birliklerine saldırdılar. Kılıç savaşı yapan düşman ordusu, Türklerin üzerine yürüdüğü zaman, yakın savaş için bırakılmış bir kısım Türkmen kuvvetlerinin arkasına gizlenmiş asıl Türk birliklerinin yağdırdıkları oklarla büyük kayıplar vermişlerdir. Buna rağmen kendilerine çok güvenen Bizans ordusuna bağlı birlikler saldırıya devam etti. Bu şekilde süren çarpışmalardan sonra Türk askerlerinin geriye çekildiğini zanneden düşman, Türklerin sardığı çember içine girdiklerini çok sonra anladılar. Böylece Pasinler savaşında Selçuklular, bu bozkır taktiğine alışık olmayan Bizans birliklerinin yok edilmesiyle zafere ulaştılar²¹¹.

Selçuklular, Türk savaş sisteminin vazgeçilmez taktiği olan “sahte ric’at ve pusu” taktiğini Malazgirt meydan muharebesinde muazzam bir şekilde uygulamışlardır. İslam'ın ve Türklerin büyük komutanı Alp Arslan Bizans'a yapmış olduğu barış teklifinden red cevabını alınca hemen hazırlıklara başladı ve harekete geçti. Daha önce de söz ettiğimiz gibi ordusunu ikiye ayırdı; kendisi bir kısım asker ile düşman karşısında yerini alırken, çok güvendiği bir komutan olan Taranges'e pusu kurmasını emretti. Taranges, emrindeki askerleri dörde ayırdı ve her birini tepelerin arkalarına gizledi ve onlara sırası geldiğinde düşmanı her taraftan ok yağmuruna tutmaları talimatını verdi. Süvarilerinin ok yağmuruna tutulduğunu gören Bizans ordusu, onları savunmak için Selçukluların üzerine yürüdü. Bizanslılar, kaçıyor gibi görünen ve geri çekilmeye başlayan Selçuklu ordusunun peşine düştü. Ancak, bunun sahte bir geri çekilme olduğunu anlamayan Bizans kuvvetleri pusuda bekleyen Selçuklu askerlerinin

da kalenin içerisine defnedilmesinden dolayı Hasan Kale ismini almıştır. Bu yüzden bu savaşa Kaputru Savaşı da denmektedir. Daha fazla bilgi için Bk. Ömer Subaşı, “Tarihi Kaynaklar Işığında Kaputru Savaşı, **Atatürk Üniversitesi, TAED**, S. 44, Erzurum, 2010, s. 247-270.

²¹¹ Temur, **a.g.e.**, s. 18-19.

saldırıları karşısında ağır kayıp verdiler²¹². Bizans yenilgisinin asıl sebebi şüphesiz Alp Arslan'ın dahi stratejisi sonucunda; dikkatli bir sevk ve idare ile uyguladığı ve Bizanslıların sahte ric'at ve pusu esasına dayanan bozkır savaş usulüdür.

Selçuklular, Haçlılar karşısında tatbik ettikleri “*sahte ric'at ve pusu*” taktiği sayesinde gayet başarılı olmuşlardır. Papa II. Urbanus'un 27 Kasım 1095 tarihinde Clermont konsülünde yaptığı çağrı ile başlayan I. Haçlı Seferi, çoğunluğu askerlikten anlamayan, sadece ganimet elde etme amaçlı insanlardan oluşan topluluktan oluşmaktaydı. Bunlar İstanbul'a ulaştıklarında, büyük bir kargaşaya yol açtıkları için Bizans İmparatoru bu Haçlı birliklerini Anadolu yakasına geçirerek Helenopolis (Yalova)'e yerleştirdi. Aslında Bizans İmparatoru'nun amacı, Türklerle Haçlıları karşı karşıya getirmek suretiyle Türkleri Haçlılara kırdırtmaktır. Böylece İznik önlerine kadar gelen Haçlılar bu bölgeye büyük tahribat vermeye başladılar. Bu durumu öğrenen Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan, İznik'te bulunan kardeşi Davud'a haber göndererek harekete geçmesini söylemiştir. Hazırlıklara başlayan Selçuklu ordusu, İznik'e uzanan yol boyunca tuzaklar kurmuş, Drakon adlı bir köyün yakınındaki Kırkgeçit çayı kenarında pusuya yatmışlardır. Haçlı ordusu Drakon vadisine girdikleri anda, Türklerin pususuna düştüler. Daha ne olduğunu anlayamayan Haçlılar Türklerin ok yağmuru altında kalarak gerisin geri karargâhlarına doğru kaçmaya başladılar²¹³.

I. Kılıç Arslan, Ereğli'deki Haçlılarla mücadelesinde de yine “pusu” taktiğine başvurmuştur. Kılıç Arslan, ordusunu Ereğli ırmağı kıyılarında pusuya yatırarak Haçlıları beklemeye başladı. Uzun süre susuzluk çeken Üçüncü Haçlı ordusu, suyu bol olan Ereğli ırmağına yetişince hemen su kenarına koştular. Bu sırada, ırmağın karşı kıyısında pusu kurmuş olan Türkler birden bire suya yaklaşmak isteyen Haçlıları ok yağmuruna tutmak

²¹² Köymen, 2001: 33-34; 1972: 62-63; Turan, 1971: 29-30; 1965: 128-130; Sevim, 1971: 82-85; Bozkurt, **a.g.e.**, s. 23-24; M. Said Polat, Türkiye Selçuklularında Askeri Teşkilat, **Türklük Araştırmaları Dergisi**, S. 17, 2005, s. 27-28.; Dirimtekin, **a.g.e.**, 59-60-61; Karatamu, **a.g.e.**, s.148-149;

²¹³ Koca, 2003 a: 74-75; Komnena, **a.g.e.**, s. 307; Demirkent, **a.g.e.**, s. 22-23.

suretiyle mağlup ettiler²¹⁴. Buna benzer bir taktiği Kılıç Arslan yine Haçlılara karşı Sivas dolaylarında tatbik etmiştir. Bu kez Haçlılar Danişmend ülkesine yürüdüler. Danişmendoğlu Gümüştekin de Kılıç Arslan'dan yardım istemiştir. Gümüştekin'le ittifak yapan Kılıç Arslan askerlerini Sivas'ın sarp dağlarındaki yollarda pusuya yatırdı. Gümüştekin ise Haçlılarla savaşarak onları Kılıç Arslan'ın pusu kurduğu yere doğru çekti. Haçlılar bu yollardan geçerken Selçuklu askerleri pusudan çıkarak onlara saldırdılar. Bu şekilde mağlup olan Haçlılar ileriki yıllarda Selçuklulardan intikam almak için harekete geçeceklerdi²¹⁵.

Daha önce de söz ettiğimiz gibi Selçuklular bozkır taktiğini neredeyse hemen her savaşta uyguluyorlardı. Sultan I. Mesud da Bizanslılara karşı giriştiği Konya kuşatmasında yine bu taktikle Bizans İmparator'u Manuel'e karşı galibiyet kazanmıştı. İmparator Manuel, Anadolu'da üstün duruma gelen ve atık Bizans'a karşı serbest olan Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud'un bir an önce durdurulması gerektiğini düşünüyordu. Bu yüzden 1146 yılında Konya'da bulunan Sultan Mesud'un üzerine yürüdü. Sultan Mesud'da gerekli tedbirleri aldıktan sonra ordusunu üç kısma ayırdı. Bunlarsan birini Konya'yı savunmak için şehrin içine, ikinci kısmı şehrin güneybatısına yerleştirdi. Kendisi de askerleriyle birlikte Konya kalesinin civarındaki coğrafi konumuna güvendiği bir dağa mevzilendi. Burada şiddetlenen savaşta Sultan Mesud'un birlikleri hem savaşıyor, hem de sahte bir ric'at sergiliyorlardı. Mesud'un bu geri çekilmekteki amacı, Bizans ordusunu şehirden uzaklaştırıp, pusuya düşürmektir. Bizans ordusunun her iki kolu da çember içine alınmıştı. Çok kanlı olan bu çarpışmalarda amacına ulaşan Sultan Mesud olmuştur. İmparator Manuel ise kaçarak Konya'yı terk etmiştir²¹⁶.

Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın Suğdak seferi için görevlendirdiği Melik'ül-Ümerâ Hüsameddin Çoban'da Kıpçaklara karşı "sahte geri çekilme"

²¹⁴ Demirkent, **a.g.e.**, s. 45.

²¹⁵ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 15.

²¹⁶ Koca, 2003 a: 129-130, Kinnamos, **a.g.e.**, s. 38-39; Niketas, **a.g.e.**, s. 36; Kesik, **a.g.e.**, s. 66.

taktiğini uygulamıştır. Hüsameddin, Selçuklu ordusuyla Suğdak şehrinde görüldüğü anda savaş başladı ve gün boyunca devam etti. Selçuklu ordusunun önceden hazırladığı plana göre sahte bir yenilgi göstererek geri çekileceklerdi. Bunu uygulamaya koyan Selçuklu askerlerini gören Suğdaklılar, onların gerçekten geri çekildiklerini sanarak Selçukluları takibe başladılar. O anda ansızın geri dönen Selçuklu askerleri, Suğdaklıların üzerine saldırarak, onları büyük bir yenilgiye uğrattılar²¹⁷.

Türkler kazandıkları büyük savaşların çoğunda “*sahte geri çekilme ve pususu*” taktiğini uygulayarak büyük başarılar elde etmişlerdir. Hatta daha sonraki çağlarda bile, 1936 Niğbolu savaşı, 1526 Mohaç Meydan Muharebesi ve 26-30 Ağustos Büyük Taarruzda da Türk orduları bu taktiği tatbik ederek, başarılarını adeta yeniden tescillemişlerdir.

3- Aldatma ve Hile (Kandırma ve Yanıltma)

Askerlik, uygulamadaki üstünlük ve maharetle düşmanı alt etmeyi ve zaferi kazanmayı amaçlar. Bu amacı gerçekleştirmek için de, taktik alanda aldatma ve hile yollarını seçer. Düşmanı aldatma, onun dikkatini başka yöne çekmeyi sağlar. Bunu da düşman komutanının elindeki kuvvetleri başka yere çekmesi izler. Böylece düşman, hiç beklemediği yer ve zamanda yenilgiye uğrar.

Kandırma ve yanıltma düşmanı ikna edici olmalıdır. Bu da düşmanın şüphelerini ve tereddütlerini yok eder. Tereddütleri bu şekilde yok edilen düşman, karşı tarafın etkisinde kalır ve onların planı doğrultusunda bilinçsizce hareket eder.

Divanü Lügat-it-Türk'te Kaşgarlı Mahmut aldatma ve hile için, “*Ülker çeriğ*” denilen bir kurnazlık taktiğinden söz etmiştir. Kaşgarlı bu taktiği: “*Askerler her yandan bölük bölük toplanır, birisi ilerleyince ötekiler de ona*

²¹⁷ Uyumaz, a.g.e., s. 36-37.

uyar. Bu hile ile yenilgi az olur”²¹⁸ şeklinde açıklamıştır. Sanırsız burada Kaşgarlı’nın anlatmak istediği: “Savaşacakken kaçıyor gibi görünmek; süratliyle yavaşlamak; düşmana saldırmak üzereken uzaklaşmak, uzaktan saldırmak üzereken yakınlaşmak” gibi askerlerin birlikte hareket ettiği bir hile taktiği olmalıdır. Çünkü böyle bir hile düşmanı şaşırtır ve böylece yanlış hareket etmesini sağlar.

Eski Türk komutanları, devamlı harekât halinde bulunan ordularının başında stratejik ve taktik alanında maharetli uygulamalarda bulunmuşlardır. Tüm savaş uygulamaları da düşmanı aldatma ve yanıltmaya dayanmaktaydı. Türk ordusu, düşman karşısına sadece bir dizi askerle çıkardı, bu da düşmanı yanıltan en önemli taktikti. Çünkü ilk anda alelade bir sıra olarak görülen bu ordu, aslında, merkez ve iki kanat olmak üzere üç temel bölümden oluşuyordu ve her birinin ayrı ayrı görevleri olmasına rağmen birbirleriyle bağlantı halindedirler.

Hunların da savaş taktiğinin en önemli ilkelerinden biri de aldatma ve hiledir. Bu taktiği uygularken en önemli özellikleri de inandırıcı olmalarıdır. Öyle ki Mete, Çin seferi sırasında Han sülalesinin kurucusu İmparator Kao-ti ile olan mücadelesinde bunu ispatlamıştır. Kuzey Çin’in elden çıkması İmparator Kao-ti’yi harekete geçirmiş, Mete’ye on kişiden oluşan bir elçilik heyeti göndermiştir. İmparator’un asıl amacı, bu elçileri casus olarak kullanmak ve bunlar sayesinde Hun ordusunun durumunu öğrenmekti. Ancak Kao-ti’nin bu taktiği Mete’nin işine yarayacaktı. Mete, imparatorun kendisine saldırmasını sağlamak için ona durumunun zayıf, ordusunun ise güçsüz olduğunu göstermek niyetindeydi. Buna da, asıl askeri kuvvetlerini ve bütün ekonomik gücünü ormana gizlemekle başladı. Karargâhında sadece yaşlıları, çocukları, zayıf ve güçsüz atları bıraktı. Çin’den gelen bu sözde elçiler, Mete’nin karargâhını bu şekilde gördüler ve döndüklerinde, Mete’nin aldatma ve yanıltma taktiğini anlayamadıklarından imparatora gördüklerini aynen anlattılar. Bu duruma memnun olan ve düşmanını tanıyamayan İmparator,

²¹⁸ Kaşgarlı Mahmud, a.g.e., I. cilt, s. 95.

yanlış adımlar atmak zorunda kalmıştır. Böylece Mete de, uyguladığı aldatma ve yanıltma taktiğinde amacına ulaşmayı başarmıştır²¹⁹.

Tuğrul ve Çağrı Beyler, Gazne hükümdarı Sultan Mesud'la sözde bir barış antlaşması niteliğindeki mektuplaşmalarında aldatma ve hile taktiğini uygulamışlardır. Ancak Tuğrul ve Çağrı Beylerin asıl amaçları Gaznelilerin elinde esir olan amcaları Arslan Yabgu'yu kurtarmaktır. Sultan Mesud'un ise niyeti bambaşkadır. O, gittikçe artan Selçukluların yağma ve akınlarına karşı bir önlem almak niyetindeydi. Bu sebeple de bir elçi gönderip onları tehdit etti. Bunun üzerine Tuğrul Bey kendi imamına “ Sultan Mes'ud'a şunları yaz başka bir şey ilave etme” dedi. “ Ey Allahım! Mülkün asıl sahibi sensin. Sen mülkü dilediğine verir, mülkü dilediğinden çekip alırsın. Dilediğini aziz kılar, dilediğini zلیل edersin. İyilik yalnız senin elindedir. Sen her şeye hakkıyla kâdîrsin” İmam, Tuğrul Bey'in dediğini yazdı. Mektup Sultan Mes'ud'un eline geçince cevabının yazılmasını emretti. Bunun üzerine güzel vaatlerle dolu bir mektup yazıldı ve mektupla birlikte değerli hil'atler gönderildi; ayrıca Ceyhun nehri kıyısındaki Amulu'-ş-Şatt'a gitmelerini emrederek orada olay çıkarmalarını yasakladı. Dâvud'a Dihistan'ı, Tuğrul Bey'e Nesâ'yı ve Yabgu'ya da Ferâve'yi ikta etti. Fakat Selçuklular Sultan'ın elçisini ve gönderilen hil'at'leri hafife aldılar ve elçiye: “Eğer Sultanın bizi ele geçirdiğinde sağ bırakacağını bilseydik hiç şüphesiz ona itaat ederdik, ancak iyi biliyoruz ki, Sultan ele geçirdiği takdirde daha önce yaptıklarımızdan dolayı bizi derhal öldürecektir. Bu sebeple ona itaat etmeyeceğiz ve güvenmeyeceğiz.” dediler ve olay çıkarmağa devam ettiler. Ancak her biri birer taktik ustası olan Tuğrul ve Çağrı Beyler bunu Mesud'a karşı kullanmaya karar verdiler ve Sultanın elçisine: “Eğer Sultanla hesaplaşabilseydik ne âlâ; yoksa dünyayı mahvetmenin ve halkın mallarını yağmalamanın lüzumu yoktur.” dediler. Sultan Mes'ud'a adam gönderip sözde ona itaat arz etmiş ve yağma ve akınlardan vazgeçmiş gibi görünerek onu aldattılar ve amcaları Arslan Yabgu'yu serbest bırakmasını istediler.

²¹⁹ Koca, 2003 b: 246-247; 2002: 697-698.

Sultan Mesud'da onların bu aldatma taktiğini anlamayıp, Selçukluların ona gerçekten itaat edeceklerini zannederek onların bu isteklerini kabul etti²²⁰.

Alp Arslan, Ani kalesinin fethi sırasında askerlerine, bir tepe şeklinde görülmesi için çuvallara saman ve toprak doldurarak birbirlerinin üzerine yığmalarını emretti. Bu çuvalların arkalarına en iyi okçularını ve yağmurlarını yerleştirdi. Bu çuvalları gerçek bir tepe zanneden Rumlar buraya yaklaştıkça Selçuklu askerlerinin ok yağmuruna tutuluyorlardı²²¹.

Askeri strateji ve taktikte, diğer Selçuklu hükümdarları gibi, tam bir deha olan Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan, Haçlıların her faaliyetinde türlü türlü taktikler uygulamaktaydı. Bunlardan biri olan “kandırma ve yanıltma” taktiğini 1101 tarihinde yaşanan Merzifon savaşında tatbik etmiştir. Haçlı ordusu, Anadolu’da ki ilerlemesine devam ederek 2 Ağustos 1101’de Merzifon yakınlarındaki bir ovaya vardı. Onları uzaktan takip eden ve stratejilerini buna göre belirleyen Kılıç Arslan ise çoktan bu ovaya gelip, burayı saran tepeleri, yamaçları tutmuştu. Haçlılar Merzifon ovasında yürüyüşlerini sürdürürken, Türk atlılarının, ovanın etrafını saran tepelerden savaş naraları atarak süratle indiklerini gördüler. Kendilerini savunmak için derhal toplanıp bir karargâh oluşturdular. Ertesi gün Haçlı ordusunun başında bulunan komutan Konrad, 3000 Alman Haçlısı ile yiyecek aramak için Merzifona doğru yola çıktı. Almanlar, karargâhlarının 4 veya 5 km. uzağında Türklere ait ve içerisinde her türlü yiyecek ve eşya ile dolu bir kaleye rastladılar. Büyük bir sevinç yaşayan Haçlılar, bu savunmasız kalenin, Türklerin bir tuzağı olduğunu akıllarına bile getirmemişlerdi. Kılıç Arslan’ın bu “kandırma ve yanıltma” taktiği işe yaramaya başlamıştı. Çünkü Haçlılar kalenin içinde ne varsa atlarına yükleyip yola koyuldular. Ne var ki bu aldatmacaya düşen Haçlılar, yaptıkları işin memnuniyetiyle ilerlerken yolda

²²⁰ İbnü'l-Esir, a.g.e., IX. cilt, s. 364-365.

²²¹ el-Hüseyni, *Ahbarüd Devlet is Selçukiyye*, çev. Necati Lügal, Ankara, TTK. Yay. 1943, s. 27-28; İbnü'l Esir, a.g.e., X.cilt, s. 51-52.

Türklerin pususuna düşerek, hem yükledikleri eşyaların tamamını, hem de 700 kadar adamlarını kaybetmekten kaçamadılar²²².

Türkiye Selçuklu sultanı Şahinşâh, Bizanslılara karşı farklı bir aldatma taktiği uygulamıştır. İslam ülkeleri üzerinden Anadolu'ya 50 bin civarında bir Türkmen kafilesinin gelmesi Bizans İmparatoru Aleksios'u harekete geçirmiştir. Bunun üzerine ordularını birkaç kısma ayıran Selçuklu komutanları, İznik'ten Çanakkale'ye kadar uzanan sahada akınlarda bulunmuşlardır. Ulubat gölü yakınlarında mevzilenen Selçuklu askerleri, Bizanslıların buraya yaklaştığını görünce, geceleyin her tarafta ateşler yakarak Bizans askerleri üzerinde, kendilerinin çok kalabalık oldukları hissini uyandırmışlardır. Selçuklular, ateş yakarak korkutma ve kandırma bir arada uygulamış ve istedikleri intibai düşman üzerinde uyandırmayı başarmışlardır²²³.

Bir başka kandırma ve yanıltma taktiğini Sultan II. Kılıç Arslan askerlerine, Niksar şehrinin zabtı sırasında Bizanslılara karşı uygulatmıştır. Bizans İmparatoru Manuel, Emir Danun'u 30 bin kişilik bir orduyu Niksar'ın alınması için bu şehre sevk etti. Bu sırada Türkler, bir hileye başvurarak, Bizans komutanına güya Hristiyanlar tarafından yazılmış bir mektup gönderdiler. Bu mektupta: *“Beraber getirdiğiniz emir Danun size ihanet ediyor. O, ırkdaşları olan Türklerle aynı saftadır. Sizi mahvetmeye hazırlanıyor”* deniliyordu. Türkler, bu mektubu bir okun ucuna geçirerek, Bizans karargâhının içine attılar. Bizanslılar, mektubu okuyunca kaçmaya başladılar. Onları takip eden Türk askerleri başka bir hileye daha başvurup düşmanın arkasından, İmparator Manuel'in öldüğünü haykırarak onları kandırmışlardır. Ne yapacaklarını Bilemeyen Bizanslılar, Türk askerleri tarafından yakalanıp imha edilmiştir²²⁴. Gerçekten de kendilerine hayran bıraktıracak bir ustalıkla uyguladıkları bu taktikler sayesinde Niksar, Selçuklular tarafından ele geçirilmiştir.

²²² Demirkent, **a.g.e.**, s. 39-40.

²²³ Koca, 2003 a: 99-100; Turan, 1971: 156.

²²⁴ Süryani Mihail, **a.g.e.**, (İkinci Kısım), s. 246-247.

Türkler, müstahkem yerlerin ele geçirilmesinde de düşmanı “kandırma ve yanıltma” taktiğini uygulayarak kısa sürede galibiyet elde etmeti başarmışlardır. Buna en güzel örneğini, I. Alâeddin Keykubat tarafından görevlendirilen Emir Hüsâmeddin Çoban’ın, Suğdak şehrinin fethi sırasında uyguladığını görmekteyiz. 1227 yılında Kırım’a gelen Hüsâmeddin Çoban, Suğdak şehri üzerine yürümüştür. Suğdak kalesini savaşız teslim almak isteyen Hüsâmeddin Çoban’a Suğdak halkı teslim olmayı reddetmiştir. Bunun üzerine Hüsâmeddin Çoban ve ordusu saldırıya geçti. Ancak Suğdaklılar tahmin edilenden de dirençli çıktılar. Hüsâmeddin Çoban bu direnme karşısında Selçuklu ordularına yenilmiş gibi yaparak geri çekilme emrini verdi. Selçuklu askerlerinin kaçtığını gören Suğdaklılar, bunun bir aldatma ve yanıltma taktiği olduğunu anlamayıp, zafer kazandıklarını düşünerek Selçukluların peşlerine düştüler. Böylece Suğdak kalesini boş bırakmış oldular. Halkı şehrin dışına çıkarmayı başaran Hüsâmeddin Çoban, birden bire geri dönüp, Suğdak halkını kuşattı. Suğdak halkının aman dileyerek teslim olmasıyla amacına ulaşan Hüsâmeddin Çoban, “*kandırma ve yanıltma*” taktiğiyle Suğdak seferini başarıyla tamamlamış oldu²²⁵.

“Kandırma ve yanıltma” taktiğinin bir başka yöntemini de Türkiye Selçuklu Sultanı Süleyman-şâh’ın Antakya fethinde görmekteyiz. Antakya üzerine sefer yapmaya karar vereren Süleyman-şâh 3000 kişilik bir ordu ile harekete geçmiştir. Süleyman-şâh, bu harekâttan şehrin sahibi Philaretos’un haberdar olmaması için bazı tedbirler almıştır. Düşman casuslarını kandırmak için atlarını ters nallattırmış, ordusunu yerleşim yerlerinden uzak ve gece yürütmüş, gündüzleri ise kimsenin dikkat çekmeyeceği yerlerde dinlendirmiştir. Böylece hiç dikkat çekmeden Antakya önlerine gelmiştir²²⁶.

Görüldüğü gibi Selçuklu Sultanlarının mükemmel bir zekâyla geliştirdikleri stratejileri; her savaşta farklı bir şekilde uygulamaya koydukları “kandırma, yanıltma-aldatma ve hile” taktikleri, Selçuklu askerlerinin de üstün kabiliyetleri sayesinde her defasında başarıyla sonuçlanmıştır.

²²⁵ İbn Bibi, **a.g.e.**, I. cilt, s. 328-244; Koca, **a.g.e.**: 2005, s. 176-177.

²²⁶ Koca, 2005: 175.

4- Kuşatma ve İmha

Çağımızda savaş araç gereçleri, bilim ve teknolojinin ilerlemesiyle birlikte büyük aşamalar kaydetmiştir. Ancak bunların kullanılmasına asıl yön veren şey stratejide planlanan ve taktikte uygulanan kendine özgü kurallardır. Türklerin savaş tarihine bakacak olursak, çoğunlukla mücadelelerinin son safhasında, ellerindeki tüm olanakları kullanarak *“kuşatma ve imha”* taktiklerini icra ettiklerini görmekteyiz.

Türk ordusunun merkez ve iki kanat olmak üzere üç temel bölüme ayrıldığını daha önce görmüştük. Türklerin herhangi bir savaşta uyguladıkları sevk ve idare stratejisi, duruma göre değişiklik gösterse de asıl taktikleri, savaşın ağırlık merkezi cepheden ziyade, düşmanın yan ve gerilerine kaydırılır ve süratli manevralar sonucunda düşmanın ordugâhla irtibatı kestirilerek tamamen kuşatılıp imha edilirdi.

Türklerde sürat, hareketlilik ilkesinin sonucunda ortaya çıkmıştır. Hareketlilik ve sürat da kuşatmayı başarılı kılan temel iki unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkler değişik alanlarda ve farklı savaş ortamlarında sürat ve hareketlilik sayesinde zaman kazanarak düşman daha hazırlık halindeyken onları kuşatıp imha edebiliyorlardı.

“Kuşatma ve imha” taktiğinde çeşitli kuşatma manevraları vardır. Bunlar tek taraflı kuşatma, iki taraflı kuşatma, çevirme hareketi ve son olarak da takiptir. Tek taraflı kuşatma, düşmanın asıl kuvvetlerinin başlangıçtaki tertiplerinin yan ve cephe gerisindeki hedeflerine yapıldı. İki taraflı kuşatma üç esas taktik grubu tarafından uygulanır. Her iki yandan saldıracak iki kuşatma kuvveti ve düşmanı mevziinde tespit edecek olan ikincil saldırı grubu. Kuşatmaların yapılabilmesi için tespit şarttır. Alp Arslan, Malazgirt savaşında Bizans ordusunu cepheden tespit etmek için, az bir kuvvete sahip olmasına rağmen durup beklememiştir. Bütün merkez kuvvetlerini de

tehlikeye atmamış, merkezden küçük bir kuvveti düşmana tespit için ayırmıştır²²⁷.

Çevirme hareketinde, düşmanın asıl kuvvetlerinin etrafından dolaşarak, düşman gerilerindeki hayati bir noktaya yönelme şeklindeki harekettir. Kuşatmanın son aşaması da takiptir. İmha ise, ancak düşmanın kesin olarak kuşatılmasıyla gerçekleştirilebilir. Sadece durum üstünlüğü sağlanarak savaş kazanılmaz; düşmanın imha edilmesi savaşın temelini teşkil eder. Türk tarihinde de düşmanın imhası daima asıl hedef olmuş, savaşlar bu şekilde zaferle sonuçlanmıştır.

Mete de, yerinde ve zamanında süratli ve doğru hareket etmesini iyi bilen bir strateji ustası olduğundan, Çin ordusunu adım adım takip etmiş, Çin imparatorunu dört bir taraftan aynı anda kuşatarak, onu istediği yere çekmiştir. Hun ordusunun nerede olduğunu bilmeyen İmparator Kao-ti, Pe-teng yaylasına gelerek burada konaklamıştı. Uzun bir süre ortalarda görülmeyen Mete, İmparatorun kavramakta geç kaldığı taktikleriyle, 400 bin kişilik ordusunu da alıp birden bire Çin ordusunu kuşatmıştır. Mete'nin özenle sürdürdüğü yedi günlük bu kuşatmada, Mete artı amacına ulaşmıştı²²⁸.

Hunların savaşlarda üstünlük sağlamak için tatbik ettikleri planlar, süratli ve hareketli atlı birliklerle kuvvet kullanmada elde edilen esneklik, bütün savaşlarda onlara büyük ölçüde avantaj sağlamıştır. Yayılma, saldırı ve toparlanma gibi hareketler; düşman kuvvetleri karşısında savaş meydanında üstünlüklerini sağlarken küçük ve büyük çaplarda manevra ile kuşatma taktiklerini maharetle uygulamışlardır. Hunlar zamanında başarıyla ortaya konan bu hareketler, Hun askerlerine çeşitli savaş koşullarında yeni taktikler uygulama fırsatı vermiştir. Bu taktiği asırlar boyu tatbik eden Türkler bunun en güzel örneğini Malazgirt Meydan Muharebesinde vermişlerdir. Malazgirt savaşı başladığında Alp Arslan ordularına kesin sonuçlu bir meydan savaşı emrini vermiştir. Alp Arslan merkez hattı kuvvetlerinin sahte

²²⁷ İlhan, 1971: 16.

²²⁸ Koca, 2003 b: 248-249; 2002: 698-699.

geri çekilmesini durdurmuş ve onları karşı saldırıya geçirtmişti. Böylece Bizans ordusunun savaş düzeni bozulmaya başlamıştı. Düşmanın yan ve gerilerine doğru saldırı için pusuda bekleyen Selçuklu askerleri, Bizanslıları kavramış, diğer birlikler ise düşmanın gerisinde çemberi kurmuşlardı. Selçuklular önce düşmanın merkezine hücum ettiler. Selçukluların saldırısına uğrayan Bizans merkez hattı süratle çember içine alınmıştır. Alp Arslan ise hem kuşatılan Bizans birliklerinin imha edilmesini yönetiyor, hem de askerleri gibi düşman askerlerine saldırıyordu. Gecenin ilerleyen saatlerine kadar devam eden savaşta Bizanslılar, her taraftan kendilerini kuşatan Türklere karşı koyamadı ve kendilerini yenilmekten kurtaramadılar. Kuşatılan düşman ordusunun büyük bir kısmı imha edildi. Bizans İmparatoru Romanos Diogenes ise esir alındı²²⁹.

Türklerin kuşatma manevralarından başka, kale ve surlarla çevrili şehirler gibi müstahkem yerlerin kuşatılmasında da ne kadar başarılı oldukları dikkate şayandır. Kale ve surlarla çevrili yerlerin alınması her zaman kolay olmuyordu.

Görüldüğü gibi bu iki taktiği birbirinden ayırmamızın sebebi de, Türklerin kuşatma manevrasının hemen ardından düşman kuvvetlerini imha etmeleridir.

²²⁹ Koca, 2003 a: 23-24; Sevim, 1971: 79-83; Dirimtekin, **a.g.e.**, s. 60-61.

III. BÖLÜM

SAVAŞTAN SONRA GÖSTERİLEN FAALİYETLER

1- Barış Antlaşması Yapmak

Barış antlaşması, karşılıklı şartlar ileri sürerek, ya da savaş sonrasındaki önerileri kabul ederek savaşı sona erdirmektir. Antlaşmalar, bazen beklentilerle sınırlı olur, bazen de savaşa ara verilip güç toplanır; taraflar arasında görüşmeler ve varılan uzlaşma sonucunda imzalanır ve savaş ilk fırsatta sona erdirilir.

Antlaşmalar yapılaş şekillerine göre farklılık gösterebilir. Örneğin, “Dostluk ve işbirliği antlaşması”, “ittifak antlaşması” gibi isimler alabilirler. Bazen taraflar bir araya gelmeden de antlaşmaya varılabilir. Böyle bir durum elçiler yoluyla gerçekleştirilir.

Buna örnek olarak Selçukluların 1038 yılında Gaznelilere karşı kazanmış oldukları Serahs savaşını verebiliriz. Gaznelilerin bu yenilgisinden sonra Gazneli veziri Sultan Mesud’a Selçuklularla bir antlaşma yapma fikrini savunmuş ve devlet ileri gelenlerinin katıldığı toplantıda vezirin bu fikri kabul edilmiştir. Elçi olarak da Ebu Nasr’ı barış teklifi için Selçuklulara göndermişlerdir. Selçuklu reisleri Tuğrul ve Çağrı Beyler, bir toplantı düzenleyerek, Gaznelilerin elçi vasıtasıyla yaptıkları barış teklifini kabule karar verdiler. Antlaşma şartları ise:

- Gazneliler geri dönecek ve Herat’a gidecek,
- Selçuklular daha önce bulundukları vilayetlerde kalacaklar,
- Nesâ, Ferâve ve çevresi Selçuklulara teslim edilecek,
- Selçuklular Nişabur, Serahs ve Merv’den çekilecek.

Selçuklular bu şartları kabul ettikten sonra kendilerine verilmiş olan yerlere doğru çekilmişlerdir²³⁰.

Diğer örneğimize ise, Malazgirt Savaşı'nın öncüsü olma niteliğini taşıması ve XI. Yüzyılda Bizanslılar ile yapılan ilk meydan savaşı olması nedeniyle Türk tarihi açısından büyük öneme sahip olan 1048 Pasinler savaşıyla devam edelim. Çünkü bu savaş sonucunda iki büyük devlet arasında düzenlenen barış antlaşmasının ardından Bizans, ilk defa bölgede Selçukluların da bir güç olarak var olduklarını tanımak zorunda kalmıştır. Bu yenilgiden sonra Bizans İmparatoru Konstantinos, Sultan Tuğrul'a, Georges Drosos'u elçi olarak gönderip barış önerisinde bulundu. Ayrıca önceleri Bizans tâbiyetinde bulunan, fakat şimdi ise Selçuklu tâbiyetine girmiş olan Diyarbakır hükümdarı Nasr üd-Devle Ahmed b. Marvan'a başvurarak, "Barış için Sultan katında aracılık yapmasını" ve savaşta esir düşen Liparit'in serbest bırakılmasını rica etti ve Tuğrul Bey'e elçiler gönderip, yumuşak bir dille dostluk kapısını çaldı. İki devlet arasında bir anlaşmaya varılmasını istedi. İmparatorun barış önerisini kabul eden Sultan Tuğrul, Bizans ile imzalanacak barış anlaşmasını konuşmak ve imza etmek için Abbasi Halifesi Kaaım Biemrullah'ın akrabası Şerif Abu'l Fazl Nasır b. İsmâ'il al-Alevi başkanlığında bir heyeti, Bizans elçileriyle birlikte İstanbul'a imparatorluğa gönderdi (1049-50). İmparator Konstantinos ile Selçuklu elçileri arasında yapılan birçok müzakereler sonucunda:

- Emeviler devrinde Mesleme bin Abdülmelik tarafından VIII. asırda İmparator Mikhail Begue zamanında yaptırılan bilahare yıkık durumdaki cami ve medrese tamir edilecek,
- Şiî Fatimî halifeliği adına okutulan hutbe, Abbasî Halifesi ve Selçuklu Sultanı adına değiştirilecek,
- Cami mihrabına, eski Türk hâkimiyet alameti olan ve Sultan Tuğrul'un kullandığı "Ok ve Yay" işaretleri işlenecek,

²³⁰ Ancak Sultan Mesud Herat'ta iken Tuğrul Bey'in Nişabur'a döndüğünü, Çağrı Bey'in Serahs'ta kaldığını ve diğer Türkmenlerin Nesâ ve Baverd'e gittiklerini öğrendi. Bu durum Selçukluların antlaşma şartlarına uymayarak işgal ettikleri yerlerden çekilmediklerini gösteriyordu. Merçil, 1989: 71-72.

Bu maddeler, Bizans İmparatoru tarafından aynen kabul edilerek antlaşma sağlanmış oldu²³¹.

Selçukluların hemen hemen her savaşı başarıyla sonuçlanmış ve bu sayede de rakip kuvvete barış antlaşması yoluyla istediklerini kabul ettirmişlerdir. Bunu da en iyi Malazgirt zaferinde görmekteyiz. Bu zaferden sonra, savaşın yaşandığı yerde Sultan Alp Arslan ve esir alınan Bizans İmparatoru Romanos Diogenes arasında bir barış antlaşması yapıldı. Sultan Alp Arslan'ın isteği doğrultusunda yapılan antlaşma:

- Bizans İmparatoru, serbest kalma karşılığında 1.5 milyon altın verecek,
- 360 bin altın parayı vergi olarak ödeyecek,
- Bizans'ın elinde bulunan bütün Müslüman esirler serbest bırakılacak,
- İmparator, istenildiği zaman Selçuklulara yardımcı kuvvet gönderecek,
- Malazgirt, Urfa, Menbiç ve Antakya Selçuklu Devletine bırakılacak.²³²

Bu antlaşmadan sonra Sultan, Bizans İmparatorundan ganimet olarak alınmış tahtın kurulup, süslenmesini emretti. Romanos'u merasimle alarak o tahta oturtular. Sultan kendi eli ile onun başına taç ve arkasına değerli hil'at giydirip, ikramda bulundu. Sultan, Romanos'a "şimdi sana itimat edip, sözlerine inandım. Bundan sonra ülkene git" Romanos, Sultan Alp Arslan'ın karşısında ayakta durdu, yüzünü yere sürdü. Ondan izin alıp, yola çıktı. Sultan ona bir sancak verdi. Yanına iki hacip ve kendi has kullarından 100 kul verdi. Bunlar İmparator'a İstanbul'a kadar eşlik edecekti. At üzerinde

²³¹ Sevim- Merçil, **a.g.e.**, s. 36; Subaşı, **a.g.m.**, s. 261-262.

²³² İbnü'l Esir, **a.g.e.**, X. cilt, s. 73; Koca, 2003 a: 25-26; 1997: 149-150; Turan, 1971: 31; 1969: 192-193; Ahmed b. Mahmud, **a.g.e.**, s. 104-105-106-107-108; Sevim- Merçil, **a.g.e.**, s. 70; Sevim, 1999, XIX. cilt/23: 39-40.

kucaklaştılar ve Diogenes, dostluğu ve yüceliği karşısında etkilendiği Alp Arslan'a veda edip yola çıktı²³³.

Malazgirt sonrasında Bizans'la yapılan antlaşmada Bizans İmparatorluğu'nun yıllık vergiye bağlanması ve gereğinde kuvvetle Selçuklulara yardımda bulunmayı kabul etmesi, Bizans İmparatorluğu'nu Türklere bağlı bir devlet haline getirmekteydi. Nitekim İmparatora süslü Türk elbiseleri giydirilmesi ve ona sancak verilmesi de bunu açıklıyordu.

Miryokefalon savaşı sonrasında yenilgiyi kabul eden İmparator Manuel, geceleyin Sultan II. Kılıç Arslan'a haber gönderip barış isteğinde bulunmuştur²³⁴. Selçuklu karargâhına gelince Alp Arslan komutanlarıyla bir toplantı yapmıştır. Bu toplantının sonucunda İmparatorun barış isteği kabul edilmiştir. Antlaşmaya göre:

- İmparator tekrar inşa ettiği bütün şehirleri Sultana geri verecek,
- Dorylaion (*Eskişehir*) ve Sublaion kalelerini yıkacak,
- Selçuklu devletine 100 bin dinar savaş tazminatı ödeyecek.²³⁵

Antlaşmanın şartlarından da anlaşılacağı gibi, Miryokefalon zaferinin öneminin yanında Kılıç Arslan'ın bu antlaşmadaki şartları çok hafif kalmıştır.

2- Kurtuluş Akçesi Almak

Kurtuluş Akçesi, savaş sırasında esir alınanların serbest bırakılması için karşı tarafın ödediği paradır. Buna diğer bir deyişle "*fidye-i Necât*" da denmektedir²³⁶. *Fidye*, Arapça bir isim olan "*fidâ*)" sözcüğünden

²³³ Selçuklulara karşı düşmanca bir siyaset güden VII. Mikhael, Diogenes'in gözlerine mil çektirmek suretiyle onu öldürttü. Bizans tahtını ele geçiren Mikhael, Diogenes'in Alp Arslan'la yapmış olduğu antlaşmayı tanımadı. Böylece bu antlaşma geçerliliğini ve hükmünü yitirmiş oldu. Koca, 2003 a: 27.

²³⁴ Niketas'a göre barış teklifini İmparator Manuel değil, Sultan II. Kılıç Arslan yapmıştır. Ancak savaşın sonucundan da anlaşılacağı gibi, Niketas bu konuda büyük bir yanılğıya düşmüştür. Bk. Niketas, **a.g.e.**, s. 130-131.

²³⁵ Koca, 2003 a: 190; Süryani Mihail, **a.g.e.**, s. 248-249-250; Turan, 1971: 209; Sevim- Merçil, **a.g.e.**, s. 444.

²³⁶ Koca, 2005: 229.

gelmektedir. Anlamı da *bir esiri kurtarmak için verilen şey, fidye*” dir. *Necât*) ise yine Arapça bir kelimedir ve kurtulma kurtuluş anlamlarında kullanılmaktadır.²³⁷ Bazı kaynaklarda ise kan parası anlamına gelen “*resm-i hun-behâ*” veya “*hunbaha*” sözcükleri kullanılmaktadır²³⁸. Esir alınan kişiye de Divanü Lûgat-it Türk'te “*bulun*” denmektedir²³⁹.

Selçuklu hükümdarları da savaşlardan sonra aldıkları esirleri serbest bırakmak için “*kurtuluş akçesi*” alıyorlardı. Eğer esir aldıkları kişi düşman olan kuvvetin hükümdarı ise, aldıkları kurtuluş akçesinin yanında bazı şartlarla onları vassal bir hükümdar haline de getirebilmekteydi. Malazgirt savaşından sonra yapılan antlaşmada Bizans İmparatoru Diogenes'in Alp Arslan'a vergi vermeyi ve istenilen takdirde Selçuklulara yardımcı kuvvet göndermeyi kabul etmesi bunun açık bir göstergesidir²⁴⁰.

Ayrıca Malazgirt savaşında esir alınan Diogenes, serbest kalması karşılığında, Sultan Alp Arslan'a kurtuluş akçesi vermiştir. Aralarında yapılan antlaşmaya göre imparator 1,5 milyon kurtuluş akçesi ödemeyi kabul etmiştir. Ancak Diogenes, savaşta bütün maddi varlığını kaybettiği için kurtuluş akçesini İstanbul'a döndükten sonra ödeyebileceğini söylemiş, fakat daha Anadolu'dan ayrılmadan, Bizans tahtına VII. Mikhael'in geçtiğini öğrenmiştir. Bu yüzden aralarında yapılan antlaşmanın geçerliliğini yitirmesine rağmen Diogenes, Bizans'a döndükten sonra, Sultandan gördüğü iyi muameleyi unutmamış ve borcunun bir kısmını ödemiştir²⁴¹.

Bizans İmparatoru Diogenes'in ülkesine döndükten bir müddet sonra, VII. Mikhael tarafından gözlerine mil çekilerek öldürülmesi suretiyle, Alp Arslan ile aralarında yapılan antlaşma geçersiz sayılmıştır. Bunun üzerine Alp Arslan yeniden askeri harekâta geçmiş, Anadolu'nun fethi için Kutalmış

²³⁷ Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 266-815.

²³⁸ İbn Bibî, **a.g.e.**, s. 211; Koca, 2005: 229.

²³⁹ Kaşgarlı Mahmud, **a.g.e.**, s. 399.

²⁴⁰ Koca, 2005: 229-230.

²⁴¹ İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, X. cilt, s. 72-73; Koca, 2005: 230; 2003 a: 25; Ebû'l-Ferec, **a.g.e.**, I. cilt, s. 322-323; Ahmed b. Mahmud, **a.g.e.**, I. cilt, s. 104-105; Turan, 1971: 31; 1969: 192-193; 1965: 131; Yinanç, **a.g.e.**, I.cilt, s. 76-77; Köymen, 2001: 36-37; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s.71; Sevim, 1971: 86-87.

Oğulları ile Türkmen Beylerini görevlendirmiştir. Bizans İmparatoru VII. Mikhael, Türklerin fetihlerine karşı özel bir ordu oluşturdu ve bu ordunun başına da Isaakios ve Aleksios Komnenos kardeşleri getirdi. Bizans ordusunun yanında ayrıca, başlarında Roussel'in bulunduğu ücretli Frank askerleri de bulunmaktaydı. Artuk Bey'in komuta ettiği Selçuklu ordusu hızla Anadolu'da ilerlerken Kayseri civarında Bizans kuvvetlerini yenilgiye uğratıp Aleksios'u esir almışlardır. İsaakios, yüklü miktarda "*kurtuluş akçesi*" ödeyerek kardeşi Aleksios'u kurtarmıştır. Bu arada Bizans tahtına göz diken Frank ordusunun komutanı Roussel, Sivas'ı işgal etmiştir. İmparator, ne kadar çabaladıysa da Roussel'i durduramadı. Bunun üzerine çok zor durumda Artuk Bey'den yardım istedi. Roussel'in arkasından Sakarya'ya kadar ilerleyen Artuk Bey, onu Sapanca civarında yakalayarak esir aldı. Fakat Roussel, Artuk Bey'e yüklü bir "*fidye*" ödeyerek serbest kaldı ve tekrar Bizans'ın aleyhine girişimlerde bulunmaya devam etti. Bu kez İmparator, Alp Arslan'ın fetih için görevlendirdiği Türkmen Beylerinden Tutak'a başvurdu. Ondandır, para karşılığında Roussel'i yakalayıp ona teslim etmesini istedi. Tutak Bey de bu teklifi kabul etti ve Roussel'i yakalayıp yüklü bir para karşılığında onu İmparator'a teslim etmiştir²⁴².

Selçuklular için "*kurtuluş akçesi*" almak çok önemlidir. Zira güçlerini arttırmak ve teşkilatlarını geliştirebilmek için, savaşlarda elde ettikleri ganimetlerin yanı sıra böyle bir gelire de ihtiyaçları vardı. Gümüş-tekin Danişmend Ahmet Gazi, 1098 yılında büyük bir ordu ile Malatya üzerine yürüdü ve şehri kuşattı. Şehrin hâkimi Ermeni Gabriel, uzun süre dayanamayacağını anlayınca Antakya Haçlı Prensi Bohemund'dan yardım istedi. Danişmendli ordusu Haçlıları ani bir baskına uğratarak mağlup etti ve Bohemund esir alındı (1100). Daha sonra Danişmend Ahmet Gazi, Bohemund'u 100 bin dinar fidye karşılığı serbest bıraktı.²⁴³ Fakat ödenen bu fidye Danişmend Ahmet Gazi ve Kılıç Arslan arasında sorun yaşanmasına sebep oldu. Kılıç Arslan, Haçlılara karşı Gümüş-tekin Danişmend Ahmed

²⁴² Koca, 2005: 231; Komnena, **a.g.e.**, s. 17-22.

²⁴³ İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, X. cilt, s. 281.

Gazi ile birlikte mücadele ettiği için bu paranın yarısını talep etti. Ancak Danişmend Ahmet Gazi bu parayı Sultana vermeye yanaşmadı. Haçlılarla mücadele için Doğu Anadolu'ya gelen Kılıç Arslan, Danişmend Ahmet Gazi'ye yazdığı mektupta Anadolu'ya İslâm'ı korumak için geldiğini, bu paraya ihtiyacı olmadığını belirterek bu talebinden vazgeçmiřtir²⁴⁴.

Miryokefalon savaşından sonra Bizans İmparatoru Manuel, Sultan Kılıç Arslan'ın barış şartlarını hiçbir itirazda bulunmadan kabul etmiştir. Çünkü İmparator için bu bir barış antlaşması değil, kendisinin kurtuluş belgesidir. Barış antlaşmasının şartları gereğince İstanbul'a döndükten sonra, Selçuklu Devletine büyük bir meblağ savaş tazminatı ödemiştir. Bunun yanında ise Kılıç Arslan'a canını bağışladığı için de yüklü miktarda altın göndermiřtir²⁴⁵. Kaynaklar her ne kadar bu savaş tazminatını "kurtuluş akçesi" olarak belirtilmemişse de, bu bilgiler ışığında bizim, İmparatorun ödediği savaş tazminatını "kurtuluş akçesi" olarak saymamız yanlış olmayacaktır.

Tuğrul Bey, amcası Yusuf Yınal'ın oğlu İbrahim Yınal'ı ve diğer amcası Arslan Yabgu'nun oğlu Kutalmış'ı Türkmenlerin başında yeni fetihler için görevlendirmişti. 1048 yılında İbrahim Yınal ile Kutalmış, Anadolu topraklarına girdiler. İbrahim Yınal, Erzurum'un Pasinler yaylasında Gürcü ve Ermeni kuvvetleriyle destekli Bizans ordusunu ağır bir bozguna uğrattı. Başkomutan Liparit'i de esir alan Yınal, ele geçirdiği değerli ganimetlerle birlikte, başkent Rey'de bulunan Tuğrul Bey'e bizzat kendisi teslim etti. Bizans imparatoru, bu yenilgiden sonra elçiler vasıtasıyla Tuğrul Bey ile barış yollarını aradı. Tuğrul Bey'in gözüne girmek için de, Emevi Halifesi Abdülmelik zamanında (685-705) İstanbul'da inşa edilmiş olan harap vaziyetteki camiye onarttı. Caminin mihrabına da Tuğrul Bey'in "ok ve yay" işaretinden oluşan tuğrasını koydurdu. Burada Mısır Fatımi Halifesi adına okunan hutbeyi keserek, Abbasi Halifesi ve Tuğrul Bey adına okutmaya başladı. Bunun üzerine Tuğrul Bey, Gürcü komutan Liparit'i kurtuluş akçesi

²⁴⁴ Koca, 2005: 232; 2003 a: 89; İbnü'l Esir, **a.g.e.**, X. cilt, s. 248.

²⁴⁵ Koca, 2003 a: 189-190; Sûryani Mihail, **a.g.e.**, 248-249-250.

almaksızın serbest bıraktı.²⁴⁶ Bu da gösteriyor ki Selçuklu Sultanları, ellerindeki esirleri serbest bırakmak için, her zaman kurtuluş akçesi almıyorlardı.

Bunun benzer bir örneği de, Türkiye Selçuklu Hükümdarı I. İzzeddîn Keykâvus döneminde Sivas'ın fethi sırasında yaşanmıştır. Sultan, İznik ve Trabzon Rum devletlerinin hâkimiyet çekişmeleri yüzünden, Sinop ve çevrelerinde güvenliğin bozulması nedeniyle 1214 yılında Sinop seferine çıkmıştır. Bu sefer sırasında Trabzon Rum İmparatoru Kyr Aleksios esir alınmıştır. Sultan, Kyr Aleksios'u Selçuklu tâbiliğini kabul etmesi şartıyla kurtuluş akçesi almadan serbest bırakmıştır²⁴⁷.

Sinop'un fethinden sonra, İzzeddîn Keykâvus, Ulukışla, Ereğli ve Karaman kalelerini işgal etmiş olan Selçuklunun vassalı Çukurova Ermeni Prensi Leon'a karşı harekete geçmiştir. Sultan'ın yaklaştığını haber alan Leon, savaşmaya cesaret edemedi ve kaçmaya başladı. Ancak Selçuklu askerleri onu gafil avlayarak esir aldılar. Sultanın huzuruna getirilen Leon, her yıl fidyе olarak 20 bin dinar vermesi şartıyla serbest bırakılmıştır²⁴⁸.

3- Fetihnâme veya Zafernâme Göndermek

Fetihname veya Zafernâmeler, savaş sonunda kazanılan zaferleri ve fethedilen yerleri bildirmek için, komşu devletlere, vassal veya bağımsız hükümdarlara gönderilen bir çeşit mektuptur. Arapça-Farsça birleşik bir isim olan fetihnâmenin sözlüklerdeki karşılığı, düşmanın mağlubiyetini bildirmek için yazılan mektup (*Nâme-i Hümayûn*) anlamına gelmektedir. Zafernâme de yine fetihnâme gibi Arapça-Farsça bir isim olup, bir zaferi anlatan yazıdır.²⁴⁹ Hükümdarlar kazandıkları zaferlerin, içte ve dışta kendilerine zarar verebilecek söylentilere meydan vermemek, dostlarını ise sevindirmek için

²⁴⁶ Mateos, **a.g.e.**, s. 90; İbnü'l Esir, **a.g.e.**, IX. cilt, s. 415; Azîmî Tarihi, **a.g.e.**, s. 10; Koca, 2005: 233; 1997: 96; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 35-36.

²⁴⁷ İbn Bibi, **a.g.e.**, I. cilt, s. 173; Koca, 2005: 234; Sevim- Merçil, **a.g.e.**, s. 456.

²⁴⁸ İbn Bibi, **a.g.e.**, I. cilt, s. 185.

²⁴⁹ Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 262-1164.

zaferlerini her tarafa bildirirlerdi. Çünkü fetihnâmeler düşman devletler için bir tehdit; dost ülkeler için de müjdeli bir haber niteliği taşımaktadır. Ayrıca fetihnâmeler, zafer kazanan hükümdarın gücünü göstermesi bakımından da önemlidir.

Fetihnâmeler, resmi memurlar tarafından “*İnşâ Dîvanı*”nda yazıldığı gibi, bazen *münşî* adı verilen kâtipler tarafından da yazılabilirdi. Ayrıca bunların üzerinde Sultanın tuğrası da bulunurdu²⁵⁰.

Selçuklularda bir gelenek haline gelen fetihnâmeler, tarihin akışını değiştiren hemen hemen her galibiyetten sonra Sultanlar tarafından, her tarafa gönderilmekteydi. Bunun ilk örneğini, Dandanakan galibiyetinden sonra görmekteyiz. Selçuk Bey ile başlayan, Arslan Yabgu ve torunları Tuğrul ile Çağrı Beylerle devam eden yüzyıllık özgürlük mücadelesi zaferle sonuçlanmış, bundan sonra Türk devletinin kuruluşu tamamlanmıştır. Böylece İslam dünyasında Selçuklu hâkimiyeti başlamıştır. Tuğrul Bey de adet gereğince İslam hükümdarlarına birer fetihnâme göndererek zaferini bildirmiştir²⁵¹.

Sultan Alp Arslan da Ani’nin fethinden sonra, Bağdad Halifesi el-Kaim Biemrillah ile diğer İslam hükümdar ve emirlerine birer fetihname göndererek kazandığı başarıları ve yaptığı fetihleri haber vermiştir. Bu fetihnamede Sultan, Hazar ülkelerinin içine kadar ilerlediğini, o zamana kadar alınması mümkün olmayan yerlere ulaştığını ve büyük beldeleri fethettiğini bildirmiştir²⁵².

Selçuklular bazen, fetihnâme ile birlikte savaşta elde edilen ganimetlerden sembolik olarak birtakım hediyeler de göndermekteydiler. Türk tarihinin seyrini değiştiren zaferlerden biri olan Malazgirt’ten sonra da Sultan Alp Arslan, bu büyük olayı müjdelemek üzere komşu devletler ve Abbasi halifesine fetihnâmeler göndermiştir. Zafer mektubu (fetihnâme) Bağdad’da

²⁵⁰ Koca, 2005: 226.

²⁵¹ Koca, 1997: 77.

²⁵² Köymen, 2001, III. cilt: 17-18; Sevim, 1971: 22; Sevim- Merçil, **a.g.e.**, s. 51; Savaş Eğilmez, Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan’ın Kafkasya Politikası, **Türkler**, IV. cilt, s. 709.

Halifeye getirilip, halifelik ileri gelenleri ile sarayın önünde toplanan halka, törenle okunmuştur. Ayrıca Sultan, Halifeye olup biteni bildirmekle birlikte Bizans İmparatorunun tacını, haç ve diğer bazı eşyaları göndermiştir.²⁵³

Miryakefalon savaşı, Avrupalı tarihçilerin artık Anadolu'ya Türkiye demeye başladığı ve Bizans'ın artık saldırı stratejisini geride bıraktığı, bundan sonra Türklere karşı sadece sınırlarını savunmaya çalışan bir güç olması nedeniyle çok önemli bir zaferdir. Elde ettiği başarının büyüklüğünü iyi bilen Sultan II. Kılıç Arslan da, Türk- İslam devletlerinde olduğu gibi batıda da büyük yankı uyandıran bu zaferi Halifeye, komşu hükümdarlara gönderdiği fetihnâmelerde, Rumlarla barış imzalandığını, onlardan artık endişe edilmemesini belirtmiştir. Halife, zafer haberini Bağdat'ın camilerinden hatipler aracılığıyla bütün İslâm âlemine ilan etmiştir. Ayrıca Kılıç Arslan, fetihnâme ile birlikte ganimetlerden elde edilen hediyeler de göndermiştir²⁵⁴.

Süleyman-şâh, Orta Çağın önemli bilim ve kültür merkezlerinden biri olan Antakya'yı Ermeni Philaretos ile giriştiği mücadeleden sonra fethetmeyi başarmıştır. Süleyman-şâh, bu önemli müstahkem şehri fethettikten sonra bağlı olduğu Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'a özel bir elçi heyetiyle birlikte fetihnâme göndermiş ve fethi müjdelemiştir. Ayrıca Antakya fethini onun adına yaptığını ve ona itaat ettiğini de bildirmiştir. Sultan Melikşah ise bu müjdeyi tüm devlet erkânına ve halka ilan etmiştir²⁵⁵.

Sultan I. İzzeddin Keykâvus da, Karadeniz'in önemli liman kentlerinden olan Sinop'un fethinden sonra, bu büyük zaferin müjdesini vermek için Halifeye bir fetihnâme göndermiştir²⁵⁶.

Fetihnâme veya zafernâmeler, yapılan savaşların bir tarihçesi olduğundan, ayrıca gelecek dönemlere ışık tutması, o dönemde yaşanan olayların aydınlanması ve açıklanması bakımından da oldukça önemli ve kıymetli belgelerdir.

²⁵³ Koca, 2005: 226; Sevim, 1971: 94; Köymen, 2001: 142-143; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 72.

²⁵⁴ Koca, 2003 a: 193; Çay, **a.g.e.**, s. 87; Turan, 1971: 210; Sevim- Merçil; **a.g.e.**, s. 444.

²⁵⁵ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, II. cilt, s. 7; Sevim- Merçil, **a.g.e.**, s. 425.

²⁵⁶ İbn Bibi, **a.g.e.**, I. cilt, s. 176-177.

4- Zaferi Kutlamak

Kazanılan her askeri başarıdan sonra zaferin kutlanması Türk-İslam Devletlerinin önemli bir geleneğidir. Hemen her büyük zaferden sonra gönderilen fetihnâme (zafernâme) nin ardından halk sevinç gösterileri yapar, şehirler süslenir, zafer tâkları²⁵⁷ kurulurdu.

Selçuklu hükümdarlarına, kazandıkları her zaferden sonra başta Abbasi olmak üzere, tüm komşu devletler, vassal hükümdarlar ve devlet erkânı tebriklerini sunar, onları başarılarından dolayı kutlardı. Bunları ya elçi yoluyla, ya mektupla, ya da bizzat kendileri yapardı.

Alp Arslan'ın Ani kalesinin fethi, Hristiyan dünyasında ne kadar üzüntü yaşatsada, başta Bağdad olmak üzere bütün İslam ülkelerinde büyük bir sevinç yaratmıştır. Bu zaferi şenlikler düzenleyerek kutlamışlardır²⁵⁸.

Malazgirt zaferinin haberi Bağdad'a ulaşınca, halk "Beytü'n-nûbe" de toplandı ve Alp Arslan'ın göndermiş olduğu zafernâme okundu. Bu zafer İslâm dünyasında büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. Sokaklarda şenlikler yapılmış, davullar çalınmış ve caddelere zafer tâkları kurulmuştur. Halife dışında, diğer İslam ülkelerinin hükümdarları da Alp Arslan'a ayrı ayrı tebriknâmeler yazarak bu büyük zaferi kutlamışlardır. Devrin büyük şairleri de Sultan'la ilgili övgü dolu kasideler yazmışlardır²⁵⁹.

Ayrıca bir zaferi veya bir yerin fethedilmesini kutlarken "*Tabl-ı beşâret*" adı verilen davullar çalınırdı. Bunlara müjde davulları da denilmekteydi (*kûs-i müjde*)²⁶⁰. Süleyman-şâh'ın, Hristiyan âleminin en kutsal kentlerinden sayılan Antakya'yı fethetmesi ona büyük bir şöhret getirmişti. Bu fethetme son derece sevinen Melikşah, başkent İsfahan'da "fethi kutlama törenleri" yaptırıp, müjde davulları vurdurmuştur. Ayrıca bütün İslam ülkelerinde de bu zafer kutlanmıştır. Şairler tarafından kasideler yazılarak sevinç gösterileri

²⁵⁷ Zafer tâkı, kazanılmış bir zaferi kutlamak için inşa edilen anıtsal yapılardır.

²⁵⁸ Köymen, 2001: 19; Sevim, 1971: 22.

²⁵⁹ Koca, 2005: 226; Sevim, 1971: 94.

²⁶⁰ Ögel, 2000, VIII. cilt: 114-115.

yapılmıştır²⁶¹. Alâeddin Keykubad'ın Şam askerlerini yenmesi üzerine bu “*tabl-ı beşâret*” davulları ile kutlama yapılmıştır.

Değişik bir kutlama örneğini Miryokefalon zaferi sonrasında görmekteyiz. Sultan II. Kılıç Arslan, komşu devletlere ve Bağdad Halifesine kölelerle birlikte, silah ve Greklerin mızrak uçlarına geçirilmiş başlarını (zafer alameti olarak) gönderdi. Onlar da bu kesik başları atların sırtlarında, neşe içerisinde sokaklarda gezdirerek zaferi kutlamışlardır²⁶².

5- Zafer Sonrası Unvan Almak

Unvan almak Türk-İslam devletlerinin çok eski bir geleneğidir. Ortaçağda hükümdarlar daha veliaht tayin edildikleri andan itibaren çeşitli unvanlar almışlardır. Buna askeri başarıları da eklenince sahip oldukları unvanlara daha da görkemlileri eklenmiştir. Hükümdarların aldıkları unvanların çokluğu, onların başarılarının da bir göstergesi olmuştur.

Türklerin kaderlerini tayin eden olayların en başında, hiç şüphesiz savaş ve fetihler gelmektedir. Savaş ve fetihlerde rol oynayan en önemli unsur da kuşkusuz savaşçıların sahip oldukları özelliklerdir. İslâmiyet'ten önce, Türklerde bu kişiler askeri faaliyetlerde düşmana karşı gösterdikleri kahramanlıklardan ötürü bazı isimlerle anılırlardı. Bunların başında gelen ve kahraman anlamına gelen “*alp*”, giderek yaygınlaşarak, İslam öncesinde olduğu gibi İslamiyet'ten sonraki Türk devletlerinde de kullanılmaya başlayan özel bir unvan olmuştur. Örneğin efsanevi bir Türk hakanı olan Alp Er Tonga, Göktürk devletinin hükümdarı Alp Bilge Kağan, Gazneli devletinin kurucusu Alp Tigin ve Selçukluların ünlü hükümdarı Alp Arslan bunlardan birkaçıdır²⁶³.

Selçuklu hükümdarları, iç ve dış tehlikelere karşı Müslümanları koruma görevini de üstlenmişlerdir. Abbasi halifelerini Sünni İslâm dünyasının lideri

²⁶¹ İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, X. cilt, s. 128-129; Müneccimbaşı, **a.g.e.**, II. cilt, s. 7; Yinanç, **a.g.e.**, s. 124.

²⁶² Sûryani Mihail, **a.g.e.**, s. 250.

²⁶³ Koca, 2005: 237.

olarak kabul etmişler ve onlara saygıda kusur etmemişlerdir. Halifelerin saltanatlarını onaylayıp, kendilerine bahsettikleri unvanları büyük bir şerefle taşımışlardır.

Selçuklu hükümdarlarının resmi unvanı “*sultan*” idi. Selçuklu sultanları genel olarak Abbasi Halifeleri tarafından verilen unvanların yanı sıra, kendileri için uygun gördükleri unvanlar da kullanmışlardır.²⁶⁴ Örneğin, “*es-sultanü’ül-a’zam* (*en büyük sultan*), *es-sultan’ül-muazzam* (*büyük sultan*), *melikü’l-mülük* (*hükümdarlar hükümdarı*), *seyfü’d-devle* (*devletin kılıcı*), *zahirü’d-devle* (*devletin koruyucusu*), *şemsü’d-devle* (*devletin güneşi*)”²⁶⁵.

Gazneli sultanı Mes’ud, 1035’ de yapılan Nesa savaşından sonra Tuğrul ve Çağrı Beylere Horasan’a mahsus olan “*Dihkan*”²⁶⁶ unvanını vermiştir. Abbasi Halifesi, kendisinden Horasan’a yerleşmek üzere toprak isteyen Tuğrul Bey’e “*ed-Dihkanü’l-celil*” (*büyük toprak sahibi*) unvanıyla hitap etmiştir. Ayrıca Halife, Çağrı Bey adına da “*melikü’l-mülük*” unvanıyla hutbe okutmuştur²⁶⁷.

Selçuklularda unvanlar hâkimiyet alâmetlerinin başında gelmektedir. Bağdat’ı işgal eden Tuğrul Bey, 1055’te Büveyhoğluları Devleti’ne son vererek Türkler adına İslam’ı temsil etmeye başlamıştı. Bu vesile ile Tuğrul bey Abbasi halifesine bir elçi göndererek hükümdarlık şanına uygun unvan istemiştir. Bunun üzerine Halife, Tuğrul Bey’i “*Melikü’l-Maşrik ve’l-Mağrib*” (*Doğunun ve Batının hükümdarı*) ilan etti ve ona “*Rüknüddin* (*Dinin temeli*)” ve “*Kasîm mir ül-Müminin* (*Halifenin ortağı*)” unvanlarını vermiştir.²⁶⁸

Alınması neredeyse imkânsız gibi görünen Ani kalesinin fethi Müslümanlar arasında büyük bir sevinç yaratmıştı. Alp Arslan’a bu büyük

²⁶⁴ Koca, 2005: 239.

²⁶⁵ Nizamü’l-Mülk, **a.g.e.**, s. 203; Abdülkerim Özaydın, **Büyük Selçuklular’da Unvan ve Lakaplar**, Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına, İstanbul, Dünya Yay. 2008, s. 423.

²⁶⁶ Aslı Farsça “*dihgân*” sözcüğü, köy ağası anlamına gelmektedir. Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 185.

²⁶⁷ Turan, 1965: 54.

²⁶⁸ İbnü’l-Esir, **a.g.e.**, IX. cilt, s. 480-481; Özaydın, **a.g.m.** s. 424.

zaferden dolayı Abbasi halifesi, “*Ebû'l-Feth*” (Fetih Babası) unvanını layık görmüştür²⁶⁹.

Malazgirt zaferinin ardından Halife el-Kaim Biemrillâh Sultan Alp Arslan’a bir mektup gönderdi. Bu mektupta: “*Efendi evlât, Tanrının desteğine mazhar, galip ve muzaffer evlât, en büyük Sultan, Arap ve Acem hükümdarı, Dünya hükümdarlarının efendisi, dinin ışığı, Müslümanların yardımcısı, Halife’nin yardımcısı, insanların sığınağı, devletin kahredici bileği, dinin parlak tacı, İslâm ülkelerinin sultanı, Emîrû'l-mü'minîn* (Tanrı onun mevkiini korusun ve hayırlarını çoğaltsın) *burhanı*” unvanları ile hitap etmiştir²⁷⁰.

Alp Arslan, oğlu Melikşah’ı veliaht tayin ettiği zaman Halife el- Kaim Biemrillah’a haber gönderip oğlunun veliahtlığını tasdik etmesini istemiştir. Bunun üzerine Halife de, Melikşah’a “*celalü'd-devle*” (devletin ulusu) ve “*cemâlü'l-mille*” (dinin güzelliği) unvanlarını vermiştir.²⁷¹ Ayrıca Melikşah’a Ermeni ve Gürcü kaynaklarında “Cihanın efendisi” ve şefkatli bir hükümdar olmasından dolayı “Adil Sultan” unvanlarıyla hitap edilmiştir. Melikşah’tan sonra Büyük Selçuklu Devletinin tahtına sultan Sancar oturmuştur. Sancar, İslâm’ın halifesine gönderdiği mektupta “*Türk ilahi saltanat ve cihan hâkimiyetinin tam bir temsilcisi*” olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine Halife ona bütün saltanat alâmetleriyle birlikte nalları altın olan bir at göndermiştir. Bu yüzden Sultan Sancar’a “*Âlemin sultanı*” ve “*Dünya padişahı*” unvanlarıyla hitap edilmiştir²⁷².

Anadolu Selçuklu Devletinin kurucusu Süleyman-şâh, Anadolu vilayetinin valiliğini diğer bir deyişle krallık menşurunu İmparator Melikşah’tan almış, Halife de ona “*es-Sultanü'l Kahir*” unvanını vermiştir²⁷³.

Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus Sinop’u, Trabzon Rum Hükümdar’ı Aleksios ile girdiği mücadeleyi kazanarak fethetmiştir.

²⁶⁹ Koca, 2005: 239; Kafesoğlu, **Selçuklular**, I. cilt, 1992, s. 262; Sevim, 1971: 22.

²⁷⁰ Sümer-Sevim, **a.g.e.**, s. 11; Ögel, 1969: 189; Cahen, a.g.e., s. 14.

²⁷¹ Özaydın, **a.g.m.**, s. 427.

²⁷² Ögel, 1969: 197-199.

²⁷³ Koca, 2005: 239.

Karadeniz'in bu önemli liman kentinin fethedilmesinden dolayı Keykâvus, “*Sultanü'l- Galip*” (Galip Sultan) unvanını almıştır²⁷⁴. Ayrıca I. İzzedin Keykâvus'a “*Sultanü'l Galip*” unvanının yanı sıra I. Alâeddin Keykubâd'a da verilen “*es-Sultan'l-Berr ve'l-Bahreyn*” (Karanın ve İki Denizin Sultanı) unvanı da verilmiştir²⁷⁵.

Görüldüğü üzere, Selçuklularda unvanlar, egemenliğin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Halifenin kendilerine verdiği unvanları büyük bir şerefle taşımışlar ve bunları hâkimiyetlerinin bir sembolü olarak kullanmışlardır.

²⁷⁴ Koca, 2005: 239-240; Sevim-Merçil, **a.g.e.**, s. 456.

²⁷⁵ Koca, 2005: 240.

SONUÇ

Türk milletinin tarihi, bulunduğumuz çağda yaşayan milletlerin veya bugün tarihe karışan memleketlerin tarihi ile kıyaslandığında, zekâ, cesaret, yiğitlik ve harcanan emek bakımından en ön sırada yer almıştır. Tarihte ve medeni dünyada, gelmiş geçmiş bütün milletlerin olaylar karşısında, elde ettikleri sonuçları da düşünecek olursak bu tespitin ne kadar doğru olduğunu açıkça görebiliriz.

Bu tespiti yaparken de Selçuklu İmparatorluğu'nun Türk milletine sağladığı kazanımları göz önünde bulundurup, bunun azımsanmayacak derecede önem taşıdığını gördük. Çünkü yaklaşık yarım asır öncesinden bu yana sosyal bünyemizin değişikliğinin hareket noktası Selçuklular olmuştur.

Selçuklu hükümdarlarının, tarihin akışını değiştiren savaşların kazanılmasındaki en büyük rolleri ise, gerekirse ölümü bile göze alarak savaşmak ve bu düşünceyi askerlerine de aşılama olmuştur. Ayrıca, manevra kabiliyetleri ve savaş sanatının inceliklerini çok iyi bilmeleri, bir meydan savaşını kazanabilmenin, savaşta uygulanması gereken tüm taktikleri kullanmak olduğunu hiç unutmamışlardır. İşte bu yüzden, temeli Hunlara dayanan Türk ordusu, günümüze tam donanımlı ve mükemmel bir ordu olarak yetişmeyi başarabilmiştir. Bunu da yaşadığı siyasi, ekonomik ve sosyal farklılıklar karşısında kendini yenileyebilme, savaş teçhizatı bakımından teknolojik gelişimleri yakından izleyip bu yenilikleri ordusuna katabilme ve savaş taktikleri bakımından inanılmaz bir zekâyla her daim yeniliklere açık olmasına borçludur. Ayrıca Türk ordusu sadece savaşlarda toplanan geçici bir ordu değil, devamlı ve köklü birlikleri bulunan güçlü bir ordudur.

Büyük tarihi olaylar, geleceğe büyük ölçüde tesir eden, tarihin seyrini değiştiren ve büyük değişimler yaratan olaylardır. Bunların başında da Türkleri acımasız bozkırda oradan oraya savrulup durmaktan kurtarmış olan

1040 Dandanakan savaşı gelmektedir. Bu savaşta Selçuklu Devletinin kurulmasıyla birlikte, büyük ölçüde Türk milletinin tarihi başlamıştır. Bu tarihi seyir, 1071 Malazgirt zaferinde, Anadolu'nun kapılarının Türklere açılmasıyla devam etmiş, 1176 Miryokefalon da doruğa ulaşmıştır. Malazgirt ve Miryokefalon savaşlarının tamamlayıcısı niteliğinde olan Sakarya savaşında ise Atatürk ve silah arkadaşlarının başarıları sayesinde Anadolu'da Türk devletinin gücü tamamen yerleşmiştir. Malazgirt, Miryokefalon ve Sakarya savaşları karşılaştırıldığında, Anadolu'daki Türk varlığının oluşması ve devamı, bu üç savaş sonucunda kazanılmıştır. Selçuklu savaşlarında kendini göstermeye başlayan Türklerin yenilmezliği, Osmanlı İmparatorluğuyla devam etmiş ve nihayet Cumhuriyetimizle birlikte baki kalmıştır.

Sonuç olarak bir savaşın yönetilmesinde ana prensip, elde bulunan güçlerin en iyi şekilde kullanılmasıdır. Selçuklu komutanları da her şeyden önce askerliğin sanat yönünü sevdiklerinden, strateji ve taktik kurallarını kişisel deneyimleriyle birleştirmeyi başarmışlardır. Ayrıca her bir savaşçının yetiştirilmesinde gösterilen özen, çağın ihtiyaçlarına göre düzenlenen donanım (silah ve teçhizat), askeri birliklerin grup halinde düzen içerisinde savaşması ve uygulanan taktikler, askerlerin de savaşı bir sanat olarak görmelerini sağlamıştır.

Biz bu araştırmaları yaparken aklımızın bir köşesinden de, Selçuklu hükümdarları ile büyük önderimiz Mustafa Kemal Atatürk'ün askerlik yönünü bağdaştırdık. Mustafa Kemal'in de bağımsızlık savaşı stratejisi, askeri, politik, diplomatik yönden birbirlerini tamamlayan, dikkatle ve sabırla planladığı bir stratejidir. Mustafa Kemal'in stratejik liderliğini taktiksel alana taşıyarak burada da uygulayıcısı olmuştur. Sakarya savaşında üstlendiği başkomutanlık göreviyle stratejilerini taktiğe dönüştürmüş, bunları Büyük Taarruzda da devam ettirerek Türklerin büyük zaferi kazanmasını sağlamıştır. Mustafa Kemal'in büyük stratejisi olan ulusal egemenlik ve tam bağımsızlık savaşı stratejisini, kararlılıkla ve cesaretle adım adım uygulamış ve bu hedefe bağlı olarak Misak-ı Milli sınırları içerisinde ulusal egemenliğe ve bağımsızlığa dayanan Türk Devletini kurmuştur.

KAYNAKÇA

Ahmed b. MAHMUD; **Selçuk-Nâme**, Çev. Erdoğan Merçil, cilt: I, Tercüman Yay., İstanbul 1977.

AKSARAYÎ (Kerîmü'd-dîn Mahmud Aksarayî); **Müsameret-al-ahyar (Selçuklu Devletleri Tarihi)**, Çev. M. Nuri Gençosman, Ankara 1943.

AZÎMÎ (Ebû Abdullah Muhammed b. Ali); **Azîmî Tarihi (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler H. 430-538=1038\39-1143\44)**, Çev. Ali Sevim, TTK Yay., Ankara 2006.

ALTAN, Ebru; “Myriokephalon (Karamıkbeli) Savaşının Anadolu Türk Tarihindeki Rolü”, **Türkler**, VI. Cilt, Ed. Salim Koca vd., Ankara 2002, s. 631.

Anonim Selçuk-nâme, **Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi**, çev. F. N. Uzluk, Ankara 1952.

Anonim Süryani Vekâyinâmesi; “**The First and Second Crusades from an Anonymous Syriac Chronicle**” İngilizce çeviri ve notlar A.S. Tritton-H.A.R. Gibb, Journal of the Royal Asiatic Society, 1933, çev., Vedii İlmen, **I. ve II. Haçlı Seferleri Vekâyinâmesi**, İstanbul 2005.

Askeri Terimler Sözlüğü (İngilizce-Türkçe), Erkanıharbiye Umumiye Riyaseti Özel Talimatname ve Özel Talimatları, Erkanı Umumiye Bas., Ankara 1956.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I. Cilt, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1906-1938), II. Cilt, Türk İnkılâp Enstitüsü Yay., İstanbul.

AZZAYÎ, Abbas; **İbn Hassül'ün Türkler Hakkında Bir Eseri**, IV. Cilt, 1940.

BAŞTAV, Şerif; “Eski Türklerde Harp Taktiği”, **Türk Kültürü Dergisi**, Sayı 22, 1964, s. 42.

BAYAT, Mert, Strateji-Tarih-Coğrafya İlişkileri, **Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler I**, ATASE Yay., Ankara 1983, s. 67.

BAYKAL, Adnan Nur; **Türklerin Strateji Serüveni**, Sistem Yay., İstanbul 2008.

BERKEL, Burhan; “Malazgirt Savaşı 26 Ağustos 1971”, **Belgelerle Türk Tarih Dergisi**, S. 47, Ağustos 1971, s. 9.

BOZDEMİR, Mevlüt; **Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları**, AÜSBF Yay., Ankara 1982.

BOZKURT, Rıza; **Büyük Türk Askerleri**, Genelkurmay Bas., Ankara 1981.

CAHEN, Claude; **Türklerin Anadolu’ya İlk Girişi**, Çev. Yaşar Yücel-Bahaeddin Yediyıldız, TTK Yay., Ankara 1992.

CLAUSEWITZ, Carl Von; **Harp Üzerine**, Çev. Fahri Çeliker, cilt: II, Genelkurmay Bas., Ankara 1984.

CÜVEYNÎ (Ata Melik Alâü'd-dîn Cüveynî); **Târih-i Cihângüşâ**, I-III, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1999.

ÇAKIN, Naci; **Türk Zaferleri (Selçuklular Döneminde Anadolu’ya Yapılan Akınlar)**, ATASE Yay., Ankara 1981.

ÇAY, Abdulhalûk; **II. Kılıç Arslan**, Ankara 1987.

ÇAY, Abdulhalûk; **Anadolu’nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası Sultan II. Kılıç Arslan ve Karamıkbeli (Miryokefalon) Zaferi (17 Eylül 1176)**, Orkun Yay., İstanbul.

DABAĞYAN, Levon Panos; **Türk Cihan Hâkimiyetine Açılan Yol (Malazgirt Meydan Muharebesi)**, Karadağ Yay., İstanbul 2006.

DEDEOĞLU, Beril; **Ulusal Güvenlik ve Strateji**, Yeniüzyıl Yay., İstanbul, 2008.

DEMİR, Ömer-ACAR, Mustafa; **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Vadi Yay., Ankara 2002.

DEMİRKENT, Işın; **Sultan I. Kılıç Arslan**, TTK Bas., Ankara 1996.

DEVELLİOĞLU, Ferit-KILIÇKINI, Neval; **Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul 1975.

DEVELLİOĞLU, Ferit; **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Haz. Aydın Sami Güney, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 2004.

DİRİMTEKİN, Feridun; **Malazgirt Meydan Muharebesi**, İstanbul, 1943

DİRİMTEKİN, Feridun; **Konya ve Düzbel**, İstanbul 1944.

DONUK, Abdulkadir; “26-30 Ağustos 1922 Taarruzu ve Turan Taktiği”, **TED**, S. 12, 1981-1982, İÜEF Yay., s. 461-482.

EARLE, Edward Mead; **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, çev. Demirhan Erdem, Çiğdem Erdem, Gülçin Üzegen, ASAM Yay., Ankara 2003.

EBÛ'L-FEREC Gregory (Bar Hebraus); **Ebûl-Ferec Tarihi I,II** Çev., Ömer Rıza Doğrul, TTK Yay., Ankara 1945, 1999

EĞİLMEZ, Savaş; “Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan'ın Kafkasya Politikası”, **Türkler**, IV. Cilt, Ed. Salim Koca vd., Ankara 2002, s. 709.

el-CÂHİZ (Ebu Osman Amr b. Bahr el-Câhiz); **Hilafet Ordusunun Menkıbeleri ve Türklerin Faziletleri**, çev., Ramazan Şeşen, TKAE Yay., Ankara 1967.

el-HÜSEYNÎ (Sadru'd-din Ebu'l-Hasan Ali İbn Nâsır Ali el-Hüseyinî); **Ahbârü'd-Devleti's-Selçûkiyye**, Çev. Necati Lügal, TTK Yay., Ankara 1943.

el-ISFAHANÎ; **Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi**, Çev. Kivameddin Burslan, İstanbul 1943.

ENGİNSOY, Cemal; **Çağdaş Stratejinin Yeni Boyutları**, GNKUR Bas. Ankara 1980.

ERDEMİR, Hatice Palaz; Yabancı Yazarlara Göre Türklerde Savaş ve Taktik, **Türkler**, II. Cilt, Ed. Salim Koca vd. Semih Ofset, Ankara 2002, s. 938-941.

ERENDİL, Muzaffer; **Sun-Tzu'nun "Harp Sanatı" Adlı Eseri ve Çıkarılan Dersler**, GNKUR Bas. Ankara 1991.

ERKUŞ, Arif, Strateji Nedir, **Ordu Dergisi**, Sayı 173, Mart 1955, s. 29.

er- RÂVENDÎ (Muhammed b. Ali b. Süleyman er- Râvendî); **Râhat-Üs-Sudûr ve Âyet-Üs-Sûrûr**, Çev. Ahmed Ateş, I. Cilt, TTK Yay., Ankara 1999.

ERTÜRK, Bahattin; **Eski Türk Seferleri**, Ankara 1948.

ESLEN, Nejat, **Tarih Boyu Savaş ve Strateji**, Matris Yay., İstanbul 2003.

EYİCE, Semavi; **Malazgirt Meydan Savaşını Kazanan IV. Romanos Diogenes (1068-1071)**, TTK Bas., Ankara 1971.

GENÇOSMANOĞLU, Niyazi Yıldırım; **Malazgirt Destanı**, Ötüken Yay., İstanbul 1971.

GORDLEVSKİ; **Anadolu Selçuklu Devleti**, çev. Azer Yaran, Ankara 1988.

GÖMEÇ, Saadettin; "Eski Türk Ordusunun Genel Mahiyeti", **On İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler I**, 20-22 Mayıs 2009, İstanbul, ATASE Yay., Ankara 2009, s. 226.

GÜNGÖR; Erol; **Tarihte Türkler**, Ötüken Yay., İstanbul, 1990

HART, B.H Liddel; **Strateji Dolaylı Tutum**, Çev., Cemal Enginsoy, ASAM Yay., Ankara 2002.

ILGAR, İhsan; **Tarih Boyunca Türk Ordusu**, Maarif Bas., İstanbul, 1957.

İBN Bibi (el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî er-Rugedi); **El-Evâmîrü'l-Alâ'iyye Fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye (Selçuknâme) I-II**, Haz., Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996.

İBN Haldun, **Mukaddime**, II-II, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul, 2007.

İBNÜ'L-Esir; **El-Kâmil fi't-Tarih**, Çev., Ahmet Ağırakça, Abdülkerim Özaydın, cilt: IX, X. Bahar Yay., İstanbul 1987.

İBNÜ'L-Ezrak (Ahmed b. Yusuf b. Ali b. el-Ezrak el-Fariki); , **Tarihi Meyyafarikîn ve Amîd**, çev. M. Emin Bozarslan, İstanbul, 1975.

İLHAN, Suat; **Malazgirt Meydan Muharebesi**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1971.

İLHAN, Suat; **Türk Askeri Kültürünün Tarihi Gelişimi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999.

KAFESOĞLU, İbrahim; **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yay., İstanbul 2003.

KAFESOĞLU, İbrahim; **Selçuklu Tarihi**, BKM Yay., İstanbul 1972.

KAFESOĞLU, İbrahim; **Malazgirt**, İ.A. cilt: 7, İstanbul 1957, s. 244-245.

KAFESOĞLU, İbrahim; Eski Türklerde Devlet Meclisi (Toy) **Birinci Milli Türkoloji Kongresi**, 6-9 Şubat, 1978, İÜEF, İstanbul, 1980, s. 205-209.

KAFESOĞLU, İbrahim; Doğu Anadolu'ya İlk Selçuklu Akını ve Tarihi Ehemmiyeti (1015-1021), **Fuad Köprülü Armağanı**, İstanbul, 1953, s. 259-274.

KAFESOĞLU, İbrahim; **Selçuklular**, Türk Dünyası El Kitabı, I. Cilt, TKAE Yay., Ankara 1992.

KARATAMU, Selahattin; **Malazgirt Meydan Muharebesi**, TSK Yay. II.Cilt Eki, Ankara, 1970.

KAŞGARLI Mahmud; **Divanü Lügat-it-Türk**, Çev. Besim Atalay, I, II, III. Cilt. TDK Yay., Ankara 1985.

KESİK, Muharrem; **Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)**, TTK, Ankara 2003.

KINNAMOS, Ioannes; **Historia**, Haz. Işın Demirkent, TTK Bas., Ankara 2001.

KOCA, Salim; **Dandanakan'dan Malazgirt'e**, Giresun 1997-a.

KOCA, Salim; **Sultan I. İzzedin Keykâvus**, Ankara, 1997-b.

KOCA, Salim; **Türkiye Selçukluları Tarihi**, II. Cilt, Çorum 2003-a.

KOCA, Salim; **Türk Kültürünün Temelleri II**, Kültür Yay., Ankara 2003-b.

KOCA, Salim; **Selçuklularda Ordu ve Askeri Kültür**, Ankara 2005.

KOCA, Salim; "Eski Türklerde Devlet Geleneği ve Teşkilatı", **Türkler**, II. Cilt, Ed. Salim Koca vd. Semih Ofset, Ankara 2002, s. 840.

KOCA, Salim; "Hunlar", **Türkler**, II. Cilt, Ed. Salim Koca vd. Semih Ofset, Ankara 2002, s. 689.

KOMNENA, Anna; **Alexiad (Malazgirt Sonrası)**, Çev. Bilge Umar, İstanbul 1997.

KÖPRÜLÜ, M. Fuat; **Tarih Araştırmaları I**, Akçağ Bas., Ankara 2006

KÖYMEN, M. Altay; **Selçuklu Devleti Tarihi**, DTCF Yay., Ankara 1982.

KÖYMEN, M. Altay; "801. Yıldönümü Nedeniyle Miryokefalon Meydan Muharebesi", Milli Kültür, S. 9, Eylül 1977.

KÖYMEN, M. Altay; **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi Alp Arslan ve Zamanı**, III. Cilt, TTK Yay., Ankara 2001.

KÖYMEN, M. Altay; **Alp Arslan ve Zamanı**, Kültür Yay., İstanbul 1972.

MERÇİL, Erdoğan; **Gazneliler Devleti Tarihi**, TTK Bas., Ankara 1972.

MERÇİL, Erdoğan; **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, İÜEF Yay., İstanbul 1985.

MERÇİL, Erdoğan; “Selçuklular” **DİA**, 36. Cilt, İstanbul 2009, s. 367-368.

MÜNECCİMBAŞI, Ahmed b. Lütfullah; **Camiü'd-Düvel (Selçuklular Tarihi I-II)** Haz. Ali Öngül, Akademik Kitabevi, İzmir 2000.

NİKETAS, Khoniates; **Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)**, çev. Fikret Işıltan, TTK Bas., Ankara 1995.

NİZAMÜ'L-MÜLK; **Siyaset-Nâme**, Haz., M. Altay Köymen, 1982.

OKKAR, Remziye; “Mete Han Döneminden Selçuklulara Kadar Türk Ordu Teşkilatı ve Yapısı”, **On İkinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildiriler II**, 20-22 Mayıs 2009, İstanbul, ATASE Yay., Ankara, 2010, s. 101-109.

ÖGEL, Bahaeddin; **Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi**, Ankara 1981.

ÖGEL, Bahaeddin; **Türk Kültür Tarihine Giriş**, VIII. Cilt, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000.

PARRY, V. J.; “İslâm'da Harp Sanatı”, **Tarih Dergisi**, İÜEF Yay., S. 28-29, 1974-1975, s. 199.

POLAT, M. Said; Türkiye Selçuklularında Askeri Teşkilat, **Türklük Araştırmaları Dergisi**, S. 17, 2005, s. 27-28.

RASONYI, Lazslo; **Tarihte Türklük**, TKAE Yay., Ankara 1971.

ROUX, Jean Paul; **Türklerin Tarihi (Pasifikten Akdeniz'e 2000 Yıl)**, Çev., Aykut Kazancıgil-Lale Arslan Özcan, Kabalcı Yay., İstanbul 2008.

RUNCİMAN, Steven; **Haçlı Seferleri Tarihi**, I. Cilt, Çev. Fikret Işıltan, TTK Yay., Ankara 1986.

SADRUDDİN, Ebü'l-Hasan; **Ahbarüd Devlet'is Selçukiyye**, çev., Necati Lügal, TTK. Basımevi, Ankara 1943

SEVİM, Ali- MERÇİL, Erdoğan; **Selçuklu Devletleri Tarihi**, TTK Yay., Ankara 1995.

SEVİM, Ali; **Malazgirt Meydan Savaşı**, TTK Bas., Ankara 1971.

SEVİM, Ali; **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, TTK Yay., Ankara 2000.

SEVİM, Ali; "Suriye Selçukluları-Haçlı İlişkileri", **Uluslar arası Haçlı Sempozyumu**, 23-25 Haziran, 1977, TTK Yay., Ankara 1999, s. 101.

SEVİM, Ali; Sıbt İbnü'l Cevzi'nin Mir'atü'z Zaman fi Tarihi'l-Ayan Adlı

Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler I. Sultan Tuğrul Bey Dönemi, **Belgeler**, XVII \ 22, TTK, 1999

SEVİM, Ali; Sıbt İbnü'l Cevzi'nin Mir'atü'z Zaman fi Tarihi'l-Ayan Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler II. Sultan Alp Arslan Dönemi, **Belgeler**, XIX\ 23, TTK, Ankara 1999.

SEVİM, Ali-YÜCEL Yaşar; **Türkiye Tarihi (Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi)**, TTK Yay., Ankara 1989.

SIMBAT; **Başkumandan Simbat Vekayinâmesi (951-1334)**, çev., Hrant D. Andreasyan, 1946.

SUBAŞI, Ömer; "Tarihi Kaynaklar Işığında Kaputru Savaşı", **Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırma Enstitüsü Dergisi**, S. 44, Erzurum 2010, s. 247-270.

SÜMER, Faruk; **Oğuzlar**, Ankara Üniversitesi Bas., Ankara 1967.

SÜMER, Faruk- SEVİM, Ali; **İslâm Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı**, TTK Yay., Ankara 1971.

Süryani Patrik Mihail'in Vekâyinâmesi; İkinci Kısım (1042-1195), çev., Hrant D. Andreasyan, Ankara 1944.

ŞEKERCİOĞLU, Hüseyin; 17 Eylül 1176 Gelendost-Miryokefalon Zaferinin 796. Yılı, **Türk Kültürü Dergisi**, S. 119, Eylül 1972, s. 1173.

ŞEKERCİOĞLU, Hüseyin; Miryokefalon Zaferi ve Yerin Stratejik Önemi, **Türk Kültürü**, sayı: 59, yıl: Eylül 1967, s. 833-835.

ŞEŞEN, Ramazan; Eski Araplara Göre Türkler, **Türkiyat Mecmuası**, XV. Cilt, 1968. s.

TEMUR, **Mustafa**; **Selçuklu-Ermeni İlişkileri (1016-1092)**, Ortaçağ Tarihi Kürsüsü Bitirme Tezi, Ankara 1983.

TERZİOĞLU, Said Arif; **Türk Ordusu**, 1965.

TOPRAKLI, Ramazan; **Değişen Coğrafya ve Miryokefalon Savaşı**, Ankara, 2010.

TURAN, Osman; **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, TKAE Yay., Ankara 1965.

TURAN, Osman; **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1969.

TURAN, Osman; **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971.

TURAN, Osman; **Türkler Anadolu'da**, Hareket Yay., İstanbul 1973.

TURAN, Oğuz, **Türklerde Stratejik ve Taktik Düşünceler**, Belge Yay., İstanbul 1986.

TÜRKSAN, Nurettin; "Türklerin Anadolu'ya Girişi ve Alp Arslan'ın Komutanlık Sanatı", **Türk Tarih Dergisi**, S. 47, Ağustos 1971, s. 26.

TZU, Sun; **Savaş Sanatı**, çev. Sibel Özaydın, Zeynep Ataman, İstanbul 2007.

UCUZSATAR, Necati Ulunay, **Türklerde Harp Sanatı Taktik ve Strateji**, Derin Yay., İstanbul 2007.

UMAR, Bilge; "Myriokephalon Savaşının Yeri: Çivril Yakınında Kûfî Çayı Vadisi", **Belleten**, Cilt: LIV, S. 209-211, TTK Bas., Ankara, 1991, s. 104.

URFALI MATEOS; **Urfalı Mateos Vekâyi-nâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)**, Çev. Hrant D. Andreasyan, TTK Yay., Ankara 2000.

UYUMAZ, Emine; **Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)**, TTK Yay., Ankara 2003.

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir; Malazgirt Meydan Muharebesi, **TKAE**, S. 34, Ağustos 1965, s. 654.

ÜNAL, Oğuz; **Horasan'dan Anadolu'ya**, Ankara 1980.

VANDEMİR Baki- DOLBUN Fevzi; "Harp Kurnazlıkları Hakkında Herevi'nin Tezkeresi", **Askeri Mecmua**, S. 97, Haziran 1935, s. 389.

VARDAN, **Türk Fütuhât Tarihi (889-1262)**, çev. Hrant D. Andreasyan, Tarih Semineri Dergisi, III, İstanbul 1937.

YENİ TÜRK ANSİKLOPEDİSİ; **Strateji**, Cilt: X, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1985.

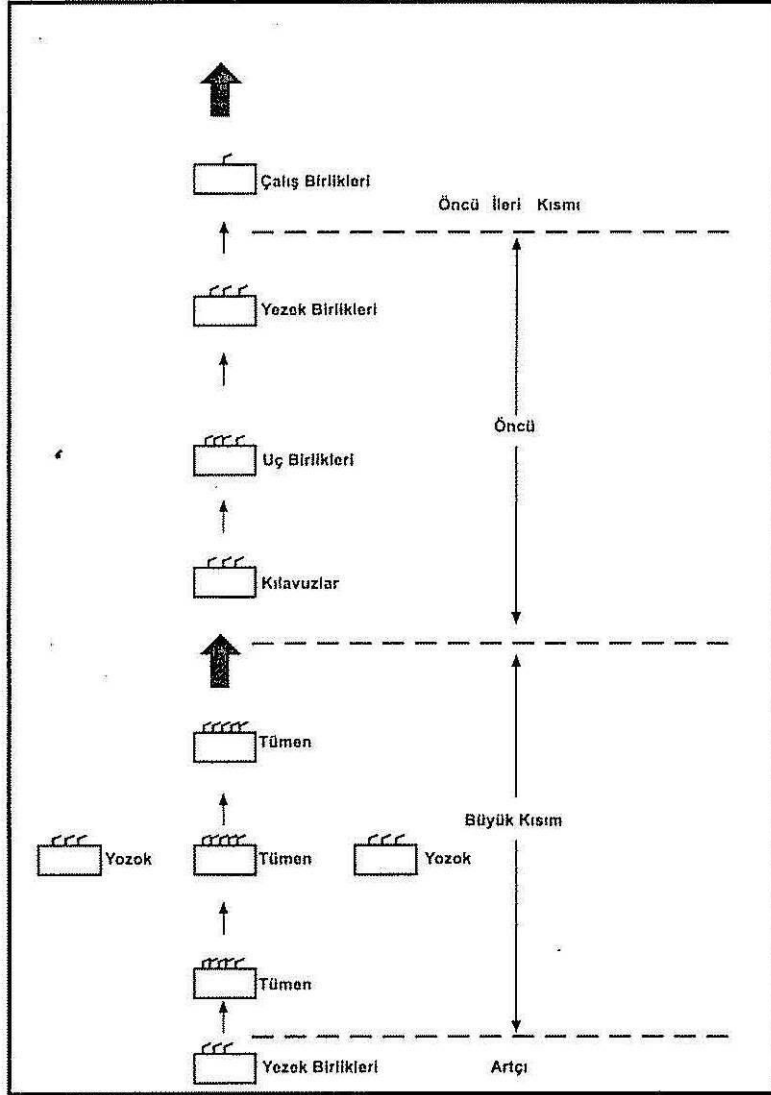
YİNANÇ, Mükrimin Halil; **Türkiye Tarihi Selçuklular Devri**, İstanbul 1944.

Yusuf Has Hacı; **Kutadgu Bilig**, Çev. Reşit Rahmedi Arat, TTK Yay., Ankara 2003.

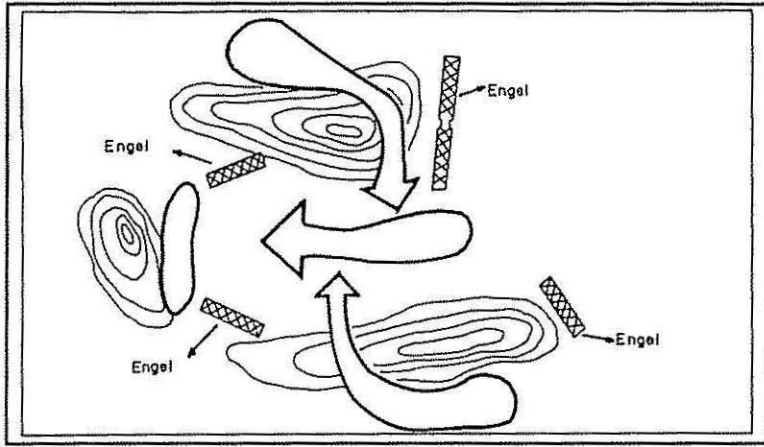
YÜCEL, Ünsal; **Türk Okçuluğu**, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1999.

WHITMAN, J.E.; **Tarih Boyunca Strateji ve Tabiyye**, GNKUR Bas., Ankara 1945.

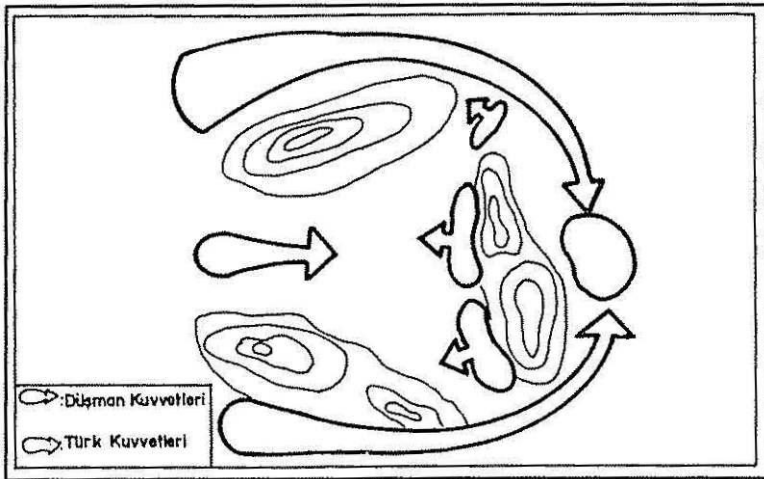
EKLER

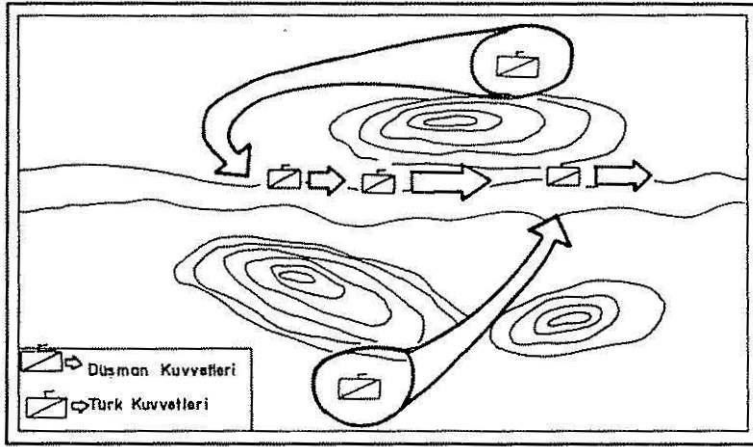
Ek-1: Selçuklu Ordusunun Yürüyüş Düzeni (Çizimler, Necati Ulunay Ucuzsatar'ın "Türkler'de Harp Sanatı Taktik ve Strateji" isimli eserinden derlenmiştir.)

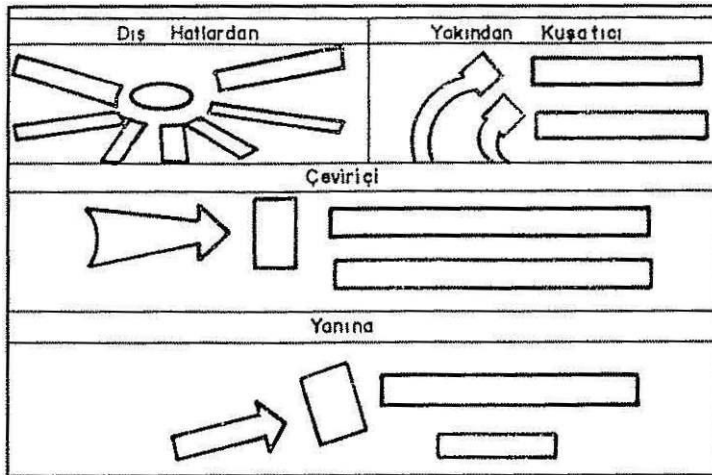
Ek- 2: Coğrafi Yapıyı Kanalize Edici Şekilde Kullanma

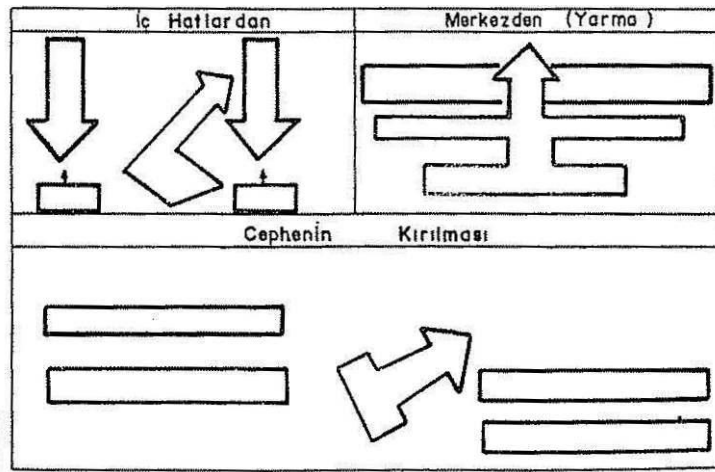
Ek- 3: Coğrafi Yapıyı Kuşatıcı Şekilde Kullanmak

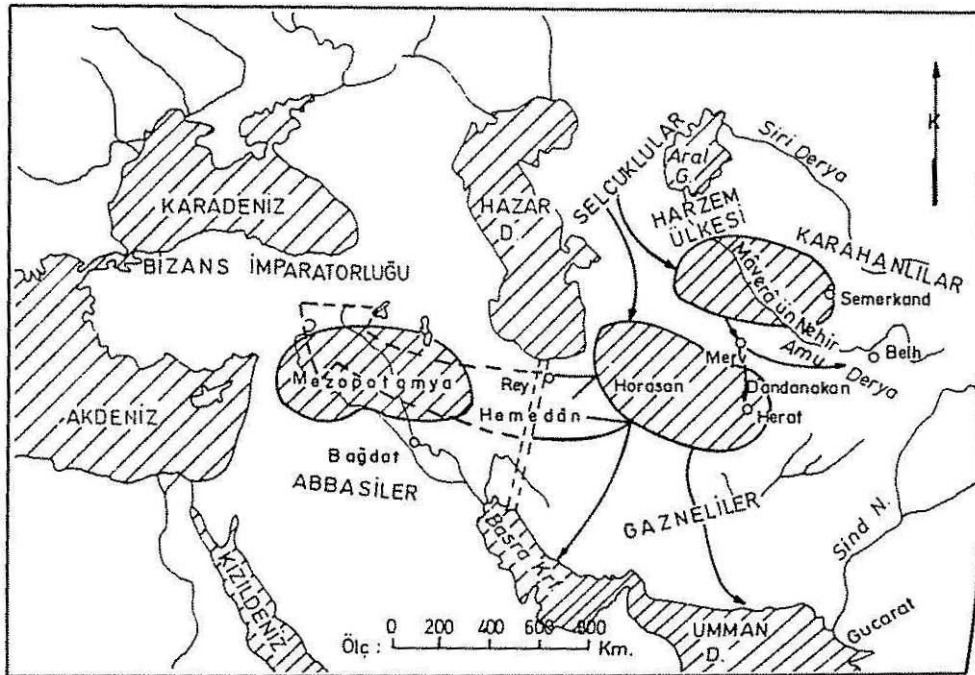
EK-4: Düşmanın Yan, Kanat ve Gerilerine Tesirli Olmak

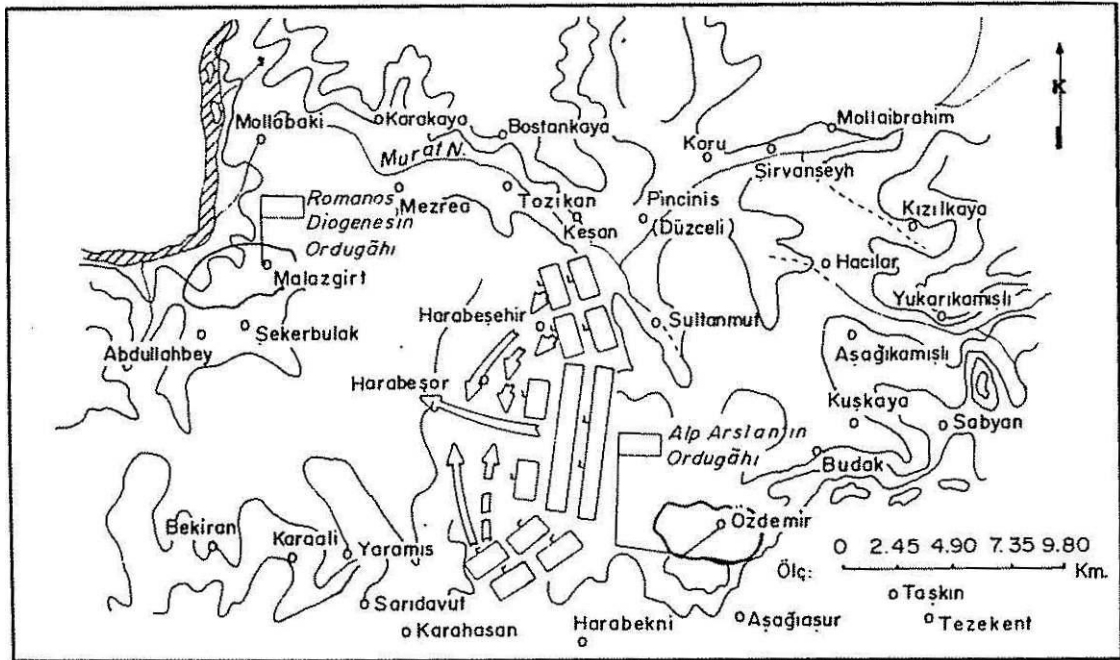
Ek-5: Yan Manevraları

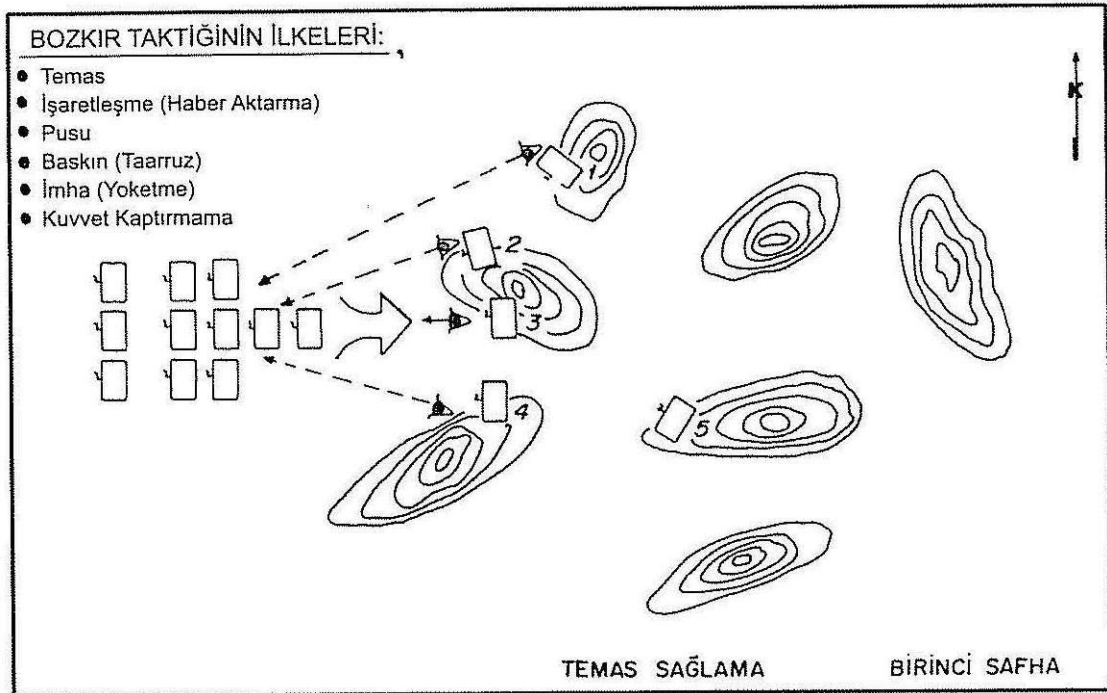
Ek-6: Merkez Manevraları

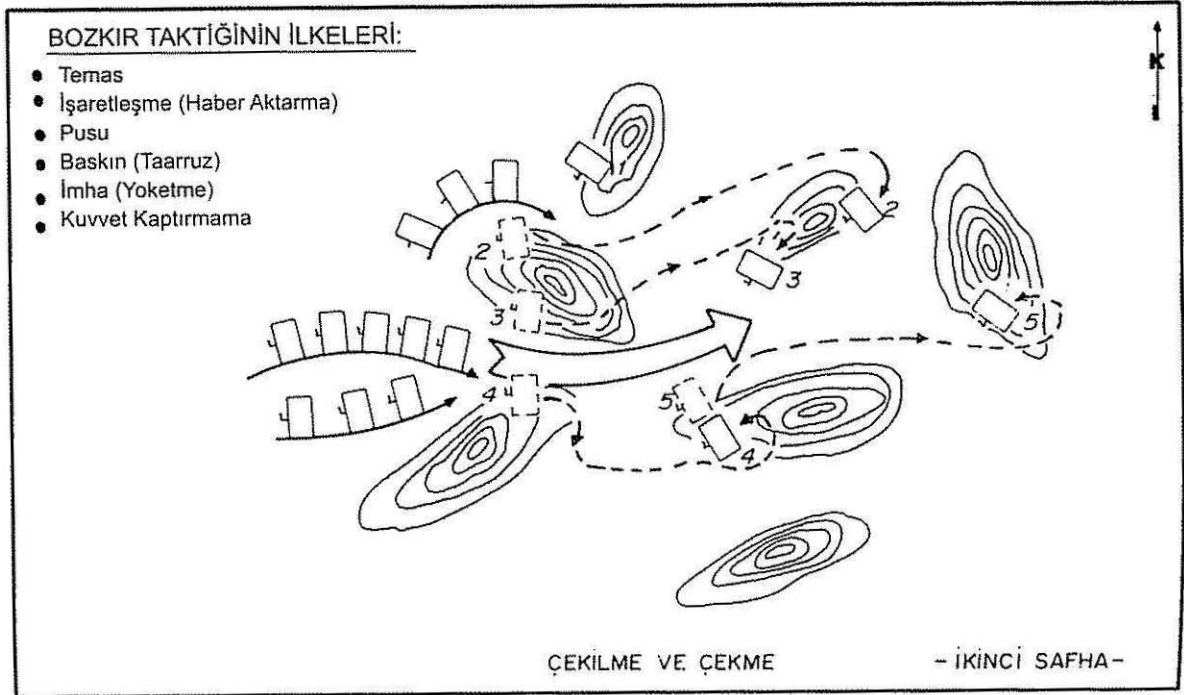
Ek-7: Dandanakhan Zaferi (23 Mayıs 1040) ve Selçuklu Stratejik Yayılması

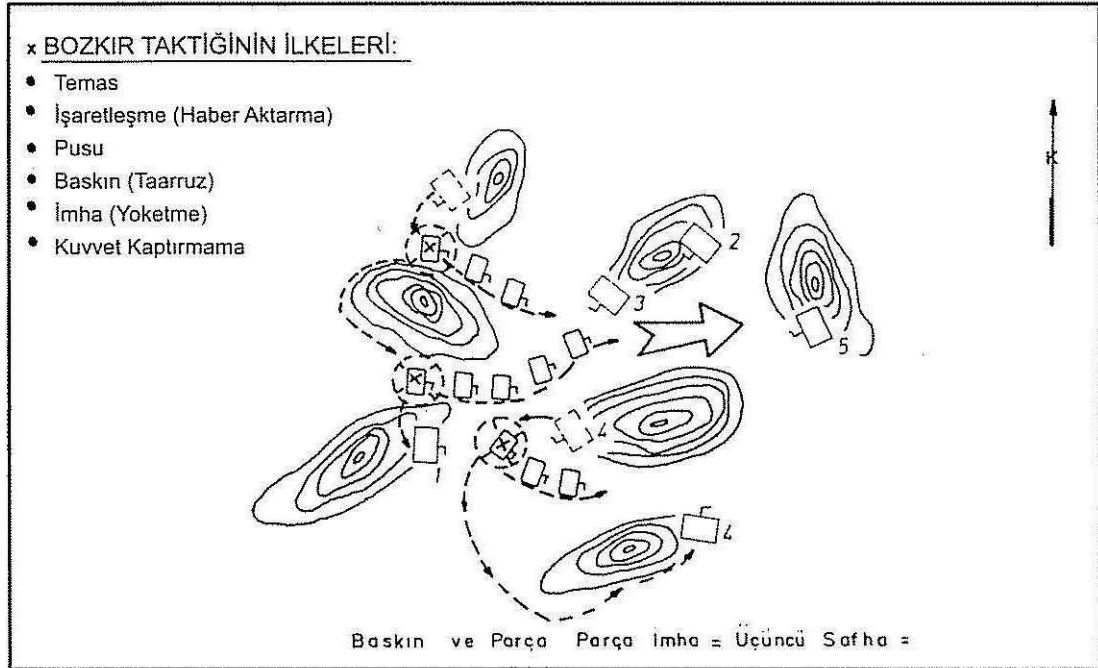
Ek- 8: Malazgirt Meydan Muharebesi (26 Ağustos 1071)

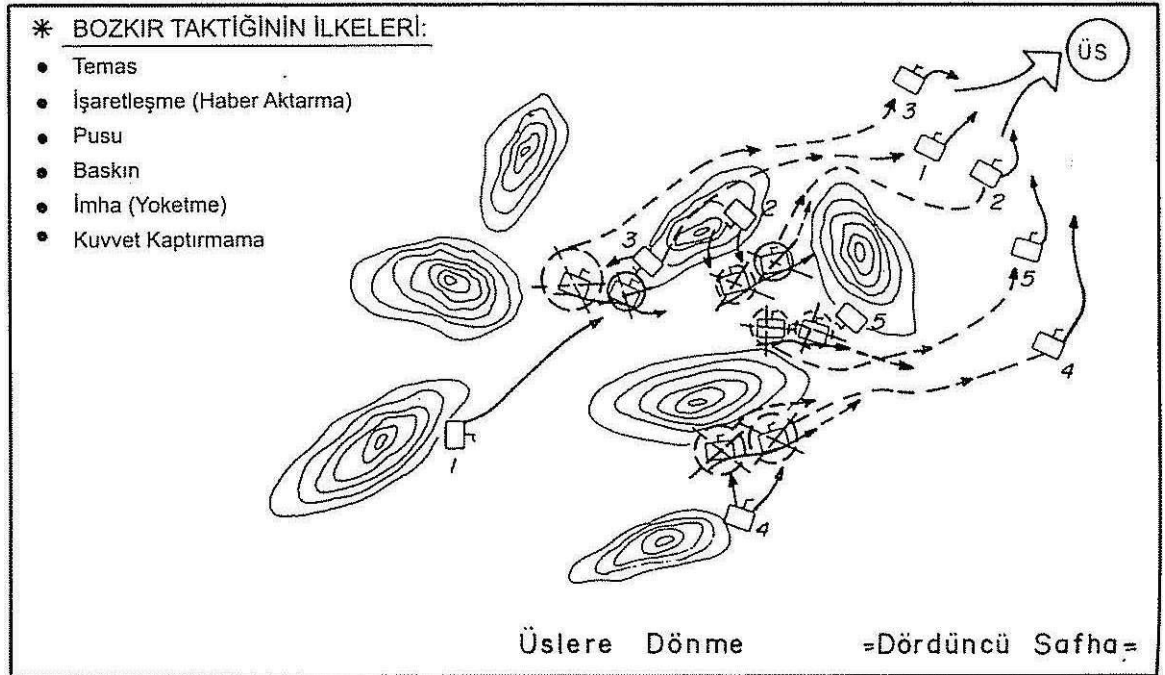
Ek-9: Türk Bozkır Taktiği, Birinci Safha

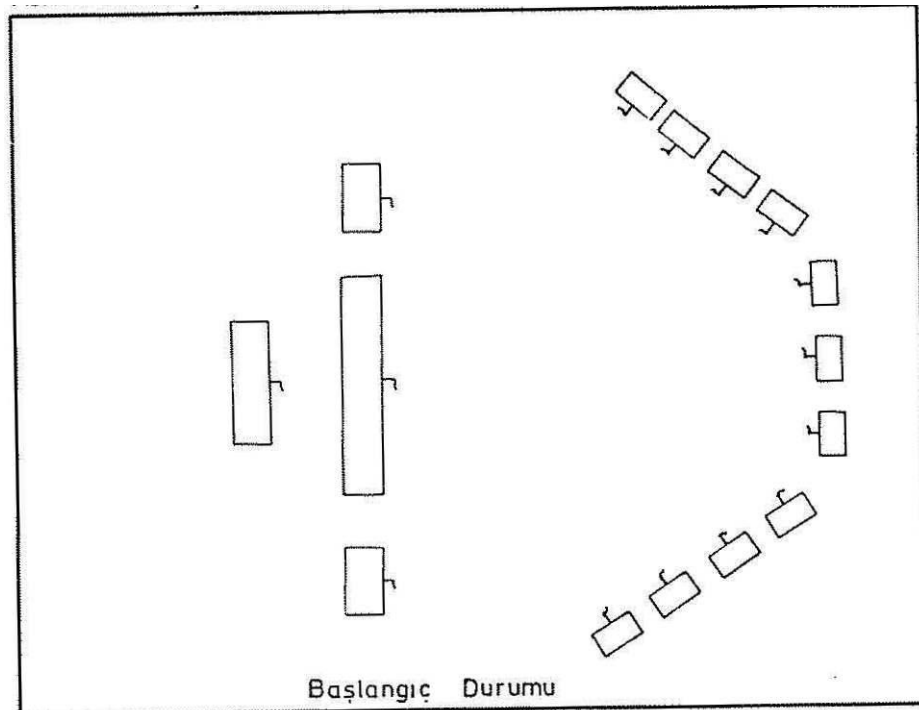
Ek-10: Türk Bozkır Taktiği, İkinci Safha

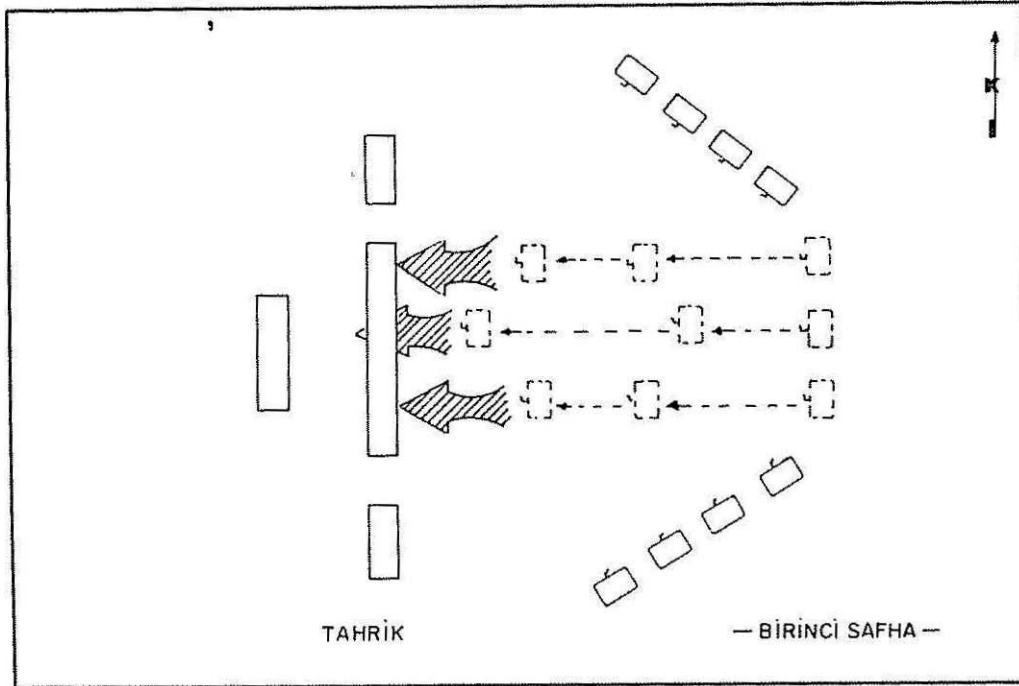
Ek-11: Türk Bozkır Taktiği, Üçüncü Safha

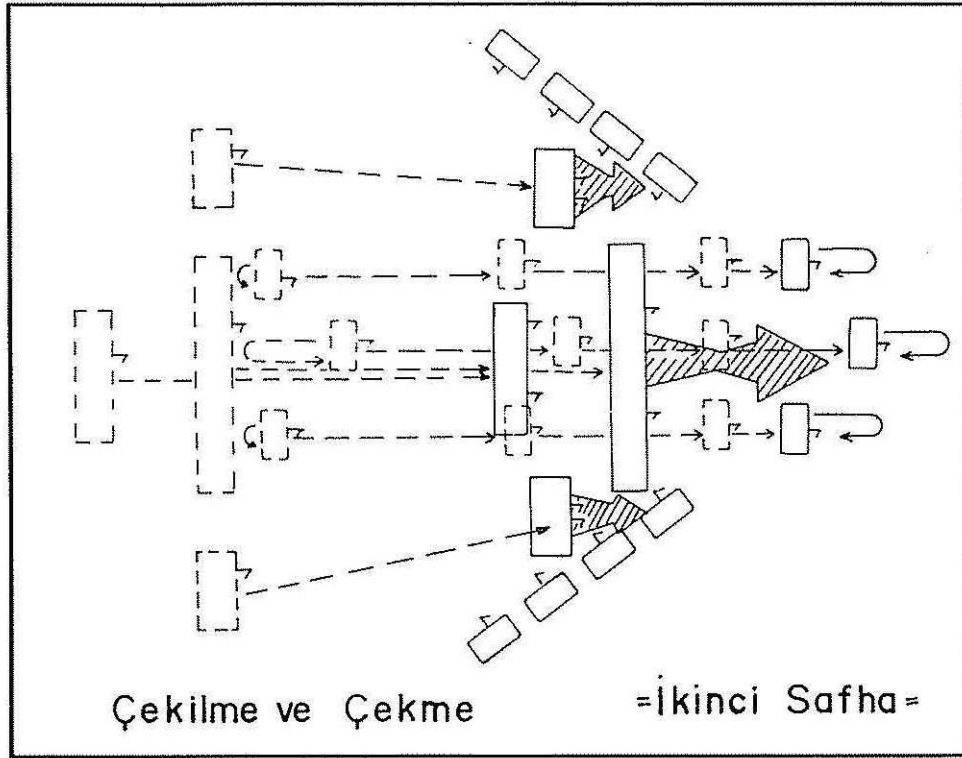
Ek-12: Türk Bozkır Taktiği, Dördüncü Safha

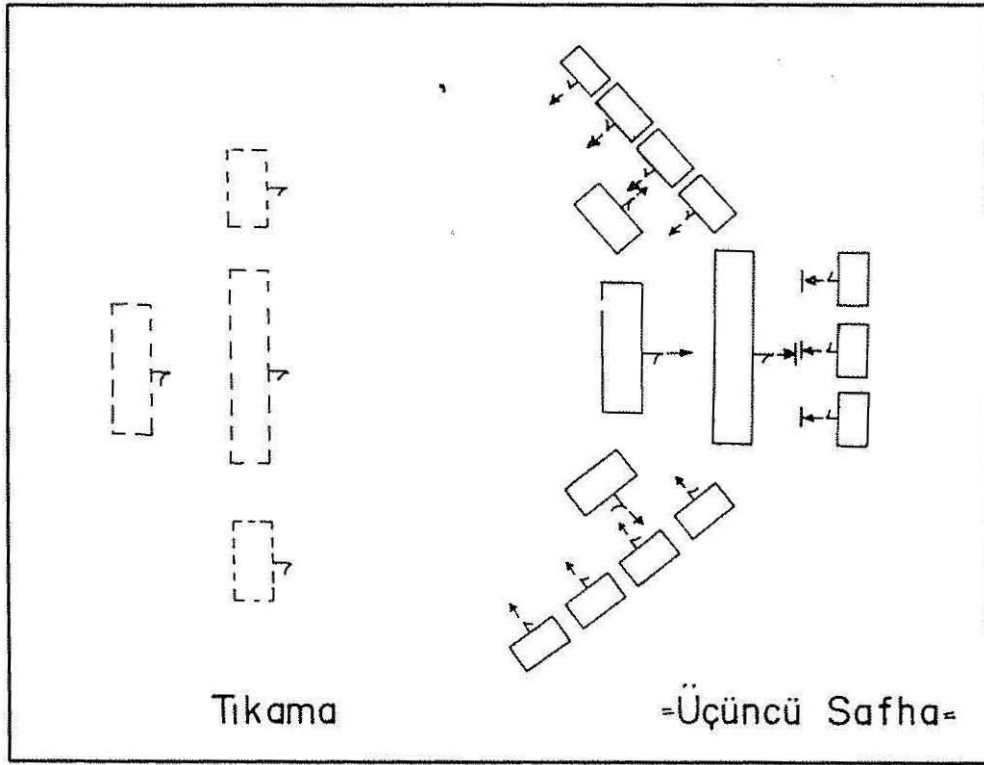
Ek- 13: Sultan Alp Arslan'ın kapan taktiği

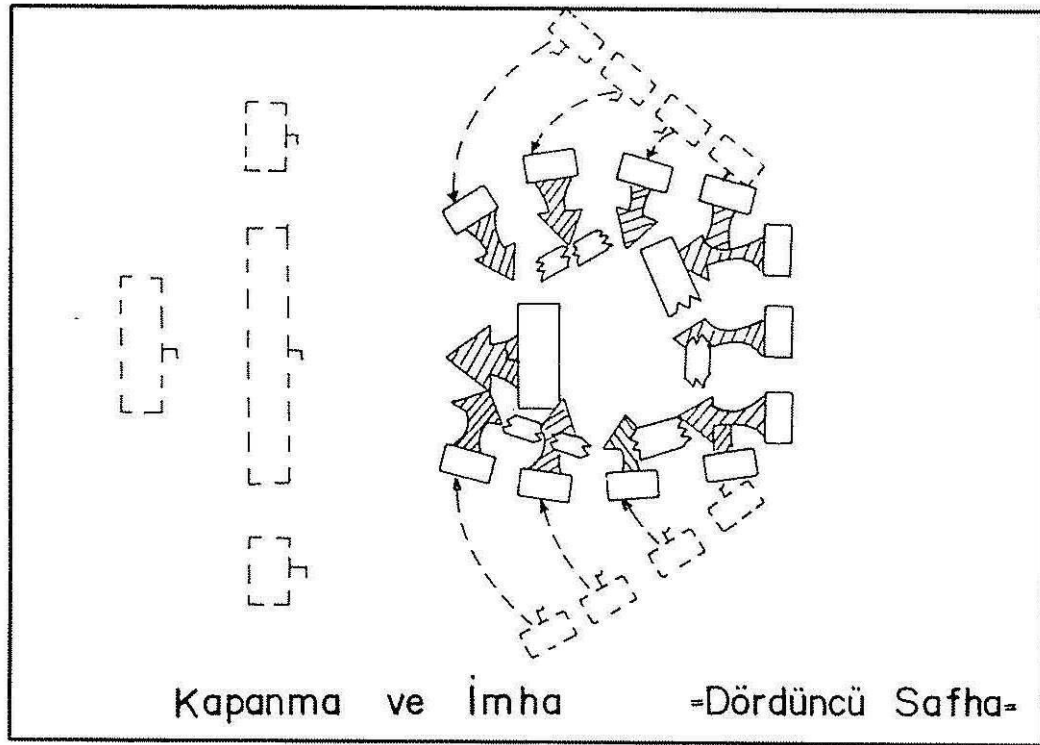
Ek-14: Sultan Alp Arslan'ın Kapan Taktiği, Birinci Safha

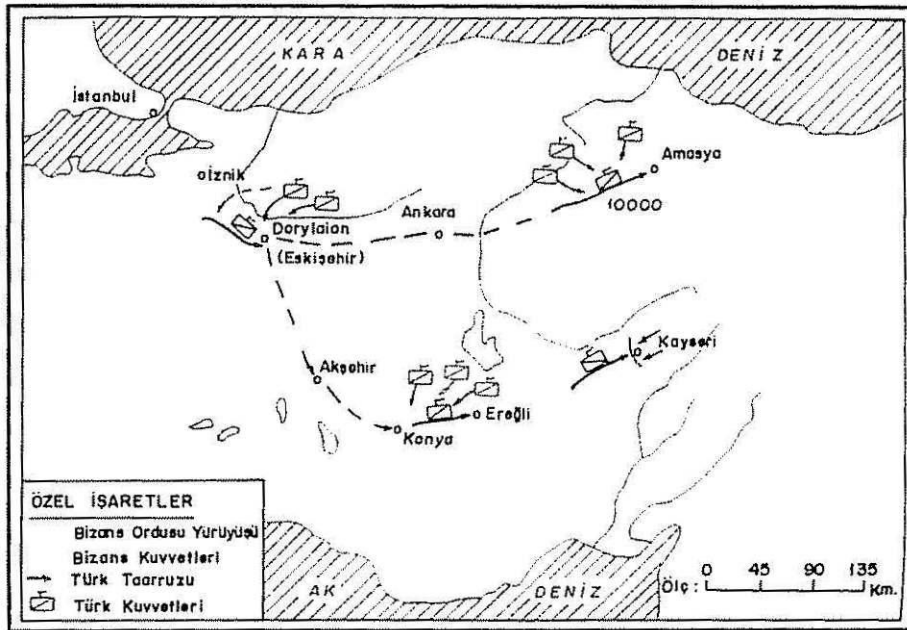
Ek-15: Sultan Alp Arslan'ın Kapan Taktiği, İkinci Safha

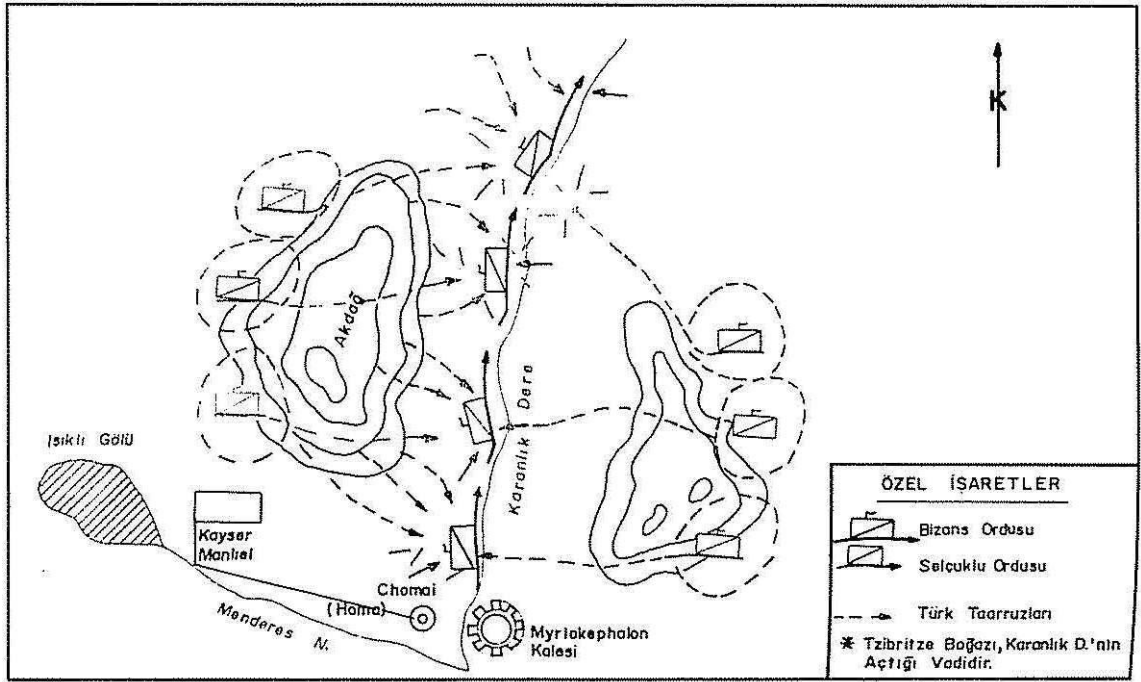
Ek-16: Sultan Alp Arslan'ın Kapan Taktiği, Üçüncü Safha

Ek-17: Sultan Alp Arslan'ın Kapan Taktiği, Dördüncü Safha

Ek-18: Sultan I. Kılıç Arslan'ın Taktikleri ve Eskişehir (Dorylaion) Meydan Muharebesi (4 Temmuz 1097-1102)

Ek-19: Myriokephalon Savaşı (17 Eylül 1176)

ÖZET

Naiime ALYANAK, **Selçuklu Devri Savaşlarında Strateji ve Taktik**,
(Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2011

Tarihe bakıldığında, Türklerin hayatlarının önemli bir kısmının savaş ve mücadelelerle geçtiği görülmektedir. Çünkü Türklerin kaderi, Türk ordularının savaş meydanlarında kazanacakları başarılarla bağlıdır. Dolayısıyla Türkler, kazanmak için tüm marifetlerini ortaya koymak zorundaydılar. Güçlü bir ordu ve askeri yeteneğe bağlı olan bu marifetler de Türklerin kurmuş oldukları yüksek disiplinli, donanımlı, iyi örgütlenmiş, büyük ve güçlü ordularında fazlasıyla mevcuttu.

Türkler, askeri alandaki üstünlüklerini uzun süre ellerinde bulundurmuş; özellikle Selçuklular döneminde, Avrupalı devletlerin tümünü etkileyen yüksek bir güce ulaşmışlardır. Diğer Türk devletlerinde olduğu gibi Selçuklularda da ordu, Türklerin başlıca güç kaynağı olmuştur.

Selçuklular, Hunlardan kendilerine kadar uzanan bu gücü devralarak ordularını değişen ve gelişen çağa göre yenilemeyi başarmışlardır. Gerek Büyük Selçuklu Devletinin Sultanları, gerekse Türkiye Selçuklu Devletinin Sultanları reformcu özellikleriyle, askerlerini çağın gereklerine göre yetiştirmeyi bilen; verdikleri mücadelelerde de zekice geliştirdikleri stratejilerini başarıyla taktiğe dönüştüren birer komutan olduklarını gözler önüne sermişlerdir. Bu süreçte Türklerin savaşlarda göstermiş oldukları bir takım faaliyetler de zamanla Türk askerî kültürün temelini oluşturan birer gelenek haline gelmiştir.

Anahtar Sözcükler

Selçuklular, Savaş, Ordu, Strateji, Taktik

ABSTRACT

Naime ALYANAK, **Strategy and Tactic in Seljuk Era Wars** (Master's Thesis), Ankara 2011

When we look at history, there were wars and struggles in a significant part of Turks' lives. Because the fate of Turks was depended on the successes from the Turkish armies on battlefields.

Consequently Turks had to put all the abilities to win. These abilities were extremely existing capability in Turkish high-disciplined, well-equipped, well-organized, large and powerful armies which were depended on a strong army and military.

Turks had superiority in the field of military for a long time. Especially they have reached a high power which affects all European states in the period of the Seljuks. The army was the main power supply in Seljuks as other Turkish states.

Seljuks have managed to renew their armies according to changing and developing era. They have took over this power from Huns. Both of Great Seljuk Empire and Türkiye Seljuk Empire sultans had reformist features. They knew that their soldiers to train according to requirements of the era. They were a commander which they have converted clever strategies to tactics successfully in their struggles. Turks are showed a number of activities in wars and these activities became a tradition that form the basis of Turkish military culture over time in this process

Key Words:

Seljuks, War, Military, Strategy, Tactic